ДИПЛОМНА РАБОТА

Тема: Списание “Светулка” и неговото място в развитието на литературата за деца в периода от началото на XX век до Първата световна война

УВОД

Основната задача на дипломната работа върху списание “Светулка” и неговото място в развитието на литературата за деца в периода от началото на 20 век до Първата световна война се свежда до изследването на диахронията в движението, очертаваща мястото на различните жанрове, съпътствана от синхронен разрез при извеждането на модела на детския читател. В единството на **синхронния и диахронния анализ** се търси вярната посока към възможни изводи по отношение мястото на списанието в литературното развитие през разглеждания период.

Задачите на изследването включват още:

-Характеристика на жанровото разнообразие;

-Съпоставителен анализ на жанровите форми, който е основа за изводите във връзка с основните тенденции в развитието на сп. “Светулка”

-Проучване на теми, проблеми, мотиви, образна система, модели, както и образа на чиателя.

Обект на изследването са 120 броя на сп. “Светулка” от 12 години /1904 – 1915г./ Систематизираната информация дава възможност за преглед на фактите, свързани с развитието на списанието и очертава неговото място в развоя на родната детска литература.

Предмет на изследването е детското списание “Светулка” с оглед неговото място в развитието на детската литература от началото на века до Първата световна война. Проучването е ограничено до материалите, публикувани в списанието и се разпостира върху поезия, проза, фолклор, критически материали и забавни жанрове. Резултатите са статистически обобщени с помощта на компютърна обработка и са визуализирани чрез графики, които са представени в приложения към изследването.

Основната изследвателска хипотеза може да се формулира по следния начин: Универсалната тема, поставена на страниците на списание “Светулка” е Детството. Всички съществени жанрови и тематични особености на списанието произлизат и са тясно свързани с нея и без внимателното вникване в тази

особеност не може да бъде разбрана стилистиката, композицията на броевете, образната система на отделните текстове. Изследванията в тази посока обхващат проблемите на жанра, механизмите за постигане на художественост и представата за читателска аудитория. Литературната критика вече е очертала постиженията на най-добрите детски творци, които определят естетическия и жанров облик на “Светулка” – Георги Стоянов/1874-1917г./, който е основател на списанието, Дядо Благо/1866 – 1938/, Цанко Церковски/1869-1926г./, Чичо Стоян/1865-1939г./. От 1904 до 1915г. "Светулка" е редактирана от Георги Стоянов цели 14 години, за пръв път в списанието *печатат свои творби: Ран Босилек, Стоян Дринов, Трайко Симеонов, А. Спасов, Елин Пелин, Васил Иванов Стоянов, Цоньо Калчев и др.* [1] Езиковото майсторство на тези творци би могло да стане обект на отделно, обстойно и цялостно проучване.

Съпоставителният анализ на жанровата структура на отделните броеве и **статистическият метод** очертават основните изводи за развитието на списанието. Известен факт е, че детският фолклор предшества литературата за деца и оказва влияние при жанровата й диференциация. Тази теза е изведена от критическите изследвания на М. Арнаудов[2], С. Стойкова[3], Цв. Романска [4], Проп [5], Джани Родари [6]. Направила първите си стъпки през Възраждането на основата на народното творчество, българската детска проза постига своята първа и най-елементарна жанрова диференциация във времето до Първата световна война. Тук търсим мястото на сп. “Светулка” за развитието на този закъснял процес. Многото прозаични материали, намерили място на страниците на списанието, са своеобразни, макар и несигурни, стъпки по пътя към жанровото разслоение на детската проза. По отношение на развитието на отделните жанрове се придържаме към мнението на С. Янев[7], според когото прозата за деца се развива с видимо закъснение в сравнение с поезията /същата особеност откриваме в развоя на новата българска литература/, а за

---

[1] *Регионална библиотека “Любен Каравелов” – Русе: Детски отдел, http://children.libruse.bg/bio/details.php?id_bio=203*
[2] *Арнаудов, М., Български народни приказки, 1938*
[3] *Стойкова, С., Българска народна поезия и проза в 7 тома, С., 1983*
[4] *Романска, Ц., Принос към проучването на българските народни песни – сп. “Език и литература”, бр. 5/1959*
[5] *Пропп, В. Я. , Морфология на приказката, М. 1969*
[6] *Родари, Д., Граматика на фантазията, М., 1978*
[7] *Янев, С., Българска детско-юношеска проза, С., 1987*

жанрово оформяне на българската детска проза може да се говори след Първата световна война. Ролята на сп. “Светулка” е фактор за създаване на детско художествено пространство в родната литература.

В това проучване се позовавам на автори като Ю. Йорданов[8], П. Димитров – Рудар[9], Бл. Касабова[10], П. Майзел[11], Акимов[12], Асен Босев[13], В. Трендафилов[14] по отношение на основните тенденции от развоя на родната детска литература, за да се открият техните проекции в развоя на сп.”Светулка”. **Тези тенденции са**: **1.Преход от поезия към проза; 2.Развитие от по-къси към по-дълги четива; 3.Нарастване на жанрово-стиловите разновидности и постепенно езиково и стилово сближаване (до степен на частично взаимопроникване) между литературата за деца и тази за възрастни; 4.Подчертана авторизация и персонализация за сметка на фолклорно наподобителната анонимност, макар че фолклорът в началото на века си остава основният строителен материал за детските четива; 5.Отворена композиция, ориентирана към един по-интелектуален читател; 6.Значително увеличаване на творбите, в които присъства образът на детето като рожба на своето време; 7.Поява на образа на градското дете редом с този на селското; 8.Поставяне на въпроса за критиката; 9.Очертаване на стремеж към все по-голямо разнообразие на тематиката и проблематиката; 10.Оформяне на естетическия идеал и основните модели на детския образ съобразно естетическите категории на времето; 11.Разширяване на механизмите за постигане на естетически ефект; 12.Признаване на *абсолютната ценност на читателското търсене*[15]**

В сп. “Светулка” се откроява една от специфичните черти на българската детска проза – едни и същи творби в едно и също време изпълняват функциите на национална художествена литература и на национална детска литература. Това е резултат от факта, че разглежданият период/1904-1915/ се характеризира с неразвитост и неразчлененост на детската литература и най-вече прозата, която приобщава значимото и подходящото за своите цели от националната литература.

Литературните изследвачи днес отбелязват, че *след 1990 г. се наблюдава повишен читателски интерес към периодичните издания, публикувани до 1944г., предвид*

---

[8] *Йорданов, Ю., Път през детските книги, С., 1981*
[9] *Димитров-Рудар, П., Детската литература и нейните творци, т.1, С., 1981*
[10] *Касабова, Б., От съвременни позиции - сб. Въпроси на детската литература, С., 1982*
[11] *Майзел, П., Този всекидневен необикновен свят - сб. Въпроси на детската литература, С. 1982*
[12] *Акимов, Акимова, Актуални проблеми на литературата за деца - кн. За литературата за деца, Ленинград, 1987*
[13] *Босев, А., Разговор с поета - сб. Въпроси на детската литература, С.1982*
[14] *Трендафилов, В., Накъде тече детската литература, или кой /все по-нарядко/ се страхува от Ханс Кристиан Андерсен, http://liternet.bg/publish8/vtrendafilov/nakyde.htm*

настъпилите политически, икономически и социални промени.[16] Актуалността на разглежданите проблеми откриваме, търсейки обяснението за днешния срив на детското четене и на търсене на детските периодични издания - *Литературната периодика не се интересува от сюжетите на и за детската литература. А българската детска литература е длъжна да си отговори защо не е търсена нито от книгоиздаването, нито от детското четене. Литературната периодика в най-добрия случай е сторила твърде недостатъчно, за да разколебае непривлекателния образ на жанра и да потърси мястото му в съвременното читателско съзнание. Какво е българската детска художествена литература според съвременното дете, според писателя, според критика...*[17] Отговорите на много от тези въпроси могат да бъдат открити при задълбоченото вглеждане в опита на миналото на детския периодичен печат. Сп. "Светулка" извежда най-същностните черти и тенденции на този опит. Какво е била българската детска литература според децата от началото на 20 век, според писателите, творили тогава и според тогавашната критика…Как "Светулка" е сторила достатъчно, за да направи привлекателен образа на жанра и си е извоювала трайно място в читателското съзнание…Изясняването на тези въпроси е необходимо за литературната периодика за деца днес.

Да се представят всички въпроси, свързани с мястото и ролята на сп. "Светулка" за развитието на детската литература е невъзможно в рамките на това кратко изложение, дори и да бъде разгледани многото материали, съхранявани в най-голямата у нас специализирана библиотека в областта на образованието и възпитанието /*Тя е основана през 1950 г. като филиал на Централната библиотека на БАН. От 2005 година комплексът е в структурата на НАЦИД*[18]. БИК по педагогика притежава над 50 000 разнообразни по вид, съдържание и език библиотечни единици/. Все още не е достатъчно проучен въпросът за побългаряванията на творбите на чуждата детска литература и най-вече на прозата. Много от материалите в "Светулка" са побългарени версии на чужди творби. **Целта** на настоящата работа е ограничена, тя е чрез сравнителна характеристика да се създаде една разширена и конкретна представа за

---

[15] *Горчева, М., Срив на детското четене, http://www.kultura.bg/media/my_html/2008/dete.htm/*
[16] *Аргирова-Герасимова, М., Безлова, И., Българската периодика до средата на 20 век във фондовете на БАН, http://cl.bas.bg/about-central-library/bulletin-of-central-library-of-bas/09/09_4.pdf*
[17] *Горчева, М.,Срив на детското четене, http://www.kultura.bg/media/my_html/2008/dete.htm*
[18] *Национален център за информация и документация, http://mail.nacid.bg/newdesign/bg/index.php?id=17*

поставения проблем – мястото на списанието в развитието на литературата за деца от началото на века до Първата световна война. Приобщаването на пространството на детството от миналото към цялостното пространство на човешкото духовно развитие е важна и актуална задача за идентификацията на детството в нашето съвременно общество.

Днес е утвърдено мнението, че в текста всичко съществува като единство на съдържание и форма, семантика и материален израз. Това налага необходимостта в настоящата работа да се включи и **анализ на смисловото и тематично пространство** на текстовете от сп. "Светулка". Изследванията в тази посока са една от основните задачи в настоящата работа и обхващат проблемите на жанра, тематиката, проблематиката, моделите, естетиката, механизмите за нейното постигане. Спецификата на читателската аудитория също е обект на проучване. В съответствие с **принципите за единство между анализ и синтез, за детерминизъм** /за причинната зависимост и обусловеността на всички явления/, разглеждайки и осветявайки моделите на жанра, търсим техните съответствия в образа на автора и читателя, водещи към проекции в нашето съвремие, макар че *днешните ученици срещат имената на Петко Славейков, Ран Босилек, Никола Беловеждов, Трайко Симеонов, Георги Стоянов като автори на книги и на творби, изучавани в училище, като патрони на културни учреждения*.[19]

Вглеждайки се в духа на детето от страниците на сп. "Светулка", може да научим повече за себе си, да намерим отговор на въпроса кои сме в собственото си битие. Отчитаме, че все пак детското пространство, видяно през пълноводието на голямо жанрово разнообразие, е различно за всеки читател. Защото читателят е в състояние на зависимост от своите индивидуални възможности - *света на изкуството ние възприемаме в мяра и степен, равни на самите нас, превръщайки го в огледало, защото никой не може да надскочи себе си.*[20]

В духа на тези цели и задачи е и настоящото проучване върху сп. "Светулка".

---

[19] *Ковачева, Н., Детски списания от миналото - сп.Български език и литература, 1991, кн.6, с.59*
[20] *Звезданов, Н., Неосветените дворове на душата, С., 1987,с.7*

1. ЛИТЕРАТУРАТА ЗА ДЕЦА В ПЕРИОДА ОТ НАЧАЛОТО НА 20 ВЕК ДО ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

Необходимо е изясняването на съдържанието на термина **литература за деца**, преди да очертаем картината на детската литература в началото на 20 век. В настоящата работа приемаме за синоними двата термина – литература за деца и детска литература - *Дълбинното основание за жанровото разделение "детска литература" - "литература за деца" е "спецификата" на професионалното литературно творчество за деца, тълкувана или като специфика на творческия талант, или като специфика на адресата. В практиката на теоретици, критици и университетски преподаватели двата термина се приемат за синонимивъпреки различната си история и генезис*.[21] При първото определение на тая литература на преден план е "генетическата и функционална единосъщност на "детскост" и "литература". Детска е спецификата на въображението, на сетивността, на прочита… Марк Сориано, един от изследователите на детската литература, предлага *определението на вида литература да се търси не в генезиса, а в актуалната литературна практика*[22] Но терминът "детска литература" продължава да се преразглежда и уточнява до днес. А *през 70-90-те години на XIX век, когато не само детската, но и въобще националната ни литература е още в пелените си, под "детска литература", когато и където въобще става дума за нея, се разбира най-вече "стихчета за най-малките". Славейковото "Пенчо бре, чети,/ Пенчо не чете..." не конструира ново жанрово очакване. Самото стихотворение е конструирано така, че да се озове в центъра на тогавашното жанрово очакване*.[23] И литературните текстове за деца от началото на века са построени в синхрон с жанровото очакване на читателите. Но терминът детска литература започва да разширява своята семантика и се стреми да очертае все по-пълно контурите на детското жанрово и смислово пространство. Необходимостта да се познава детското пространство ще открием на всеки етап от развитието на човешката култура и цивилизация. Но особено силно това пространство се осветява при проследяване на детската литература и детския периодичен печат. Литературните изследвачи[24] открояват няколко периода в

---

[21] *Горчева, М., Срив на детското четене, http://www.kultura.bg/media/my_html/2008/dete.htm/*
[22] *Горчева, М., Срив на детското четене, http://www.kultura.bg/media/my_html/2008/dete.htm/*
[23] *Трендафилов, В., Накъде тече детската литература, или кой /все по-нарядко/ се страхува от Ханс Кристиан Андерсен, http://liternet.bg/publish8/vtrendafilov/nakyde.htm/*
[24] *Димитров-Рудар, П., Детската литература и нейните творци, т.1, С., 1986*

развитието на родната детска книжнина – до Освобождението, до Първата световна война, до Втората световна война, до наши дни. Мястото на сп. "Светулка" в развоя на детската литература не може да се разглежда извън литературния контекст на времето. То е зависимо от основните тенденции и промени, които настъпват както в българското общество, така и в българската литература в нейното цялостно развитие.

След Освобождението се появяват по-благоприятни условия за развитието на детската литература. Фактори за тези благоприятни условия се оказват задължителното образование, развитието на печата и липсата на цензура. Но в същото време *литературният процес се насища и с обновителни, и с кризисни явления.*[25] Още преди Освобождението Л. Каравелов в статията "Възпитание и образование" започва борба срещу елементаризирането на детската литература – *У нас съществува убеждението, че когато една книга или един вестник се издава за децата, то те трябва да бъдат детински глупави".* Тази борба продължава и в началото на века. Възпитателните идеали на времето определят нейното развитие. *В началото на века доминиращата дотогава основополагаща за българската литература и култура етноцентрична концепция е заменена от антропоцентрична*[26] и тази основна тенденция може да бъде открита в родната детска литература. Това е период, в който българската литература прави усилия за разширяване на естетическия си кръгозор, за внасяне на повече общочовешки и нравствени проблеми, за европеизиране /д-р Кръстев, П. Славейков, П.Ю. Тодоров, Яворов, А. Страшимиров/. Тази тенденция също се откроява в развоя на детската литература при проследяване на нейната тематика, проблематика и жанровото й многообразие.

Традицията по отношение на детската литература преди началото на века се свежда до няколко заглавия – Васил Попович "Детска гусла"/1880г./ с подзаглавие "40 стихотворения за ученици от народните училища за в помощ на народното обучение", Иван Вазов "Стихотворения за малки деца"/1883г./, Цани Гинчев "Стихотворения и приказки"/1884г./, П.Р. Славейков "Дребни стихотворения за деца от отделенията /1888г./, Константин Величков "Детска

[25] *Авджиев, Ж., Българската литература след Освобождението, С., 1985, с.36*
[26] *Игов, С., Кратка история на българската литература, С., 1996, с.345*

Гусла”/1894г./, Цанко Церковски “Воловарчета”/1896г./, Чичо Стоян “Детска гусла” /1898г./, Ц. Калчев “Детски приятел” /1898г./ Преобладаващият жанр през този период е поезията. “Детска гусла” на В. Попович е първата стихосбирка за деца. Много от стихотворенията в нея са познати и на днешната детска публика – “Пролет мила, животворна”, “Цвете мило, цвете красно”.

Хронологическата картина на детската литература от началото на 20 век до Първата световна война също се свежда до неголям брой заглавия: 1902г. излиза стихосбирката “Лятна разходка” от Ц. Калчев, 1904г. – “Стихотворения за деца” от Васил Стоянов, 1905г. – “Детска раздумка” от Ц. Церковски, !906г. “У дома и на полето” от Васил Стоянов. През същата 1906г . излиза и първото вестниче за деца – “Славейче” /Чичо Стоян и Дядо Благо/. 1909г. Елин Пелин издава “Златни люлки”. Централната библиотека на Българската академия на науките /ЦБ на БАН/ и специалните библиотеки от нейната мрежа притежават и съхраняват в своите фондове значителен брой заглавия на български периодични издания. Част от тях са публикувани в периода 1844-1944 г. в пределите на страната или извън нея и са неотделими от нашето културно-историческо наследство - *За периода 1900-1918 г. периодичните издания наброяват 27 заглавия или 2.4%*[27]. Началото на детския периодичен печат се свързва със сп. “Пчелица”/П.Р. Славейков,1871г./, сп.”Книжовен имот за децата”/Георги Живкин/. Първият брой на “Пчелица или ред книжки за децата” излиза 1971г. в Цариград. Списанието публикува стихотворения, басни, статии със знания из различни научни области. Днес оценката за него е, че *първото периодично списание за деца е извънредно богато като проблематика и жанрове, в него малките читатели са намирали не само занимателни художествени четива, но и разнообразни знания, получавали са информация за живота на другите страни* [28]. От “Пчелица” излизат седем книжки, списанието е спряно заради материални затруднения. Сп.”Книжовен имот за децата” /Георги Живкин/ е посрещнато противоречиво от тогавашната литературна критика и в статията “Четете и образовайте се!” Каравелов иронично заявява благодарност към Г. Живкин – *Благодарим те, господине Живкине,*

[27] *Аргирова-Герасимова, М., Безлова, Й., Българската периодика до средата на 20 век във фондовете на БАН, http://cl.bas.bg/about-central-library/bulletin-of-central-library-of-bas/09/09_4.pdf.*

[28] *Константинова, Б., Българската литература за деца през Възраждането - сб. Въпроси на детската литература, С., 1984, с.67*

за твоите големи старания и за твоят патриотизъм!…Г. Живкин ни разказва, че госпожица Донка обичала да говори много и затова нейният почтени родител я не завел на разходка и тя се покаяла и станала хрисимо момиченце; че г. Влайко желал да иде на лозето, но не можал да изпълни желанието си, защото валял дъжд и тоя г. Влайко бил принуден да иде малко по-късно. С подобни историйки г. Живкин се е завзел да изобрази нашите дребни дечица! Да ни опази господ от подобни книги![29] В същата статия Каравелов отбелязва, че списанията за деца по това време *растят по нашето отечество, както гъбите през августа*. Сп. "Градинка" с редактор Дядо Благо излиза от 1894г. до 1907г. От 1892г до 1914г. /близо 20 години с прекъсване през Балканската война/ излиза сп. "Звездица" /редактор Никола Беловеждов/. Сп. "Светулка" е най-дългогодишното детско списание у нас до сега. Излиза от 1904г. до 1947г. Създадено е от Георги Стоянов, който е негов пръв редактор. По-късно списанието е редактирано от Елин Пелин и Александър Спасов. Сп."Веселушка" /1908г. - 1910г./ излиза 3 години. Това е първото хумористично детско списание, негов редактор е Елин Пелин. "Здравец" и "Славейче" са двата детски вестника, с които е свързан спорът за началото на детската ни журналистика. Хронологически погледнато началото е поставено от в. "Здравец" /1900, Видин, А. Илиев/. Но от "Здравец" излиза само един брой. По-приемливо е мнението, че първият детски вестник е "Славейче" /1906-1910/ с редактори Чичо Стоян /Стоян Попов/ и Дядо Благо /Стоян Русев/. В. "Чавче" с редактор Елин Пелин излиза от 1913 до 1914г. Сп. "Детска радост" /Ран Босилек/ излиза от 1910г. до 1947г./ Редактори на списанията за деца са най-често учители. Изданията имат енциклопедичен характер. Целта им е да обогатяват познанията на малките читатели и да възпитават морални добродетели.

Към детската литература започват да проявяват интерес много литератори. В сп."Мисъл" д-р Кръстев допуска статии, които изясняват теоретическата страна на въпроси, свързани с литературата за деца. Такава статия е рецензията на Пенчо Славейков за книгата "Детска китка" на Чичо Стоян. По повод многото периодични детски издания в началото на века Любомир Милетич в сп."Български преглед" пише с тревога за качеството на периодичните детски

[29] *Каравелов, Л., Четете и образовайте се! - Събрани съчинения, т.5, С., 1985, с.107-109*

издания, които започват “да никнат като гъби”. Той се обявява за по-голяма взискателност и отбелязва в това отношение необходимостта от компетентна литературна критика. Периодичните издания обаче продължават да се роят и през 1921г. Елин Пелин вече нарича това “болезнено явление” в нашия книжовен живот – *Многобройността на нашите литературни списания не се дължи на някои дълбоки причини и на необходими нужди, наложени от живота. Това е по-скоро едно болезнено явление. Това се дължи на разпокъсаността на писателските сили, на недружелюбието им, на болните амбиции, на дребните тщеславия, на неизцерима грандомания и графомания*.[30] Характеристиката на детския периодичен печат от началото на века има допирни точки с последвалия публицистичен стандарт по отношение на *достъпност, насочеността му към най-широка и непретенциозна аудитория, а от информационна гледна точка – неговата всеядност*.[31] На фона на нароилите се детски издания през този период по повод бъдещата си пета годишнина сп. “Светулка” се самоопределя *като най-разпространеното и обичното от децата илюстровано детско списание*. /08,1907/. А в кн.10, 1907г. редакцията отбелязва: *Петата годишнина на едно списание в България, гдето печатните издания се появяват и бързо изчезват, туй не е малко”. Във времена, когато “Списанията влачат по някой и друг месец жълтите си корички и изчезват, защото не могат да намерят нито сътрудници, нито абонати*.[32] нарастването на абонатите на “Светулка” “с хиляди” е определено от редакцията като факт, който затвърдява мисълта, че *нашето дело е налучкало да удовлетвори накипяли нужди, че “Светулка” действително запълва оная празнина в нашата детска литература, която доскоро се чувстваше*.[33]

[30] *Пелин, Е., Нашите литературни списания - сб. Тяхното слово, Варна, 1977*
[31] *Замбова, А., Нови комуникативни стратегии в съвременния български печат - сп. Български език и литература, кн.1, 1993*
[32] *Пелин, Е., Нашите литературни списания - сб. Тяхното слово, Варна, 1977*
[33] *Светулка, кн.10, 1907*

2. КРИТИКА ЗА СП. “СВЕТУЛКА”

Списанието е посрещнато с интерес от своите съвременници. Неговите първи критици оценяват ролята на изданието в културния живот на българското общество в началото на века. Още първата книжка на “Светулка” убеждава критиците, че списанието *не само има право на съществуване, но е и потребно, и необходимо за една голяма част от ученици, най-вече селските, на които то може да даде добра храна* [34]. Г. Стоянов в отговор[35] на рецензиите за “Светулка”, излезли в сп.”Просвета”, “Право дело”, “Учителска мисъл”, “Учител” отбелязва, че редакцията се вслушва във всяко мнение, *защото не смятаме делото си за съвършено*”. Отчасти като справедливо приема той обвинението на критиците по отношение на картинките в списанието /*И ние сме за картинки из нашия живот…*/. Но обвинението *в невежество* Г. Стоянов отхвърля и не може да си обясни *от де е дошло толкова жлъч, толкова пристрастие, толкова неверни заключения” и защо в тази рецензия правят “на пух и прах” детските поети, които печатат свои текстове в “Светулка” – “Хубав пердах ядат: и Цанко, и Ц. Калчев, и Ст. М. Попов, и Бобевски, и Чендов*. Няколкото правописни грешки, които *са пропуснати случайно*, не могат да доведат до извода за *безграмотността, невежеството на редакцията и нейните сътрудници.*

В обширна рецензия К. П. Домусчиев[36] се обръща към редакциите на всички детски списания с препоръката да се намали поезията за деца – *редакциите на нашите детски списания би трябвало да не печатят толкова стихотворения, както що се срещат сега по 9-11 стихотворения в книжка…защото ако има най-недостъпна литературна форма за детското разбиране – това е поезията*. Общ недостатък за детските списания от този период според критика е фактът, че 10 пъти писано едно и също нещо за заека в различни вариации. Като илюстрация към този факт Домусчиев посочва книжките на “Светулка” – *във втора и трета годишнина все за катеричката в есенните книжки*. Еднообразието в тематиката на материалите е проблем, с който редакцията на списанието в последвалите години се заема. В посочената рецензия критикът припомня на “Светулка” обещанието за повече **реализъм** и посочва в конкретни текстове грешките на списанието в това отношение. Друга

---

[34] *Й-ва, Р., Книжнина, год.7, 01. 1904, кн.1, с.55*

[35] *Стоянов, Г., Детското списание “Светулка” /отговор на рецензията в сп. “Учител”, год.11, кн.3/, Книжнина, год.7, 05.1904, кн.5, с.343*

[36] *Домусчиев, П., Каква е и каква трябва да бъде нашата детска литература, год.4, 11. 1906., кн.3, с.21*

“лоша черта”, с която трябва да се справи списанието е **морализаторството**. Според Домусчиев моралът не трябва *да лъщи като червена нишка*, а е необходимо увлекателно и незабелязано…естествено да се провира в разказа. “Светулка” трябва да се справи и с много слабости и по отношение на **детския език**. Умалителните имена /”Калинка”, “Малинка”, “Севдалинка”/ не са достатъчни, за да бъде интересна приказката *и да мислиш, че говориш по детски*. Като *рекламаджийски самохвалства* Домусчиев определя обещанията на редакцията за *цветен календар*, който е *изработен в странство*. Много от изводите, до които стига Домусчиев в тази обширна критическа рецензия, се оказват полезни за списанието, което се вслушва във всяко мнение, ако е изказано *безпристрастно и не гони някакви задни цели*. Тези изводи помагат на редакцията да стъпи *лека, постепенно, ала здраво на правия и истинския път* [37].

[37] *Стоянов, Г., Детското списание Светулка, Книжнина, год.7,05. 1904г., кн.5, с.343*

3. СП. “СВЕТУЛКА” – СТРУКТУРА, ПРОБЛЕМИ НА ЖАНРА

През разглеждания период /от 1904г. до 1915г./ списание “Светулка” излиза с 10 книжки годишно /гр. Плевен/ и цена – 2 лева. Налице е стремеж да се преодолее регионализма, литературното пространство да не е разделено на отделни топоси, редакцията няма желание да види книжките на “Светулка” само в Плевен или в София, а търси реализацията им в общобългарското културно пространство. Пръв редактор на списанието е Г. Стоянов. Той участва в Първата световна война и загива на 5 декември 1917 г. - на фронта при гара Дедели край Дойранското езеро. След смъртта му списание "Светулка" продължава да излиза под редакцията на Любомир Бобевски, при издател Райна Г. Стоянова, съпруга на писателя. През 1919 г. списанието е откупено от издателство "Ал. Паскалев" и продължава да излиза чак до 1947 г. под редакцията на Александър Спасов. От 1920 до 1931г. главен редактор на списанието е Елин Пелин. Литературните изследвачи днес отбелязват, че дори и *след смъртта на Георги Стоянов, чрез неговото списание "Светулка" продължава най-значимото му дело - формира се българската детска литература през първата половина на XX век* .[38] Заглавната страница на “Светулка” уточнява: “Детско списание с картинки”. Повечето от картинките са илюстрации към текстовете. За своята 9-та годишнина списанието вече обещава на своите читатели освен 10-те книжки на “Светулка” още 20 цветни картини, стенен календар и детското вестниче “Слънчице”, което излиза *всеки месец на 15 число*. Вестникът започва да излиза от 1910г. - *Които деца се запишат на сп. “Светулка” и предплатят по 2 лева, ще получат и то безплатно, вестничето “Слънчице*”/10, 1909г./ Така според редакцията “Светулка” става *най-полезното, най-приятното и най-любимото детско списание, а заедно със “Слънчице” е единственото двуседмично детско издание* /кн.10, 1910г./ Към списанието има и различни приложения. Към кн.10/1904г. откриваме като *безплатна притурка* на списанието разказа “При ветровете” /по Андерсен/. А в кн.7/1909 редакцията предоставя на своите читатели информация за детската библиотека на сп.”Светулка” и цените на съответните книжки */”Лисанка” – 20 ст., “Детска раздумка” – 30 ст., “Гърбачко” – 10 ст. …/. Отстъпката е 20%, а за стари годишнини на сп.”Светулка” редакцията прави 30 % отстъпка*. Един от тогавашните читатели на списанието разказва: *Списанията*

„Светулка" и „Детска радост" даваха на своите абонати всяка година специални папки, в които абонатът можеше да съхрани отделните книжки за дълго и да образува от този свитък истинска книга в края на абонаментната година.[39]

В стихотворен вид сп. “Светулка” /кн.10, 1907г./ представя на своите читатели себе си по следния начин:

В моите красиви реденца,
в моите гладички листенца,
от корица до корица –
радост блика за дечица.

Аз ви нося интересни
приказчици, сладки песни,
който често в мен наднича,
с ум глава му ще накича /”Светулка”/

Двете строфи са достатъчни, за да открием спецификата на списанието. В тях е изведена и основната му цел – да носи познание и да възпитава децата. Фиксиран е адресатът – детската аудитория и се посочва естетическата програма на списанието, което трябва да формира чувството за красота у своите малки читатели, да им носи радост, естетическа наслада.

Символика може да бъде потърсена в името на списанието. Коренът на думата отвежда към светлината, която в случая идва от познанието, радостта, етиката и естетиката на текстовете и картинките. Символиката в заглавието на списанието се откроява в третата строфа на стихотворението “Светулка” от Л. Бобевски /кн.7-8, 1915/:

Сред мрак, невежест в всяко кътче
и гробна тъмнина
предвестник съм на лъч – съзнание,
наука – светлина! **/Приложение 1/**

Символичният смисъл на заглавието може да бъде открит не само в отделни текстове, намерили място на страниците на списанието, но и в критически материали и обръщения към читателите. В кн.10/1905г. редакцията изразява надежда, че учителите ще *разпръснат нашите “светулчици” не само по градове и по села, но даже и в бедната стаичка на колибарчето… уверени, че тая любима светлинка ще сгрее детската любознателна душа*.

---

[38] *Регионална библиотека “Любен Каравелов” – Русе: Детски отдел, http://children.libruse.bg/bio/details.php?id_bio=203*
[39] *Тенев, Д.,Тристахилядна София и аз между двете войни, С., 1997,* http://www.omda.bg/BULG/urban_rural_communities_history/stara_sofia_detza_detski_igri_igrachki.htm

Жанровото разнообразие в сп. “Светулка” се характеризира с обединяващо жанровете тематично единство. Така например до разказа “Чучулига и ястреби”/кн.9, 1908/ е поместено и стихотворението “Чучулига”. По този начин темата е представена както в поетична, така и в разказна форма. А разказът “Бедните птички” /кн.10, 1908г./ от Г. Стоянов осъвместява разказ и стихотворение и е свидетелство за сплитането на различните жанрови разновидности в една художествена цялост. Птичките пеят, че: *в лед сковани/ са водите/ измразени/ са тревите.* Децата им отговарят също с песен: *Не тъжете/ мили птички,/ я елате/ тук при нас,/ний зрънца/ сме ви хвърлили.* Песните на децата /Анка и Боянка/ и песните на птичките градят “сюжета” на текста и показват, че всички жанрове могат да бъдат път за посланията, отправени към детската читателска аудитория.

По повод петата си годишнина редакцията на сп.”Светулка” се обръща с молба и поздрав към децата и представя жанровото разнообразие, което предлага, по следния начин: *За идущата година сме приготвили много красиви картинки, увлекателни песнички, поучителни разказчета и много интересни народни приказки*. Списанието обещава на своите читатели и “изящен” цветен календар – *Такъв хубав календар не е даван до сега в България от никое списание*.

Структурата и проблематиката в списанието се определят от поставените цели, посочени от редакцията в кн.10, 1907 **/Приложение2/** в следния ред:

1.да буди в младото поколение добри чувства;
2.да му посочва примери за достойно подражаване;
3.да го запознава с природата и с действителния живот;
4.да разширява умствения кръгозор на младите читатели;
5.да им буди и поддържа интереса към всичко обкръжаващо;
6.да им обяснява в популярна и интересна форма всички най-нови завоевания на човешкия ум.

Жанровата картина е очертана от редакцията по следния начин: “Светулка” ще застъпва следните отдели:

1/разкази из детския мир;
2/из живота на възрастните;
3/из живота на животните и растенията;
4/исторически разкази по нашето възраждане – със случки из живота на народните ни герои – борците за свободата;
5/разкази и съобщения из борческия живот на македонците;
6/кратки географически сведения за местности и народи;
7/детски илюстровани стихотворения;
***8/народни илюстровани приказки и песни*. /Приложение2/**

Списанията от 1911г. имат и съдържание, в което включените текстове са жанрово определени. Разноообразието на жанровете отговаря най-точно на детската природа, която не обича еднообразието. Родните, битовите и фолклорните багри уплътняват многоцветната жанрова картина на сп. “Светулка”. През този период в детската литература се срещат сантиментални повести с назидателен и поучителен характер. За авторите от сп.”Светулка” обаче реализмът започва да става начин да се каже истината и да се заличат условните граници между литература за деца и литература за възрастни от гледна точка на естетиката. Появяват се разкази като “Зимата е беда за работника” /А. Христов /03.1907г./. Детският периодичен печат *като форма за социално взаимодействие играе определена роля при социализацията на детето. Тази роля, естествено, се влияе от процесите, които протичат в обществото*.[40] Първата световна война /1914г. - 1918г./ присъства и определя не само тематично, но и чисто технически живота на списанието. В кн.2, 1914г. редакцията предупреждава своите читатели: *Светулка” ще излиза на този формат хартия до свършване на европейската война, когато ще може да се снабди с ланския формат хартия*.[41]

Разглеждайки общата жанрова характеристика на поместените материали в сп.”Светулка” от 1904г. до 1915г. **/Приложение 3/** можем да направим извода, че най-голям е делът на прозата, след което следват поетическите творби. Фолкорните материали заемат трето, а забавните жанрове – четвърто място. Разбираемо е малкото място, което е отделено за критическите статии, предвид читателската аудитория на изданието.

Жанровата картина на сп. “Светулка” показва, че ще в началото на века в детската литература е започнал процес на комуникация *между различните възрасти, както и между различните литературни родове и жанрове. Границите тоест стават все по-малко абсолютни и все повече чисто функционални, рационализират се и се превръщат просто в инструменти на удобното класифициране*.[42]

---

[40] *Пенкова, Р., Тенденции в стилно-езиковото оформяне на текстовете в детско-юношеския периодичен печат - сп.Български език и литература, кн2., 1991*

[41] *Светулка, кн.2, 1914*

[42] *Трендафилов, В., Накъде тече детската литература, или кой /все по-нарядко/ се страхува от Ханс Кристиан Андерсен, http://literNet.bg/publish8/vtrendafilov/nakyde.htm*

3.1.ПОЕЗИЯ

Сравнителната характеристика на поетическите материали, намерили място на страниците на сп.”Светулка” през разгледаните години **/Приложение 4 и 5/,** показва, че най-голям е броят на стихотворенията, след тях се нареждат детските поеми и песните. 1909г. е годината, в която са поместени най-много поетически материали/47/, а 1905г. и 1911г. се оказват с най-малко поезия/25/. Диаграмата за съотношението на различните поетически материали **/Приложение 4/** разкрива една възходяща тенденция от 1904г. до 1909г., след което следва спад.

Началото на днешното столетие се характеризира с мощния възход на лириката – отбелязва Иван Радославов[43] през 20-те години на миналия век. В родната литература настъпва оживление в поезията, субективно – лирическите жанрове стават водеща литературна формация. *Старите поетични традиции на гражданска родолюбиво-патетична и социално-критична поезия…са заменени от един нов субективен лиризъм*[44] и този процес може да бъде проектиран съответно в детската ни поезия. Дори списанията и вестниците, които в онова време отделят внимание и на прозата за деца, обръщат рязко повече внимание на поезията. Поезията, с една дума, е престижният детски жанр. В обстойните критико-рецензентски текстове, посветени на детската литература, се дискутират преди всичко детски стихосбирки и песнопойки. *Тоест по онова време има някаква стихийно насложена представа от типа на: "поезия"висока, възпитателна и препоръчителна, и "проза" - по-ниска (макар и не непременно крайно ниска), покваряваща (или най-малкото съмнителна) и непрепоръчителна.*[45] Характерни за детската поезия от този период са преобладаващият дидактизъм и извеждането на просветата като основна тема в произведенията. В същото време много от авторите на поетическите текстове биха се присъединили към признанието, което Елин Пелин прави много години по-късно /1948г./ на своите малки читатели: *С обич към вас съм писал тия стихове, обречени на вас. С обич към вас и с мили спомени за онова време, когато и аз съм бил дете като вас*[46]. Стиховете в сп. “Светулка”

---

[43]*Радославов, И., Настояще и перспективи - сб. Литературната задруга Хиперион, Велико Търново, 1996, с.67*
[44]*Игов, С., Кратка история на българската литература, С., 1996, с.380*
[45]*Трендафилов, В., Накъде тече детската литература, или кой /все по-нарядко/ се страхува от Ханс Кристиан Андерсен, http://liternet.bg/publish8/vtrendafilov/nakyde.htm*
[46]*Пелин, П., Към малките читатели, сб. Тяхното слово, Варна, 1977, с.17*

обгръщат с обич и позитивизъм своите малки читатели. Поетическите текстове в списанието са съобразени с месеца, в който излиза, със сезоните, с празничния народен календар. Тази зависимост може да бъде открита във всеки произволно избран брой. Например в мартенския брой на “Светулка” за 1907г. откриваме стихотворения, посветени на настъпващата пролет и обичаите, свързани с носенето на мартеници – **“Добре ми дошли”/Г. Стоянов**/, “Пролетни цветя”/Цвятко/.

Пролетните мотиви продължават и в априлския брой на списанието, който започва със стихотворението “Пролет иде” /М. Симеонов/. Съответно майският брой започва с “Май”/Цвятко/ и включва **“Христос възкресе” /Чичо Светлю/**. Великденските традиции и обичаи оживяват в стихове: *“Хайде скоро,/с червени, напъстрени яйчица…*”/Христос възкресе”/.

Повечето от стиховете звучат весело, игриво, закачливо. Но има и тъжни, елегични стихотворения. Такова е “Пред смъртното легло” на М. Симеонов /кн.2, 1912г./, което представя скръбта на майката от смъртта на детето й. Много от поетичните творби са построени във формата на диалог. Такова например е стихотворението “Старец и внуче” /01, 1907/, което извежда чрез подходящо избраната форма темата за децата, които имат бащи-юнаци. Детето пита дядо си за своя баща, а старецът гледа към гората, защото *там син му юначен шета/ с отбор дружина – храбра чета*.

Можем да определим заслугата на “Светулка” по отношение на поезията преди всичко в налагането на художествени критерии в поетичното слово за малките и в образците, които се създават в списанието. Лириката през този период все още е твърде ограничена в нравствено възпитателни рамки, но редакцията на изданието проявява стремеж към художественото й обогатяване, към тематично и жанрово разнообразие и чисто дидактичните стихове постепенно отстъпват място на истинската поезия. Очертават се тенденциите към подчертана авторизация и персонализация за сметка на фолклорно наподобителната анонимност[47] и ориентиране към читатели, които възприемат “четенето” като

[47] *Йорданов, Ю., Път през детските книги, С., 1981*

творчески акт. С тематично идейно-емоционалните си поетически търсения "Светулка" обогатява и цялата българска детска поезия.

По отношение на форма и съдържание материалите в списанието доказват общата тенденция в българската литература през този период – *Литературната "панорама" става още по-разнообразна и сложна, по-разноцветна, тъй като върху нея въздействат /по косвен път естествено/ и получават богато развитие други национални изкуства – музиката, живописта, театъра*.[48] Сто години по-късно литературната критика ще направи един тъжен извод по повод развитието на родната поезия, който може да бъде проектиран и по отношение на детската литература: *Поезията излетя от бита, превърна се в частно занимание. Сега една академична конференция е много по-празнично явление от едно литературно четене, защото в нея има повече бит, повече телесност, повече вино и бохемство, отколкото в слушането на лирика*.[49] Но в началото на века появата на детска лирика е наистина празнично явление за читателската аудитория на "Светулка".

3.1.1.ПОЕМИ

От 1904г. до 1915г. на страниците на списанието откриваме 48 кратки детски творби **/Приложение 4 и 5/**, които можем да определим като поеми, предвид съчетаването в тях на *чувства, настроения, преживявания с разказ на случки и събития*.[50] Литературната теория прави разлика между епическа и лирическа поема и в това отношение повечето от поемите, намерили място на страниците на сп."Светулка", могат да бъдат определени като лирически. На преден план в тях са изведени чувствата и изживяванията на децата, а сюжетното развитие в много случаи е недоразгърнато.

Като се има предвид, че първата българска поема у нас /"Стоян и Рада", Н. Геров, 1845г./ и най-значителните български поеми в предосвобожденската ни литература /"Хайдути" - Хр. Ботев, "Изворът на белоногата" - П.Р. Славейков/ са свързани с прякото влияние на фолклора, може да се направи извода, че поемите в сп."Светулка" следват утвърдената вече традиция - много от поместените поеми са построени също на основата на народни мотиви / "Юнак и

---

[48] *Авджиев, Ж., Българската литература след Освобождението, С., 1985, с. 37*
[49] *Бодаков,М.,Българската литература на 90-те: прелитане над хаоса* http://www.kultura.bg/media/my_html/2156/blit.htm
[50] *Речник на литературните термини, С., 1980, с.537*

гора", Г. Стоянов/. Поемата "Юнак и гора" /09,1908г./ е построена като разговор между юнака и гората. Авторът /Г. Стоянов/ се придържа към стила и езика на народната песен. Символиката в образите на юнака и гората също е в духа на българския фолклор. Основният тон в тези малки поеми е лиричният. До разгърнато епично настроение в тях не се стига, макар че според Ем. п. Димитров[51] колкото вървим по-нататък *от малката поема към по-голямата, толкова повече лиричният тон се заменя с широко епично настроение*. Поемата "Променен Рачо" от Чичо Светлю следва традицията на народните хумористични песни. Мотиви от народните песни откриваме и в "Щъркелова приказка"/03, 1907, Чичо Светлю/, "Жаба и щъркел"/09, 1907, Г. Стоянов/. Голяма част от детските поеми са построени като диалог. Избраната диалогична форма се доближава най-силно до детското световъзприемане. Такава е "Гъба – царкиня" /06, 1915, Г. Стоянов/, която утвърждава обичта между две сестри. Разговорът между гъбата – царкиня и девойката успява по детски наивно и искрено да разкрие преживяванията, чувствата на по-голямата сестра. Образът на гъбата – царкиня създава приказната атмосфера в текста. Като диалог между Андрейчо и щъркела е построена и "Щъркелова приказка". Понякога самото заглавие на поемата посочва диалогичния й строеж, споменавайки участниците в разговора – "Дете и светулка" /06, 1906г., Ил. Д. Обрезов/. Поемите, предназначени за най-малките читатели, често са разделени на части. Това разделяне улеснява възприемането на текста. Например на четири части е разделена "Старо зъбче за ново" /07, 1906г./. на Ран Босилек. Някои поеми са със силно изразена социална тематика. "Сираче" на А. Илиев/10, 1908г./ представя желанието на Радой, който е сирак, да иде на гурбет: *Искам на гурбет да ида,/ на гурбет, мамо, у Влашко.* Водещо желание за детето е осъзнатата необходимост да бъде в помощ на майка си: *На есен кат се завърна/ с печалба, мамо, при тебе,/ ще сме радостни и двама;/ ти няма вече да ходиш,/ чужда работа да дириш.* Интересно решение на редакцията на списанието е поемата "Благородният Барри"/К. Дечев/ да бъде разделена в два броя /08 – 09, 1907г./. Превърната в поема с продължение, тя провокира по-силно читателския интерес. Тенденцията за учвеличаване на

[51] *Димитров, Ем., Поемата - сб. Литературната задруга Хиперион, Велико Търново, 1996, с.57*

обема на поетическите материали в списанието, в резултат на което се увеличава броя на поемите, е свързана с общата тенденция - *Поезията като цяло демонстрира склонност да увеличава обема си до размера на къс разказ (имам предвид растящия брой поемки за деца, които се издават по онова време)*.[52] Идеята и настроението в детските поеми определят техния размер, защото *дори и най-преходното лирично настроение изисква един минимум от развитие в стихове, без който минимум произведението не може да ни въведе в желаната емоция*.[53]

3.1.2.ПЕСНИ

През разгледания период /1904 – 1915г./ в сп. "Светулка" са намерили място 33 песни. На фона на общия брой поетически материали /354/ е видно, че песните заемат една малка част от поетическото пространство на списанието, въпреки честите обещания на редакцията да поместват много детски песни. Най-много песни /седем/ са поместени през първата година /1904г./, а през 1906г., 1911г., 1913г. на страниците на списанието е поместена по една песен **/Приложение 4 и 5/**. Жанровото определение **песен** в известен смисъл е произволно и с него често се назовават относително кратки поетични литературни форми. В по-късните книжки това назоваване изчезва.

Още Раковски в "Показалец"[54] отбелязва, че българите трябва да знаят *какви песни пеят на деца, кога ги в люлка люлеят, та ги приспиват…, детински разни игри и разговори, как играят и що изговарят в игри си деца…* Именно народните песни стават основата, върху която се изгражда "песенното" творчество за деца. Особено отчетливо се откроява връзката фолклор – литература при прегледа на песните, намерили място на страниците на "Светулка". Показателни в това отношение са и самите заглавия – "Коледарска песен" /Горка – Горчица/, "Откарано стадо по кавал се връща" /09, 1908г./, "Земеделска песен" /В. Стоянов/, "Сирашка песен" /Тр. Симеонов/. В списанието са поместени и много народни песни от сборника "Отвеяни зрънца" на Ц. Калчев – "Здравец и моми", "Въстаник", "Дядо и топола", от сборника "Музикални зрънца" – "Сватбари". Песните са от различни краища

---

[52] *Трендафилов, В., Накъде тече детската литература, или кой /все по-нарядко/ се страхува от Ханс Кристиан Андерсен, http://liternet.bg/publish8/vtrendafilov/nakyde.htm*

[53] *Димитров, Ем., Поемата - сб. Литературната задруга Хиперион, Велико Търново, 1996, с.57*

на България. След “Гергьовска песен” например четем “народна песен из Троянско”. А някои просто са определени като “старовремски” – “Задлъжнял Никола” /старовремска песен/. Други песни са оставени без заглавие, но е посочено лицето, което е записало песента. След народната песен от кн.1, 1904г. четем: “записала: Пенка”, в кн.2, 1904г. песента е записана от Калинка, в кн.3, 1904г. – от Латинка. Посочването на лицето, което е записало песента ни напомня, че *народните песни не са творение на едно лице и никой от ония, които ги пеят или които са ги записвали, не се издава като техен автор*.[55]

Формата на диалог отново се оказва една от най-предпочитаните за авторите на детски песни от началото на века. Така е построена “Коледарска песен” /Горка – Горчица/. Фолклорните образи и представи, свързани с Коледа, оживяват в думите на малката мома, която е получила своето “тънко даре” от “Божа майка с Млади Сина”. Често в поместените детски песни се срещат имената на “Божа Майка” и “Млади Бога”. В песента “Божа Майка и кукувичка” /09, 1910г./ кукувичката разговаря с Божата майка: *Отговаря Божа Майка:/ Що ми кукуваш, кукувичко,/ да ми будиш Млади Бога?* В диалога се открояват моментите от празничния фолклорен календар: *Да кукуваш от Гергьовден,/ от Гергьовден до Еньовден,/ от Еньовден да онемеш.* Кн.6, 1905г. представя песента за Крали Марко, озаглавена “Повехнала гора”. Това е вариант на известната народна песен “Крали Марко и три синджира роби”. Децата се оказват *въвлечени в сферата на юнашкия епос, всекидневно-битийните ценности” и това е начин за изграждане на нравствения им идеал, защото макар че е “митологичен персонаж, организиращ космоса, Крали Марко е реално-земен, обвързан с проблемите и болките на народа*.[56]

Детските песни и наричания за природата, които имат форма на обръщения към слънцето, птици и животни /”Грей, слънчице, грей”, Г. Стоянов/ имат старинен произход и според литературните изследвачи[57] представляват *отглас на някогашни земеделски обреди*.

---

[54] *Раковски ,Г., Събрани съчинения, С., 1988*
[55] *Славейков, П. П., Българската народна песен - сб. Българско народно творчество, С., 1993, с.269*
[56] *Колева, В., Образът на Крали Марко – свръхестествен, хиперболизиран, и все пак – реален, земен - сп.Български език и литература, кн.3, 1993*
[57] *Романска, Ц., Български детски фолклор – сб. Христоматия по българска фолклористика, С., 1977*

С течение на времето те се превръщат в забава и авторите на тези песни запазват само развлекателната им функция. Те призовават слънцето да изгрее, пролетта да дойде /"Иде" /Л. Бобевски/, птиците да дойдат /"Лястовичко, я кажи" /Цвятко/. Природните явления се олицетворяват, действителните им качества се опоетизират, към тях се прибавя и художествената измислица. Песните за природата в най-пълна степен изразяват непосредственото жизнерадостно отношение на децата към природата.

Някои от песните отвеждат към историческото ни минало. Те имат както познавателна, така и възпитателна цел. Такава е песента "Рада татари излъга" /07, 1909г./, в която към познавателния елемент, свързан с историческата съдба на народа, се прибавя и утвърждаването на ума, досетливостта. Това в случая са качества, които спасяват цялото село: *Де се е чуло видяло/ мома татари да излъже*. Елегично е основното звучене на "Сирашка песен" /10, 1908г./ от Тр. Симеонов. Малките читатели стават съпричастни на сирашката участ: *че мъчно се тука живее/ без баща, още без майка*. В същото време те се учат да ценят своите родители. Песента изгражда представата за живот без майка и баща и извиква размисли за родителите, които трябва да бъдат възприемани като богатство за всяко дете. Подобно елегично настроение могат да извикват и някои детски песни за труда – "Земеделска песен" /В. Ив. Стоянов/. Обобщението на Цв. Романска се отнася и до много от песните за деца, поместени в сп. "Светулка": *Трудово-професионалните песни у южните славяни възпяват труда на земеделците и на овчарите, а също и на различни видове занаяти – зидарството, терзийството /шивачеството/, златарството и т.н. в мрачни краски те изобразяват и различните видове труд – ангарията, ходенето на руманя, ратайството. Широко разпространени са и наситените с тъга за роден дом и близки печалбарски и гурбетчийски песни*. [58]

За всички автори на детски песни, поместени в "Светулка", би могло да важи признанието, което П.Ю.Тодоров прави по отношение на сборниците с народни песни – народната песен се оказва за тях *една богата рудница – било, като съм заемал от някоя песен направо поетическия мотив, …било най-сетне, като съм почерпвал множество характеристични образи, ритми на речта…*[59]

---

[58] *Романска, Ц., Народното поетическо творчество на южните славяни - сб. Христоматия по българска фолклористика, С., 1977*

[59] *Македонска, Ц., Три признания – сб. Българско народно творчество, С., 1993г., с.269*

3.1.3.СТИХОТВОРЕНИЯ

Стихотворенията са най-широко използваната поетическа форма сп. “Светулка”. От общо 354 поетически текстове на страниците на списанието през разглеждания период 249 са стихотворения. Дори и по отношение на общият брой материали /1167/ в списанието от 1904г. до 1915г. стихотворенията заемат голяма част от жанровото пространство в “Светулка”. Линията на развитието в стихотворния жанр е възходяща. Ако през 1905г. стихотворенията са 20, през 1912г. те са 31. Нарастващият брой стихотворения е за сметка на останалите поетически материали /например песните/. Заглавията на стихотворните творби са достатъчно красноречиви по отношение на тематичното разнообразие – *“Птички и Наташа” /Г. Стоянов/, “Малкият гъсар” /Чичо Светлю/, “Зима е” /Люб. Бобевски/, “Теменуга” /Ц. Калчев/, “Охлювче” /В. Ив. Стоянов/, “Бащино огнище” /В. Ив. Стоянов/, “Ноември” /Люб. Бобевски/, “Теленца” /Калинка-Малинка”/, “От чужбина” / Чичо Светлю/.* Спецификата на детските стихотворения се определя от възрастовите особености на читателите. При различната детска възраст се наблюдават различия по отношение на житейски опит, степен на знания, речник. Като цяло за детската възраст се отчита преобладаващото предметно-образно мислене и засиленото въображение. При стихотворенията за най-малките се набляга на звуковите асоциации, които в конкретния случай са по-важни от смисъла. Употребата на умалителни думи в повечето случаи е с мярка /всяко прекляване би направило текста фалшив/. Стихотворенията в “Светулка” целят да доставят естетическа наслада и радост за децата. Те обогатяват въображението им, разширяват умствения кръгозор и обогатяват детските познания за света.

Тематиката е разнообразна и обхваща всичко, което заобикаля детето - природата, животните, празничния календар, славното минало, училището, труда, социалните отношения и взаимоотношенията в семейството. Хумористичните творби обикновено са изградени по народни мотиви. Често срещани са верижните композиции с повторение на познати стихове, което улеснява запомнянето на стиховете. Въпреки определено дидактичните теми,

които се разработват в повечето стихотворения, детската лирика в “Светулка” има за цел да подпомогне българското училище, да внуши на детето обич към ученето и учителя, да възпита уважение към семейството и възрастните. Талантът на детските поети в повечето случаи надхвърля техните конкретни възпитателни и педагогически задачи. Зародена от нуждите на обрзованието и обслужваща училището, лириката в сп. “Светулка” върви по пътя към художествено обогатяване, към тематично и жанрово разнообразяване. Ученолюбието става постоянно присъстваща тема във всеки брой на списанието. В стихотворението “Минка пише” /Чичо Светлю, 11, 1907г./ тя е изведена дидактично по следния начин: *Умна реч е,/ и всеки я знае:/ “Кой се учи,/ добро ще сполучи”* Към тематичното разнообразие в списанието се появява и темата за войната в текстове като “Българският войник /кн.9-10, 1912г./, “На падналите”/кн.9-10, 1912г./,

Много от стихотворенията в “Светулка” са сред върховите завоевания на българската детска лирика. Те са ценни и предвид момента, в който се появяват и запълват нишата в това отношение, но не са им чужди недостатъци като илюстративност и тезисност. Някои стихотворения звучат шаблонно, назидателно, схематично, в други откриваме образи - щампи. Налага се и извода, че на този етап развитието на детската ни лирика не е стигнало до търсене на психологическата характеристика на малкия човек и асоциатичното начало в детското мислене.

3.2.ПРОЗА

Литературната критика[60] открива във фолклора предпоставките за възникването не само на детската поезия, но и за началото на оригиналната художествена проза. След като фолклорните текстове скъсват с естествения си начин за естетическо възприемане – устното възпроизвеждане, те приключват и със своето анонимно възникване. Етапите в създаване на оригинална художествена детска проза могат да се проследят. На първия етап са печатни текстове на приказки /*в сп. “Пчелица”/1871, сп.”Книжовен имот за децата”,*

кн.“Нравоучителни приказки” на Матей Преображенски, “Стихотворения и приказки” на Цани Гинчев/. Като втори етап могат да бъдат определени преработените народни приказки, в които се набляга на дидактичните елементи. На третия етап при раждането на оригиналната детска художествена проза поставяме създаването на четива, онагледяващи дадена идея /без фабула и сюжет/. На следващия етап са произведенията, които са открили фабулата и сюжета и започват да търсят своята вътрешна жанрова диференцираност /*Цанко Церковски “Воловарчета” – “разказ из селско – ратайския живот”, Цоню Калчев “Детски приятел” – “десет разказа”*./ В началото на века разказът в детската литература постепенно се освобождава от жанровите белези на приказката. Оформят се следните типове разкази – исторически разкази, разкази със сюжет от патриархалния бит, разкази – отражение на действителността, разкази – спомени. Поради близостта между разгърнатия разказ и повестта според литературните изследвачи[61] не би могла да се определи рождената дата на детската повест. За жанрово оформяне на българската детска проза според литературната критика може да се говори след Първата световна война. Прозата за деца се развива с видимо закъснение в сравнение с поезията. Същото явление откриваме в развоя на новата българска литература. През 20-те години на века Иван Радославов вече отбелязва: *Лиричното творчество не е вече марката на времето ни. Неговите източници са почти изчерпани. Без особена глъбина в съдържанието, то се изчерпва едва ли не само в технични и формални постижения…Обратното намираме в областта на епоса.*[62] Оказва се, че поезията първа поема идеала, а по-късно прозата го представя чрез образи. Едва след войните прозата постига равновесие с поезията в детската литература. Откроява се една видима дистанция в хронологията на българската детска поезия и проза за деца. Докато детската поезия възниква още във времето на Възраждането, когато започва и детският периодичен печат, за жанрово оформена проза за деца може да се говори половин век по-късно.

Направила първите си стъпки през Възраждането, българската детска проза постига своята първа и най-елементарна жанрова диференциация във времето до Първата световна война. Тук трябва да се открои мястото на сп. “Светулка”

---

[60] *Василев, М. , Българска детска проза, С., 1987*
[61] *Янев, С., Българска детско-юношеска проза, С., 1987*

за развитието на този закъснял процес. Многото прозаични материали, намерили място в страниците на списанието, са своеобразни, макар и несигурни, стъпки по пътя към жанровото разслоение на детската проза. Два основни фактора благоприятстват за развитието на детската ни проза. Това са фолклора и преводите от други европейски литератури. Тези фактори отчетливо могат да бъдат откроени в текстовете, поместени в "Светулка".

В **Приложение 6** и **Приложение 7** се откроява жанровото разнообразие на прозата в списанието. През разгледаните години на страниците на "Светулка" са намерили място 553 материала, от тях преобладаващи са разказите /473 разказа и 31 разказа с продължение/, следвани от повестите/19/, писмата/9/ и най-малък е броят на басните/5/. Най-много прозаически материали са поместени през 1906г./78/, най-малко през 1914г./22/. Обратно пропорционална е зависимостта между броя и обема на текстовете. Колкото по-кратки са поместените прозаически материали, толкова по-голям е техният брой. Прозата според редакцията на списанието застъпва *следните раздели: 1/разкази из детския мир, 2/из живота на възрастните, 3/из живота на животните и растенията, 4/исторически разкази за доблестни герои и важни събития, 5/географски сведения за местности и народи*.[63]

Налице е тенденцията за намаляване на преведените и побългарени разкази за сметка на самостоятелното художествено творчество. Все още не е достатъчно проучен въпросът за побългаряванията на творбите на чуждата детска литература и най-вече на прозата. „Липсата" на оригиналност при побългарените творби *не трябва да пречи или да „раздвоява" един задълбочен анализаторски подход*.[64] Много от тези побългарени творби днес имат само историческо значение, но тогава те са били необходимо четиво.

В "Светулка" се откроява една от специфичните черти на българската детска проза – едни и същи творби в едно и също време изпълняват функциите на национална художествена литература и на национална детска литература. Това е резултат от факта, че разглежданият период/1904-1915/ се характеризира с неразвитост и неразчлененост на детската проза. Тя приобщава значимото и подходящото за своите цели от националната литература. Някои материали

---

[62] *Радославов, И., Настояще и перспективи - сб. Литературната задруга Хиперион, Велико Търново, 1996, с.65*
[63] *Светулка, кн.9, 1909*

биха могли да се определят смесени жанрови форми. Това са поетични импресии, които са своеобрзен преход между лирика и проза. Тази лирична проза най-често изобразява природата и цели да предизвика определени настроения. Независимо от жанровата разновидност на материалите, които могат да бъдат определени като проза, те често завършват с поука. Разказът "Ти плащаш" /Иванка Денисова, 08, 1909г./ завършва показателно в това отношение: *Помни, момче, че търговия с вързани очи не се върти. Нека тази случка бъде за урок и на двама ни*. Рядко срещан прозаичен жанр в списанието е притчата, затова в настоящето изследване тя не разгледана отделно и не е включена в статистическата картина, представяща прозаичното пространство на списанието. Малкото притчи, поместени в списанието са с преводен характер. В кн.9, 1910г. е включена например "Притча за укривателите" с пояснението – *от граф Л. Н. Толстой*. Преводната литература включва и други рядко срещани жанрове на страниците на списанието като молитвата. В кн.1, 1912г. откриваме "Молитва" /*написана за моята внучка Танечка от Л. Н. Толстой*/.

В разгледаните материали се открояват няколко тенденции по отношение на развитието на прозата: нарастване на жанрово-стиловите разновидности и доближаване до изкуството за възрастни, урбанизация на герои, теми, сюжети, отворена композиция, ориентирана към един по-интелектуален читател.

3.2.1.РАЗКАЗИ

Таблицата в **Приложение 7** разкрива преобладаващия брой материали, които могат да бъдат определени като разкази – 473 от общо 553 прозаични текстове. Тъй като в периода до Първата световна война българската детска проза търси своята първа и най-елементарна жанрова диференциация, големият брой разказни материли е показател за заслугата на сп. "Светулка" за ускоряването на процеса на жанровото разслоение на детската ни проза.

За жанровата неоформеност на разказа през този период показателни са разказите, в които са вместени лирически текстове. В сюжета на разказа **"Македонка"** от Г. Стоянов /01, 1907/ са вплетени седем народни песни.

---

[64] *Павлов, Б., Разчетени послания, http://liternet.bg/publish10/bpavlov/kmihailov.htm/*

Майката приспива своя син с песен /*Нани ми, синко Стоянчо,/ мамино мило агънце*/ и му разказва за тъжната робска участ на семейството /*Дяда ти турци заклаха…*/. Приспивната песен е заменена от "обична юнашка песен" – *ставайте роби, българи,/ робство от гръб си свалете.* Така в разказа се вместват едновременно фолклор и авторов текст. **Приказните мотиви** откриваме в разкази като "Изгубеното момиченце и водната русалка" /Г. Стоянов/, "Герой и чудовища", Калинка – Малинка/, "Вълк и лисица" /Зеленогоров/ Тези разкази ни убеждават, че *народните прикзки и легенди стават основа на българския разказ*.[65] Много от поместените разкази са написани изцяло с **познавателна цел**. В "Горделивата птица" /01, 1907г./ децата получават интересно подбрана информация за пауна: *От Индия пауните са донесени и в Европа, където сега се развъждат в много домове, заради тяхната изящна красота….* Разказите с познавателна цел разширяват хоризонтите на детския свят със знания за далечни страни. "Весело дръвце" /кн.9, 1908г./ разказва за кафето – *Това се е случило в местността Кафа близо до египет, а туй дръвце било кафето*. Заглавията на трите части на разказа "Каменните въглища" /02, 1907г./ са показателни за целта на този текст – *1/ Защо са ни потребни; 2/ Въглекопачи; 3/ А пък работата им е опасна.* Други разкази насочват към знания за животните – *"Зебри" /03, 1907г., "Семейството на змията" /04, 1907г./, "Силата на страха"/05, 1907г., "Паяци работници"/05, 1907г./, "Мравки и змия"/1908*/. В разказите от този тип липсва случката, на преден план е изведена фактологията.

Голяма е групата на разказите с **историческа тематика** – *"Самоубийството на Ангел Кънчев" /по З. Стоянов от Г. Пейчевски, 02, 1907г./, "Да се запали Цариград"/08, 1907г./., "Къкринското ханче" /К. П. Домусчиев/, "Македонски герои" /В. Пасков/*. **Социалната тематика** също е застъпена най-вече с оглед тъжната съдба на бедните деца и сираците – *"Останал Ненчо сираче", "Зимата е беда за работника" /А. Христов/.* В тези творби е въведен образът на градското дете. **Взаимоотношенията в семейството** са представени с оглед светогледа на малкия читател в текстове като "Кого мама повече обича?"/В. Русаков/. Много разкази утвърждават **хармонията между човека и природата** – *"Птичка"/Г. Русаков/, "Из тайните на горските усои" /Г. Зеленогоров/, "Орел", "Пробуждане" /пролетна приказка от Г. Пейчевски/, "Защо чуруликала птичката", "Синът на врабчето" /Ран Босилек/, "Пчелите и пеперудите" /К.*

[65] *Константинова, Е., Българският разказ от вчера и днес, С., 1987*

Дечев/, "какво казал Ежът", "Отлетелите гости" /чичо Българанчо/, "Разкази за кучето". **Хуморът** в някои разкази директно е изведен с подзаглавие "Смехория". Такова е подзаглавието на разказа "Сънищата на един мишелов" /10, 1908, Чичо Брумбарчо/

Друга група разкази са **преработена версия от разкази за възрастни**. Редакцията на списанието дава указания за това на своите читатели. Например разказът "Македонски герои"/03, 1907г./ е с пояснението *из сп. "Македоно–Одрински преглед"* След разказа "Епоха кърмачка" /03, 1907г./ четем - *съкратено*. На страниците на "Светулка" откриваме разкази, които са препечатани от други издания – *"Малката гъсеничка" /из сп."Ново училище"/, "Скакалците" /из "Казанлъшки общински вестник"/.*

Път към оформяне на разказа като художествен тип проза са разказите, при които е потърсена другата, **достоверната гледна точка**, която е подчертана чрез допълнителни пояснения. Например след разказа "Милосърдната сестра утешава" е поставено пояснението *разказва една милосърдна сестра* /кн.7-8, 1915г./. "Еленови борби" /Зеленогоров/ е с подзаглавие *разказва един ловец*.

Преведените текстове в "Светулка" се стремят да обхванат възможно най-широк диапазон от културното световно пространство – *"Дружба с животните" /по статия на професор В. Гесс/, "Сам се издал" /превод от чехски Т. Хинкова/, "Майката и смъртта" /превел от немски Г. Дочев/, "Херкулес и златорогият елен" /гръцка приказка/, "Гиздавото слънчице" /приказка на североамериканските индийци", "Истинският приятел" /прев. от фр. Х. Пейчев/, "Сляпата Клавдия" /исторически очерк за последните минути на града Рим, прев. Г. Стоянов/, "Тояжката на дядо Хозар /испанска приказка/, "Дъбово листенце" /от Лермонтов, кн.9, 1910г./* В по-голямата си част преводната литература в "Светулка" обаче не включва указания за езика, от който е направен преводът, понякога дори и името на преводача е съкратено - *"Умният селянин" /приказка от Толстой, превод Р.В./*. Други преводи са определени като побългаряване на дадено произведение – *"Предвидливата гора" /френска приказка, побългарена от фр. от Илия Добрев/.* Преводачът в случая пренаписва творбата според вкуса на българската читателска аудитория. Според Лорънс Венути[66] читателската аудитория *в крайна сметка се оказва решаващият фактор при превода, в резултат на което словесните*

[66] *Венути, Л., Как да четем преводна литература, http://liternet.bg/publish12/l_venuti/kak.htm*

одежди, които преводачът ушива за чуждата творба, никога не пасват напълно на оригинала. В "Светулка" са поместени популярни произведения на утвърдени вече имена в световната литература - Андерсен, Толстой. През този период се състои *първият що-годе масов бум в издаването на Андерсенови произведения у нас…тоест Андерсен се утвърждава като присъствие в българската книжнина във време, когато е бил вече жанрово синхронен с книжнината ни, когато типът произведения, които пише, се е покривал максимално добре със статистическата представа у нас за това, що е детска литература*.[67] Много са разказите в "Светулка" за и от Толстой - *"Умният селянин" /приказка от Толстой, превод Р.В./, "Слънцето" /Л. Толстой, превел Г. Дочев/, "Молитва" /написана за моята внучка Танечка от Л. Н. Толстой/*. Редом с "Молитва" в списанието е поместена снимка на руския писател с неговата внучка, както и кратка информация за Толстой и неговото творчество. Разпространението на творбите на Лев Николаевич Толстой за деца в България *е дело на преводачи, някои от които принадлежат към най-изтъкнатите дейци на толстоисткото движение, придобило популярност в началото на 20 век у нас*...[68]

Разгледаното пространство на разказа в сп. "Светулка" показва, че от началото на века до Първата световна война тече процес на вътрешна жанрова диференциация в българския детски разказ, който има своите живителни корени в родния фолклор. Фолклорът е свързващото звено в еволюцията на разказа до пълното му обособяване като жанр. Според литературната критика[69] отношението на развиващите се жанрове, какъвто в случая е разказът, не е само в отношението на новото към собствената му традиция. То е по-богато, защото включва и отношението на новото към неговата собствена първооснова. Сюжетите в разказите са както от българската, така и от чуждата действителност. Често авторите побългаряват четени от тях интересни текстове и случки, за които са чели в пресата. Въпросът за побългарените детски творби продължава да изчаква своето обстойно изследване в родната литературна критика. Разказите, побългарени, преведени или авторски, утвърждават патриархалния морал, изграден върху труда, уважението към членовете в

[67] *Трендафилов, В., Накъде тече детската литература, или кой /все по-нарядко/ се страхува от Ханс Кристиан Андерсен, http://liternet.bg/publish8/vtrendafilov/nakyde.htm*

[68] *Терзиева, М., Приносът на българските толстоисти за рецепцията на произведенията на Лев Толстой за деца у нас, http://liternet.bg/publish16/m_terzieva/tolstoj.htm/*

семейството и опита. В периода на неразвитост и жанрова недиференцираност на прозата многото разказни текстове в “Светулка” търсят пътя към жанровото разчленение на най-широко използваната прозаична форма – разказа и изиграват положителна роля при постигането на художественото равновесие с поезията като изкуство. На страниците на списанието от 1904г. до 1915г. може да се проследи процеса, при който разказът постепенно се освобождава от жанровите белези на приказката и постига реализъм при изображението.

3.2.2.РАЗКАЗИ С ПРОДЪЛЖЕНИЕ

Приложение 7 показва нарастващия брой на разказите с продължение в “Светулка” от 1904г., когато списанието започва само с един такъв разказ, до 1911г., когато тези разкази са вече 7. След 1911г. броят на материалите с продължение намалява и през 1915г. те са само 2. Причините за тази възходяща линия, следвана от спад са няколко. От една страна, налице е тенденцията към увеличаване на обема на прозаичните материали. От друга, жанровата неопределеност на разказа през този период се проектира върху разказа, който търси своята най-адекватна форма. От трета страна, списанието е периодично и ако поместеният материал е заинтригувал читателя, той с нетърпение ще очаква неговото продължение. Този тип материали се оказват сполучлив похват при привличане и задържане на читателския интерес.

Разказът с продължение “Слугинче”/1908г/ има подзаглавие *Разказ в писма*. В отделните книжки на списанието са поместени писмата на Янка до майка й. Съответно разказите са представени като “първо писмо”, “второ писмо”. С отделни заглавия са разказите от цикъла “Из приказките на дядо Матейко”/П. Българанов/ – *“Приказка за зъбите”, “Приказка за езика”, “Приказка за червата”*. Цикълът “Птици под вода и риби на суша”/1908/ представя на малките читатели информация за различни животински видове – *“Водно конче”, “Северно врабче”, “Воден фазан”, “Водна кокошка”.* “Небесната империя”/1908г./ е разказ за Китай от Д. Тончев. “Другари на лов” /В Благоева/ е разказ в 3 части. Разказът “Три майки”/1907, А. Киров/ представя в отделни книжки разказите на майката на

[69] *Янев, С., Българска детско-юношеска проза, С., 1987*

пияницата, на разбойника и на двама изчезнали синове. Побългаряването на текстовете се откроява в “Свирач Янко”/по Клавдия Ликашевич/1911г./, “Разкази из живота на змиите”/А. Христов, 1907/. Под общо заглавие “Гръцки приказки” през 1907г. излизат в отделните книжки различни разкази за живота на Херкулес */”Детство и юношество”, “Херкулес и златните ябълки”, “Херкулес се среща с девойки”, “Херкулес и биковете”/* Редакцията на списанието изгражда традиция по отношение на разказите с продължение, предупреждавайки читателите за тяхната поява. В кн.10, 1909г. четем обещанието на Чичо Бръмбарчо: *От нова година нататък, във всяка книжка на “Светулка”, ние ще даваме по една много интересна приказчица за черния котак и много забавителни картинки из живота на тия тъй умни и красиви животни*. Така се раждат разказите с продължение под общото заглавие “Черният котак”. През 1911г излиза с продължение разказът “Червенокожи”. А през декемврийския брой редакцията се обръща към своите читатели: *И през идващата година във всяка книжка на “Светулка” ще има по едно разказче из живота на червенокожите, а така също из живота на японците, китайците, арабите и др*. Това обещание е спазено. През 1912г. се появяват разкази като “Японското момиче”, “Чужденец”.

3.2.3.ПОВЕСТИ

От общо 553 прозаични материала 19 /**Приложение 6**/ условно могат да бъдат определени като повести, предвид обема и разгръщането на сюжета в тези творби. Близостта между разгърнатия разказ и повестта през този период е силна, това затруднява определянето на рождената дата на повестта в детската литература. Литературните изследвачи[70] откриват началото на детската повест като жанрово оформен литературен вид в периода след Първата световна война и посочват като постижения на жанра “Ането”/1938г./, “Тошко Африкански”/1940/ на А. Каралийчев, повестите на Калина Малина, Дора Габе, Г. Караславов. По-голяма част от текстовете в сп. “Светулка”, които се доближават до жанра на повестта са в няколко части. “На лов” от К. П. Домусчиев се състои от две части – *1/В гората, 2/Влак*. “Македония” от Л. Звездин също е в две части – *1/Пирувайте, 2/Майка*.

[70] *Янев ,С., Българска детско-юношеска проза, С., 1987*

В тези текстове скъсяването на дистанцията между разказа и повестта откриваме в жанровата тенденция на нарастваща обективизация на повествованието. Идеите се внушават все по-често не от откритата авторова позиция, а от логиката на сюжетното действие. Творбите се откъсват от фолклорната поетика, но това не ги лишава от националната им самобитност. Тя присъства и е отстоявана дори и в преведените и побългарени произведения. Текстовете в "Светулка", които условно могат да бъдат определени като повести, представят списанието като етап в развитието на българската детска проза. Това е етап, в който повестта все още не чувства себе си като отделена от разказа, но върви към пътя на своята автономност.

3.2.4. БАСНИ

Басните са най-слабо застъпената прозаична форма в "Светулка". В отделните книжки откриваме по една басня, през 1907г. басните са две, до 1909г общият им брой е 5, а от 1910 до 1915г. в списанието няма публикувани басни. **Приложение 6** дава нагледна представа за присъствието на този жанр в списанието. Баснята като жанр се среща в детската литература поради простотата и достъпността на художествената форма. Басните са близки до приказките за животни, но в тях животните са алегорични образи. Къси и стегнати, басните внасят направо морала, който съдържат. Ето защо през Възраждането те са предпочитана жанрова форма. Появата на българската басня датира от 50-те години на миналия век и се свързва с името на Славейков[71]. В края на своя "Басненик"/1852г./, в който превежда басните на Езоп, Славейков включва пет свои стихотворни басни. Това са първите оригинални басни в българската литература /*преди Славейков преводи на Езопови басни са правили Софроний Врачански, Н. Бозвели, П. Берон*/. Литературната басня се развива на основата на фолклорната. От нея тя взема теми, сюжети, похвати и образи. И в малкото на брой басни в "Светулка" фолклорната основа на баснята се откроява - *"Юнашка дружина"/02.1907г.,Чичо Брумбарчо/, "Гарванова песен"/Ц. Калчев/ , "Дъб и бръшлян"/07. 1909г./, "Маймунска младост"/1908*/. Баснята "Гарванова песен" е в стихотворна форма.

Баснята от Чичо Брумбарчо “Юнашка дружина” търси проекцията на човешките взаимоотношения в другарството между петела и магарето. Лъвът, който се явява в текста като силата на съдбата, наказва горделивото и глупаво магаре. Баснята критикува черти като глупостта и гордостта и гради в детското съзнание от негатива – позитив. Много от сюжетите си авторите на басните вземат от Езоп, Крилов и Лафонтен. Още Славейков е започнал да побългарява басните на Крилов като *Преводите на Славейков са съвсем свободни. Той просто е взел сюжетите на Криловите басни и си е съчинил свои произведения*.[72] По същия начин побългаряват своите басни Ц. Калчев и Чичо Брумбарчо на страниците на сп. “Светулка”. При побългаряването им откриваме националния колорит в речта, образността и обобщението на финала. Баснята “Дъб и бръшлян” ”/07. 1909г/ например идва с поуката, която е директно изведена в края на текста: *научи се никого да не презираш*.

През периода от началото на века до Първата световна война басните са изместени от останалите прозаични форми. Материалите в сп. “Светулка” нагледно илюстрират това.

3.2.5.ЕПИСТОЛАРЕН ЖАНР

Епистоларният жанр участва в жанровото изграждане на българската детска литература, защото *в качеството си на битов комуникативен жанр, но с висок литературен потенциал, писмото играе изключително голяма роля във време на преосмисляне на самото понятие за литература…*[73] Този жанр абсорбира в себе си други жанрове и форми: разказ, пътепис, елегия, афоризъм, сентенция или самият той е абсорбиран от художествени текстове от типа на разказа, повестта, романа.

Приложение 6 показва, че през разгледаните години в “Светулка” са поместени 9 материала, които могат да бъдат определени като разкази – писма. Някои от тях */”Слугинче”, “Писмата на мечката до редакцията” /Д.Н. Малин-Сибиряк, 1911г./* са разкази с продължение. През 1908г, във всеки брой на списанието малките читатели се срещат с писмата на Янка до майка й, която живее на село. Разказът в писма “Слугинче”/1908г/ разкрива тежкия живот на бедните деца,

---

[71] *Баева, С., Петко Славейков, С., 1980*
[72] *Крилов, Басни, С., 1986, Бележки на преводача*

които от село идват в града. В четвъртото писмо например Янка разказва на майка си колко й харесват книжките на господарските деца. И понеже е изцапала една книжка с картинки, господарката я гони обратно на село, където *с Коля и Дима, при тебе, майко, ще се борим с глада в сиромашкото ни селце*. Текстът утвърждава трудолюбието, желанието за по-добър живот, стремежа към знание. От първо до четвърто писмо е разкрита гледната точка на Янка Овчарова, която е слугинче в града. Пето писмо /05, 1908г./ е от господарката Елисавета Лъвова до селото. В същия брой е поместено и шестото писмо – "От село до господарката", в което майката се притеснява, че от две седмици няма вести от детето си. В нетрадиционния жанров модел на разказа и в смесването на различни жанрови модели в този текст тук ще открием и телеграмата. Господарката съобщава на майката: *Янка живее у нас. Подробности – писмено*. Завършвайки с телеграма тази част от разказа, читателският интерес остава буден и аудиторията на списанието с нетърпение очаква продължението, в което узнава, че Янка с грижите и добротата си е помогнала на болното дете на своята господарка. Посланието, което децата получават в тези писма-разкази, е, че с добро "всичко тръгна на добро". Разказите-писма с продължение представляват интерес за литературната жанрова еволюция предвид ролята, която имат за по-късното утвърждаване на един нов жанр в детската литература – жанра на романа. Писмата участват в жанровото изграждане на романа, като подлагат на предварителна „обработка" действителността.

Преводният характер на текста "Писмо"/01.1907г./ е отбелязан в пояснението – "по Чехова". Този текст по жанровата си същност е разказ, но използва формата на писмото, доколкото тя позволява търсенето на автентичната гледна точка. Образът на сирчето, който откриваме във всички жанрови форми, е отразен и в този материал. Деветгодишният Ванчо, чирак в обущарницата, пише писмо на дядо си Костадин, в което разказва за тъжната си чирашка участ – *Моят господар е много лош, бие ме, с каквото завърне*. Сирачето се моли на своя дядо да го прибере на село, защото *от куче по-лошо живея*. Реалистичните детайли в описанието на живота на сирачето внушават истинност и достоверност. В кн.9.1908г. излиза

[73] *Серафимова, М., Жанрови идентификации на писмото, http://www.slovo.bg/old/lit-mis/199902/mserafimova.htm*

“Еленкиното писмо”, а в кн.10, 1908г. - “Писмо от котето Драсканчо до сестра му Красивка”. В “Еленкиното писмо” Еленка казва на баба си, че вече може да чете и пише. Писмото завършва с дата – *1908г., 5 септември, гр. Русе* и подпис: *Със сърдечен поздрав, твоя внучка: Еленка Ягодова*. На практика то представлява на образец, по който малките читатели могат да се научат да оформят графично своите писма. В същото време у тях се затвърдява мисълта, че знанието е полезно. Така писмото изпълнява едновременно образователни и възпитателни цели. На възпитателната цел се акцентира в “Писмо от котето Драсканчо до сестра му Красивка”. Текстът ни среща с необичайния разказ на едно коте, чийто характер е отразен в сполучливо избраното име – Драсканчо. За белите, които немирното коте е направило, получава наказание – *и вместо вкусни птиченца, изядох сума пръчки*. Моделът на послушното и непослушното дете е проектиран и в образите на двете котета в “Писмо от котенцето Милчо до котенцето Немирчо”/1907/. Котенца са основните персонажи и в “Писмо от котенцето Памучко до баща му Котаран Котаранов в село Ябълково”.

Писмата в стихотворна форма разнообразяват видовете в този жанр и в същото време са още едно доказателство за жанровата недиференцираност на детската литература през разглеждания период. В кн.6, 1906г. е поместено “Писмо” от Цони Анчев. Малките читатели се срещат с интересно писмо от всички птички до децата. След като птичките подробно обясняват ползата от тях за хората, писмото завършва с призива: *Не чупете ни яйцата,/ не разваляйте гнездата,/ нека дружно ни живеем,/ нека дружни песни пеем.* Анафорите “не” и “нека” са носители на дидактичното начало в разглеждания текст, който утвърждава необходимостта от хармония между хората и природата.

Детската епистоларна литература е един недостатъчно проучен жанр и в това отношение пред литературните изследвачи стоят някои неосветлени въпроси за начина, по който писмото прекосява границите на бита и литературата, за света на децата и света на книгите; за изобретателността, с която участва в динамиката на литературните процеси. Писмата в сп. “Светулка” очертават линия на спад през годините. Докато през 1907г. са поместени 3 писма, през 1914г. и 1915г. такива текстове липсват /**Приложение 6**/. Сложено е началото на

една тенденция – епистоларната форма да се употребява все по-рядко, като се търсят нови композиционни решения. Защото епистоларната форма дава простор за разкриването на интимните чувства и преживявания на героите, но в същото време *стеснява възможностите за развитието на сюжета и фабулата*.[74] Приютявайки различни жанрови форми в себе си, писмото се оказва *отправна точка, от която могат да се мислят всички останали форми. В динамиката на литературните жанрове то е един етап от завоюването на нови интелектуални територии, дискурсивни стратегии и литературни трансформации…*[75]

3.3.ФОЛКЛОРНИ МАТЕРИАЛИ

Популяризирането на народното творчество в детската литература в началото на 20 век може да бъде открито в детските периодични издания, в авторското творчество и в критическите студии на първите български учени */Иван Д. Шишманов /1862 – 1928/, Александър Т. Балан /1859 – 1959/, Йордан Иванов /1872 – 1947/, М. Арнаудов /1878 – 1978/.* Различните критически постановки се оказват единодушни по отношение на определянето на фолклора като един от най-важните *фактори както за цялостното развитие на литературата, така и за развитието на отделните жанрове*.[76] Детският фолклор предшества литературата за деца и оказва влияние при жанровата й диференциация. Движението от автентичен към авторизиран фолклор и след това към другите жанрове може да бъде открито при проследяване на линията на развитие на материалите в сп. “Светулка”. Фолклорните материали в списанието в тяхната жанрова разнородност се свеждат до приказки /някои от тях са с продължение/, песни, гатанки, предания, легенди, пословици и поговорки, басни. Всички тези жанрове откриваме и в авторизирания фолклор. Необходимо е уточнението, че в много отношения *терминът жанр е непригоден при класификацията на фолклорните явления по простата причина, че те не са литература, а част от интегрални културни подсистеми. В литературознанието под жанр се разбира специфично единство на художествена форма, структура, съдържание и функции на литературния текст*.[77] Ето защо вместо "фолклорни жанрове" литературните изследвачи предлагат основателно като

[74] *Речник на литературните термини, С., 1980, с.269*
[75] *Серафимова, М., Жанрови идентификации на писмото, http://www.slovo.bg/old/lit-mis/199902/mserafimova.htm*
[76] *Динеков, П., Фолклор и литература - сб. Българско народно творчество, С., 1993, с.273*

по-адекватни да се използват термините "видове фолклорни текстове" и "фолклорни факти".

Приказките са сред най-разпространените фолклорни материали. През годините те са обект на много наши и чужди изследвачи. Въпросът за произхода на приказките е проучен от Проп в “Морфология на приказката”. У нас изследвания в тази посока правят М. Арнаудов, Цв. Романска, Л. Парапулова. Проп в “Морфология на приказката” вижда в структурата на приказката повторение на структурата на древните ритуали. Според него, когато древният ритуал умира, той оставя след себе си спомен във вид на разказ. През вековете разказвачите все повече се отклоняват от конкретния разказ и се раждат различните варианти на приказката. Макар че е съсредоточена около изначална магическа сърцевина, приказката е свидетелство за прехода на култовското начало в светско. В жанрово отношение тя е преходна форма към раждането на разказа.

Квалификацията на М. Арнаудов[78] за приказките, които са най-разпространения фолклорен жанр в “Светулка”, може да бъде приложена по отношение на текстовете в списанието – същински народни приказки /с фантастични и приключенски герои/, легенди, сказания /саги с исторически елементи, басни /приказки за животни с алегорични образи/, битови приказки и анекдоти. Мястото на фолклорните материали е определено от редакцията на “Светулка” по следния начин: “*Всички материали в “Светулка” се излагат на един ясен, игрив, обичан на децата език в духа на народната приказка…Приказката, песницата и особено народната приказка – ето стихията, в която детето се чувства като у дома си; ето областта, която най-малко е използвана досега от нашата детска литература; ето възпитателния и образователния фактор, с който “Светулка” няма никога да престане да си служи…Нещо повече: народната приказка ще държи видно място на страниците на “Светулка*”.[79]

При разглеждане на фолклорните материали в списанието се очертава необходимостта от разграничаване на фолклорната и литературната приказка: *За целта ще предложим следните ясни и еднозначни критерии, които не позволяват*

---

[77] *Симеонов, И., Фолклорната и литературната приказка, http://liternet.bg/publish8/isimeonov/folklornata.htm/*
[78] *Арнаудов, М., Български народни приказки, 1938*
[79] *Светулка, кн.10, 1907*

разноречие и некоректни тълкувания: 1.Фолклорна е онази приказка, която е създадена от народа и съществува в естественото си некнижовно функционално битие…2.Всички останали разновидности на приказката са литературни - независимо дали в по-малка или в по-голяма степен имат фолклорна основа. С други думи, литературни са не само оригиналните авторски приказки, но и авторизираните фолклорни приказки…[80] Задачата на това изследване не включва тълкуване на фолклорните текстове, не само защото *ако човек изтълкува една вълшебна приказка изчерпателно, след това трябва да си вземе една седмица ваканция, толкова е трудно*.[81] Фолклорът представлява интерес в изследването с оглед неговата роля за очертаване на жанровата картина в сп. "Светулка". **Приложение 8** представя разпределението на фолклорните материали в списанието, разгледани като автентичен и авторизиран фолклор. От общо 148 фолклорни материали 78 могат да бъдат определени като авторизиран фолклор, а 70 – като автентичен /**Приложение 9**/. Общият брой материали представя фолклора като съществен дял от жанровата картина на списанието през разгледаните години.

3.3.1.АВТЕНТИЧЕН ФОЛКЛОР

В началото на века се променя отношението към автентичния фолклор в българското общество – *При новите условия фолклорът престава да играе пряка патриотично-обществена роля и фолклористиката и етнографията се превръщат в отделни науки, които си поставят три основни задачи: 1) събиране и издаване на народното поетично творчество; 2) научно изследване на събраното народно творчество; 3) популяризиране на народното творчество.*[82] В този дух сп. "Светулка" се заема с популяризиране на фолклорни текстове, които са подходящи за деца. В автентичния фолклор оживяват образи от народната митология и народния празничен календар, от бита на българина и природата, която го заобикаля. В жанрово отношение текстовете включват песни, приказки, легенди, предания.

Автентичният фолклор преобладава в книжките и на сезонно-хронологичен принцип. Месеците, които са свързани с определена календарна образност, включват съответно много повече фолклорни материали. Например януарските

---

[80] *Симеонов, И., Фолклорната и литературната приказка, http://liternet.bg/publish8/isimeonov/folklornata.htm/*
[81] *Франц, Мари-Луиз, Анимус и анима във вълшебните приказки, Леге Артис, 2004, стр.11*
[82] *Колев, Н., Българска етнография, http://www.promacedonia.org/nk_etno/nk_2.htm/*

броеве на “Светулка” са свързани с текстове, в които са отразени обичаите във връзка с Рождество Христово и посрещането на новата година. Вили, самодиви и юди, които населяват пространството на родната ни митология, са основни персонажи в текстове като “Юди – самодиви” /04, 1909г./. В тази народна песен Славка ляга болна, защото *две юди, две самодиви,/ те ми босилек искаха,/ аз не им дадох босилек/ и те ме с вода поръсиха*. Обикнати герои в **приказките за животни** /”Бабиното петленце”/1911г./ са тези, с които българинът се е срещал през своето ежедневие – куче, овце, вълк, заек, лисица, котка, магаре. От птиците – кокошка, петел, врабчета. По-рядко срещани герои са лъвът, змията, камилата. Приказките за животни не са представяни с продължение на страниците на “Светулка”. Те съществуват като самостоятелни произведения и не се свързват в цикли. **Вълшебните приказки** /”Вълшебното дърво”/1908г./са изградени върху фантастична основа. Основен принцип при тях е рязката поляризация – наличие на контрастни групи герои. От това се определя и сюжета. Сблъсъкът завършва непременно с победа на доброто над злото. Широк е тематичният кръг на **битовите приказки** /”Шарко, дядо кълвач и глупавият селянин”/1907г./– отношението между родители и деца, трудолюбието и мързела, глупостта и ума, бащините съвети. Народната приказка “Чумата”/01, 1904г./, разказана от баба Гана на внуците й, завършва по следния начин: *Тази приказка е измислена от бабички като мене, да залъгват такива плачлювци като вас*. Така текстът отрича достоверността на разказваното и извежда на преден план художествената условност на приказката, нейната развлекателна функция. Приказката за детето се превръща в *идеален способ да задържи възрастния до себе си*[83]. Майките, бащите, бабите и дядовците са вечно заети. Рядко, когато възрастните имат време, играят с децата. Но приказката им гарантира пълното внимание на възрастните. Когато децата молят за нова приказка, това не значи, че те са заинтересовани само от нея. Гласът на възрастния говори с езика на приказката, но говори и за себе си, защото детето се интересува не само от съдържанието и формата, но и от изразяването на съдържанието. Може да се изведе извода за отчуждението на възрастните от децата.

[83] *Родари, Д., Граматика на фантазията, М., 1978*

Първоначално под “легенда” се е разбирало житието на някой страдалец, постепенно семантиката се е разширявала до “сага на религиозна основа”. С тази семантика са легендите, включени в “Светулка”. Класификацията на **легендите** според М. Арнаудов[84] включва: библейско-апокрифни легенди, етически /свързани с определени етични идеи/, демонологични /за орисници, вампири, самодиви/, легенди за потекло и произход. В кн.4, 1912г. е включена легендата “Оживялата птичка”, която според класификацията на Арнаудов може да бъде отнесена към библейско-апокрифните легенди. Тя разказва за времето, когато “Христос живеел между човеците”. Децата разрушили глинените птички на едно момиченце. За да го утеши, Христос направил така, че да оживее единствената здрава птичка. Момичето се зарадвало. Засмял се и Христос …*като гледал истинското, непристореното, нелицемерното щастие и чиста радост на малкото момиче*. С Христос са свързани **преданията** “Коледна роза”/01, 1909г./, което разказва, че коледната роза се появила “на света заедно с появяването на самия Исус Христос” и “Христос в гората” /01, 1909г./. В преданието ”На роговете” /1911г./ конкретен случай и фантастика се преплитат. По форма преданията са близки до приказките, по съдържание – до историческата народна песен. Смисълът на посланието в народното предание “Двама братя и орел” /05, 1909г./ се проектира в поговорката “Брат брата не храни, но тежко на този, който го няма”. Утвърждава се дружбата, сговора между братята. Във формално отношение това предание е в стихотворна форма и притежава всички особености на народната песен.

Българският детски фолклор включва още приспивни песни, **залъгалки и речитативи, броилки, скоропоговорки, пословици, поговорки и гатанки**. Под наслов “Отвеяни зрънца” през 1911г. в “Светулка” започват да излизат по няколко пословици и поговорки, подходящи за детското световъзприемане – *Ако да би всяка муха мед брала, бръмбара би най-много* или *Ако доде дълго, режи го, ако доде късо, нади го*. В кн.1, 1904 излизат три гатанки за деца. Забавна е приказката – залъгалка, която завършва веднага след като започва. Целият й текст е: *Едно време/ имало един дядо,/ и една баба,/ и едно мече,/ и няма вече.* /кн.2, 1904г./

[84] *Арнаудов, М., Мит и поезия - Христоматия по българска фолклористика, С., 1977, с.140*

В настоящата работа на тези кратки фолклорни жанрове отделяме място и при разглеждане на забавните жанрове, тъй като именно развлекателната им функция е водеща в списанието. По-голямата част от **приспивните песни** са вплетени в структурата на други разказвателни жанрове – разкази и приказки. В тях основен е мотивът за бъдещето на детето. Те са предназначени за най-ранната детска възраст, затова възпитателните тенденции в тях се открояват. В приспивните песни се открояват и много приказни елементи. Те осъществяват духовната връзка между поколенията.

Автентичният фолклор в “Светулка” помага на детето да установи връзки от различен род – аз и другите, аз и вещите, аз и природата. Чрез тези фолклорни текстове детето успешно се приобщава към живота на големите, към човешките съдби, към историята. В автентичния фолклор *се сливат общочовешкото, звездите, слънцето, бога и дявола, дървото на живота, ореха и столетния дъб, звездите и всяко житено зърно, всяка душа и ангел; доброто и злото живеят и дишат едновременно и в житеното зърно и в тичинката на цвете*.[85] Това сливане превръща децата в най-добрите читатели на фолклорни текстове.

3.3.2.АВТОРИЗИРАН ФОЛКЛОР

Авторизираният фолклор се появява за пръв път в творчеството на френския писател Шарл Перо (17. в.), после го откриваме в приказките на Братя Грим, в Русия - Александър С. Пушкин. В България авторизирането на фолклорни образци започва в началото на 70-те години на 19. в., когато Петко Р. Славейков помества приказки в сп. "Пчелица" под рубриката "Кратки приказки за деца" (1871). След като устното разказване на фолклорните приказки е заменено от печатния текст се нарушава и анонимния колективен начин на създаването им[86]. Интересен факт е, че първите преводи на авторски книги понякога също се обозначават от преводачите като приказки. Например П. Р. Славейков през 1869г. издава първия български превод на Даниел Дефо “Робинзон Крузо” под заглавие “Робинзон на острова си – приказка твърде поучителна”. С това явление се срещаме и в сп. “Светулка”. Много от преведените текстове са

[85] *Серафимов, И., Фолклорът като фантастика - сп. Родна реч, кн.1, 1982*

определени като приказки. Обект на внимание в конкретния случай са не различните жанрови форми, определяни като приказки, а същинските приказни текстове, които преминават от фолклорна среда към литературна, чрез преработка или авторизиране.

Присъствието на преработени народни приказки е важно свидетелство за вече развиващия се процес на създаване на оригинална проза за деца. В настоящата работа приемаме, че авторската приказка е литературен жанр. Придържаме се към постановката на И. Симеонов - *Като изхождаме от признака адекватност или разграниченост от определен фолклорен първоизточник, тук предлагаме да използваме като работни термините авторизирана фолклорна приказка и оригинална приказка като основни видове на жанра литературна приказка*.[87] Количествените натрупвания на авторизиран фолклор в "Светулка" са в синхрон с тенденцията към нарастване[88] на авторските приказки. Процесът на растяща авторизация на приказките е съпътстван от заличаване на разликата между времето на разказа и времето на приказното действие, от преплитане на всекидневното с фантазно-условното. Авторизираният фолклор може да се разглежда в две основни посоки – текстове, които се придържат към фолклора и търсят своя традиционен вид, и други, които се стремят към по-свободна от фолклорните закони форма. Фолклорната приказка не се явява само основа за възникването на литературната приказка - тя изиграва съществена роля въобще за развитието на литературата. Ето защо тя трябва да се разглежда като един от най-важните аспекти на словесното изкуство.

Авторизираните приказки в "Светулка" включват преработката на много народни **мотиви от приказния ни фолклор**: *"Лисана – гъсарка" /Дядо Здравец", 1908г./, "Кумчо Вълчо и Кума Лиса на сватба" /Халчо, 1908г./, "Дядо и баба" /Горка – Горчица", 1908г./, "Момичето и горската царица" /Г. Пейчевски, 1907г., "Козел и овен" /Зеленогоров, 1907г./, "Бабино стадо" /Зеленогоров, 1907г./, "Царският слуга Цибул се отказал от царската дъщеря" /Г. Пейчевски, 1907г./, "Момченце и неговото звънченце", Ив. Недев, 1907г./, "Човечето с безкрайно дългите мустаци" /Г. Пейчевски, 1907г./, "Учителка лисана" /Г. Пейчевски, 1911г./.* След "Момин сън" от М. Симеонов /05.1911г./ в скоби е

---

[86] *Янев, С., Българска детско-юношеска проза, С., 1987*
[87] *Симеонов, И., Фолклорната и литературната приказка, http://liternet.bg/publish8/isimeonov/folklornata.htm/*
[88] *Йорданов, Ю., Път през детските книги, С., 1981*

отбелязано “народен мотив” и това определение за автора е със значение на жанрова класификация на предложения стихотворен текст, който е изграден с образната система, лексиката и стилистиката на народната песен: *Рано рани Веселина/ кипра мома ненагледна*. Към авторизирания фолклор тук разглеждаме приказките с **преводен характер**: *”Изцерена под звездното небе” /испанска приказка, Г. Пейчевски”, 1908г./, “Царкиня готвачка” /ирландска приказка, Вик. Русаков, 1908г./, “Момиченцето с червената шапчица”/10, 1908г./, “Кадъна жабка”/1908г./, “Трите ябълки” /немска приказка, Г. Дочев, 19011г./, “Майката и смъртта” /немска приказка, Г. Дочев, 1911г./, “Историята на ленивия Митко” /немска приказка от Г. Дочев, 1911г./, “Орлюя храненик”/чешка народна приказка, превел Г. Ст. Пейчевски, 1915г./, “Бесният влак и неговата жена” /индийска приказка, кн.7-8, 1912г./, “Пред прага на рая” /румънска приказка, кн.7-8, 1910г./* Приказката “Каменар” /1911г./ е преведена от Чичо Тома и към нея е прибавено кратко пояснение – “из съчиненията на Катрел”. През 1915г. “Снежанка” излиза с пояснение “народна приказка в стихове от Г. Стоянов”. “Приказка за първия човек” /кн.7-8, 1915г./ е определена като “културно – историческа приказка”. След приказката “Умният селянин” се срещаме само с инициалите на преводача – “преведе Р.В.”, но след заглавието откриваме пояснителната бележка “приказка от Л. Н. Толстой”. Това пояснение извежда на преден план факта, че границите между приказката и разказа през този **период на жанрова недиференцираност** са размити, неясно очертани. При авторизираните приказки от други народи често авторите избират български имена за героите си. В ирландската приказка “Царкиня готвачка” царкинята е наречена Мита. Някои авторизирани приказки са поместени в списанието като текстове с продължение. Такава е приказката на Ран Босилек “Младият цар” /04-05, 1907г./

На авторизация в списанието са подложени и други фолклорни жанрове. Г. Пейчевски авторизира легендите “Върба”/1908г./ и “Червеношийката”/1911г./ Някои авторизирани текстове са определени като **побългарени**. След “Заек – разбойник”/1911г./ четем: “побългарил Г. Стоянов”, а след “Предвидливата ярка” – “побългарил от френски Илия Добрев”. “Селянин и чума”/1915г./ е “побългарено литовско предание”. Разказвачите на авторизирани фолклорни текстове използват фолклора чрез вживяването, те разказват с наивитета на старите народни певци. Българската авторизирана приказка като жанр

съществува повече от сто години. Сп. “Светулка” отразява етап от нейното развитие, включвайки образци на жанра с високи художествени качества.

3.4. ЗАБАВНИ ЖАНРОВЕ

Забавните материали в списанието /**Приложение 11**/ включват картинки за рисуване, забавни рисунки, ребуси, игри, сценки, текстове, придружени с картинки и определени като смехории. Към ребусите в списанието можем да отнесем и някои интересни и забавни задачи като табличката със срички /кн.4, 1904г./ , с която е свързана задачата: *От горните кръстосани срички кое изречение може да стане*. Така на практика се получава весела и сериозна игра, с която децата се учат да изследват възможностите на думите.[89] Още в първата книжка на списанието за 1904г. под заглавие “Детски игри и забави” откриваме гатанки, смехории, анекдоти /”Хитрият син”, “Необмисленият отговор”/ и кратки забавни стихчета: *Дядо дели Баю/ една ризка има:/ на дъска я пере,/ да не я съдере:/ на кумин я суши,/ да не я опуши*. Кн.2, 1904г. вече предлага гатанки и задачи. Автор на стихотворни гатанки в този брой е Л. Бобевски. Стихотворната форма улеснява намирането на отговора – *С пробщаването на децата към гатанките като литератрен жанр откриването на отговора се улеснява от въздействието, което оказва съчетаването им с лирична творба* [90]. Но автори на повечето от гатанките и задачите в този брой са самите читатели – В. Симеонова, ученичка от 4 отделение в гр. Плевен, Радка Козарова – също ученичка от 4 отделение в гр. Плевен. След поместената гатанка в кн.2, 1904г. и 9 задачи /от типа *Име на растение съм; заменете първата ми буква с Р, ще получите име на животно, което се зачервява, когато го варят*/ редакцията обещава: *Които деца решат тия задачи и отгатнат първата гатанка, нека побързат и съобщят отговорите и имената си в редакцията. На първите 10 по ред, които ни дадат верни отговори, веднага ще изпратим по една красива цветна картинка, изработена в странство*[91]. Така списанието стимулира уменията и навиците на децата да анализират и синтезират, да обобщават в процеса на отгатването, да търсят верния път в изследването на всяко жизнено явление, търсейки откриването на неизвестното.

---

[89] *Родари, Д., Граматика на фантазията, М., 1978*
[90] *Алексиева, Ст., Арсова, Б., Гатанки ще ти задам, С., 1989, с.3*

Към забавните жанровете в българския детски фолклор според литературните изследвачи /Й. Иванов, Цв. Романска/ могат да бъдат причислени **приспивните песни /приспивалки/, залъгалки, детските песни и наричания за природата, броилките при игра**, **скоропоговорките и игрословиците. Пословиците и поговорките** като къси фолклорни произведения с преносен смисъл, които обобщават фактите, присъстват като забавни четива на децата в списание "Светулка". **Гатанките** са забавни малки умотворения, които имат за цел да опишат в забулено поетично облекло даден обект. С малки изключения те са в мерена реч. С. Стойкова[92] ги разделя на гатанки за природата, за трудовата и духовна дейност на човека. Върху основата на народната гатанка са построени литературните гатанки, които откриваме в "Светулка". Интересно решение на редакцията е превръщането на малките читатели в автори на литературни гатанки. Така децата развиват своето образно, метафорично мислене, точен език и проверяват своите интелектуални възможности – *гъвкавостта и бързината на мисълта, въображението, запаса от знания, досетливостта…*[93]. Парадоксът и антитезата са любими средства на гатанките за деца, защото сполучливата гатанка *поразява въображението със своята неочакваност, със смели заместявания, съпоставки и сравнения*.[94]

Картинките за рисуване са най-честата забава, която "Светулка" предлага на своите малки читатели. В кн.2, 1908г. децата се учат да рисуват птичка, в кн.4, 1908г. – селски двор с къща, животни и деца. Къщата и дворът могат да се превърнат в зимен пейзаж /02, 1907г./, а жената е поставена в рамка от цветя /10, 1907г./

"Момченце и звънченце"/1907г./ е народна приказка, нарисувана с *детски картинки по новата метода на рисуването*, а "Дядо Клян"/Чичо Брумбарчо, 1911/ е с пояснението "смехория в картинки". Връзката между възрастите *се проектира в диалога между текста и детската (или по детски нарисуваната професионална) илюстрация*.[95] Някои забавни рисунки имат заглавия като *"Как рисували Иванчо и Марийка в дома си" /03,*

---

[91] *Светулка, кн.2, 1904*
[92] *Стойкова, С., Български народни гатанки, С., 1961*
[93] *Алексиева, Ст., Арсова, Бл., Гатанки ще ти задам, С., 1989, с.3*
[94] *Анчев, А., Юнгиански подход към българския фолклор, Леге Артис, 2007, с.65*
[95] *Горчева, М., Срив на детското четене, http://www.kultura.bg/media/my_html/2008/dete.htm/*

1906г./ или *"Иванчо и Марийка как се учат да рисуват" /05, 1906г./* Списанието се опитва да даде на своите читатели определена формула, по които да се правят рисунките. Днес е ясно, че такава формула не може да бъде открита - *Детската илюстрация има специфика, но не и точна формула. В недалечното минало имаше формули, събрания, които даваха точните рецепти как трябва да се прави. Дали илюстрацията е реалистична или условна, стилизирана - важно е да се стигне до детската душа*.[96] Комбинация на игра и рисунка откриваме в "Приказка за черните котаци" и "Игра на шапки" /кн.4, 1910г./. Детското въображение е провокирано от краткия текст и от призива: *Я деца ги нарисувайте*. Рисунката също може да провокира желание за създаване на текст. "История без думи" /01, 1905г./ включва четири забавни картинки с маймунка и костенурка. След картинките е поместено обещанието на редакцията: *Които сполучливо напишат тази история и първи 10 по ред изпратят своите ръкописи в редакцията, ще получат подарък по една много красива цветна картинка*. Играта е творческа преработка на действителността, в процеса на която детето комбинира данните от опита, за да създаде нова реалност, отговаряща на неговите интереси и потребности[97].

Играта е потвърждение, че децата отразяват заобикалящия ги свят. Кн.6, 1907г. описва играта "Кой е по-силен?" Картинката дава допълнителна и пояснявяща информация. А на финала редакцията се обръща към децата: *Кой ще излезе по-силен не се знае. Вие, дечица, ако познаете, съобщете ни с едно кратко писъмце*. Априлският брой на списанието за 1914г. предлага игрите *"Сляпа баба" /Калинка - Малинка/ и "Великденска игра с въженца" /Г. Стоянов/.* Играта "Прескочи въженце" е "разказана" от Калинка – Малинка в кн.5-6, 1912г. Някои игри са описани в стихотворна форма – "Сляпа баба" /В. Ив. Стоянов, 03, 1906г./, **"Игра на конче"** /Латинка, 09.1906г./ Поезията при играта развива у децата умението да съгласуват движенията и действията си, а също да развиват естетическа отзивчивост към словото, към неговата звукова и смислова изразителност. Чрез играта *по своеобразен начин детето отразява и преобразява действителността според своите нужди – нужди за активно опознаване на нещата. Психическите изживявания при играта са реални и пълноценни, затова тя има голямо формиращо значение*.[98] В рамките на игрите, които

---

[96] *Лазаркевич, Вадим – син, Списанието ставаше пред очите ми - Литературен форум, http://www.slovo.bg/old/litforum/103/vd-s.htm*

[97] *Родари, Д., Граматика фантазии, М., 1978*

[98] *Пирьов, Г., Детска психология, С., 1960г, с.79*

“Светулка” предлага на децата, чрез свободата на мислите и действията си да пресъздават света, в който живеят – времето от началото на века до Първата световна война.

Към забавните материали могат да се отнесат и определените като **“сценки**” диалози, в които най-често героите са деца. Такава е сценката, озаглавена **“Детска забава” /Ал. Иванов, 06, 1907г./,** в която са определени ролите на Милка и Невенка.

Драматичните жанрове са малко застъпени в списанието. В кн.7-8, 1912г. откриваме пиеса в едно действие, 10 “явления” и седем действащи лица, озаглавена “Живият барометър”. Със сценична игра, опеделена като “пиеса” в два акта и продължение в два броя се срещаме през 1910г. В тези начални опити за създаване на детски театър присъстват фолклорни образци. *Ако в играта детето може да се научи да брои, да се запознае с цветовете, със свойствата на предметите, то в театъра освен ползата от развитието на въображението срещаме и значителен нравствен момент*[99]. Децата и днес обичат забавните страници в периодичния печат – *в повечето случаи те се обръщат към забавната страница на вестника или списанието, водени от желанието да се отморят и да се развлекат.*[100]

[99] *Филчев, П., Литература и детско-юношески театър, С., 1981*

4. КРИТИЧЕСКИ СТАТИИ И БЕЛЕЖКИ, ПОМЕСТЕНИ НА СТРАНИЦИТЕ НА "СВЕТУЛКА"

Днес литературната критика най-често "се възприема като изпълнено с неразбираеми понятия поучение", свързва се с "труден стил" и "неразбираем език", *дело на възрастен, но чужд, а не ласкаво загрижения за оформянето и комфорта на детето учител" и все по-упорито започва да търси отговора на въпроса "как да се открие съотношението на актуалност и опростеност*[101]. В това отношение критическите материали, поместени в "Светулка" биха могли да помогнат на съвременната критика. Критическите текстове в списанието участват в общуването интересно и полезно, защото снемат в себе си модела на обществото, за което са предназначени. **Приложение 10** представя критическите материали, намерили място на страниците на списанието през разглеждания период.

От критическите жанрове /статия, рецензия, есе, очерк/ в "Светулка" се срещаме преди всичко с рецензията. Изборът на този жанр се определя от целите на критическите материали: да предизвикват и организират диалога между читателя и художествения текст; да привлекат вниманието към даден текст; да окажат ориентираща помощ в разбирането на значението в текста; да създадат условия за участие на детето в духовния живот; да породят желание за индивидуализиране на диалога текст-читател. Рецензиите в "Светулка" се свеждат често до кратки отзиви, анотации или информационни бележки за излизащи от печат нови списания и книги за деца. Повечето от тези материали се намират на последната страница на списанието. Кн.4, 1908г. отбелязва, че сп."Училищна практика" ще обърне *особено внимание върху новата учебна програма за основните училища.* В същия брой списанието насочва своите читатели към излизането на поредица книжки с нотирани народни песни за ученици под заглавие "Родни звуци". Кратка информационна бележка в кн.5, 1908г. съобщава за нов *увлекателен илюстриран роман* от Петър Завоев със заглавие "Кривата круша". Кн..8, 1907г. представя мнението на редакцията за сп. "Медицинска беседа", това списание е *препоръчително*, а в брой 6 от 1908г. вече се открива

---

[100] *Калчева, К., Приобщаване на учениците от средния курс към детските периодични издания"в сп. "Български език и литература", кн.2, 1990*

[101] *Атанасов, В., Литературно образование и критика - Български език и литература, кн2-3, 1999*

подписка за него. От “Светулка” пояснява, че редакцията на сп. “Медицинска беседа” *ще обръща особено внимание на обществената хигиена* в това число и на *училищната хигиена и практическата медицина*. Книгата “Честити дни” /разкази и приказки за деца от Ц. Калчев/ се препоръчва в кн.2, 1907г., предимствата на изданията на учителската библиотека */”Душевните аномалии у учениците”, “Методика на езикознанието”, “Висшите принципи на етиката”, “Викът на детето”/* са изтъкнати в кн.5, 1907г. Библиотека “В защита на детето” */К.Н.Вентцел “Освобождението на детето”, Ж. Елсландер “Новото училище”, К. Тиандер “Мисли за бъдещото училище”/* също се препоръчва на читателите на “Светулка”. В кн.4, 1905г. е включена информация за излизането от печат *знаменито съчинение на Ч. Дарвина “Произходът на видовете”.* Посочените заглавия водят до извода, че редакцията на “Светулка” е особено взискателна при подбора на книгите, които препоръчва на своите читатели. Статии със заглавия “Японките искат образование” /10, 1908г./ и информации за списания като *“Ново общество”, “Млад работник”/10, 1908г./* разкриват основната насоченост на критическите материали в списанието към различни теми от обществения живот. Материалът, озаглавен “Японките искат образование”/10, 1908г./, съдържа факти и цифри, показващи желанието на момичетата да се образоват – *Не отдавна в едно училище имало само 70 свободни места. И вместо да се явят 70 деца, явили се 900 момичета*. Очевидна е препратката, паралелът с българското общество, в което в началото на века все още е спорен въпросът за образованието на момичетата. Макар че е направило своите първи стъпки още през Възраждането, девическото образование не е изградило още своите основи. Фактите, изнесени в материала за образованието в Япония, търсят своите проекции в родното образование. В статията се съобщава, че *преди години…момичето се готвело да бъде само добра домакиня*. Описва се всъщност гледната точка към образованието на момичетата в българското общество. Финалът на статията изразява по един категоричен начин позицията на сп. “Светулка” – ако бъдат образовани, момичетата стават *свободни и независими*. Темата за просветата и необходимостта от образование за децата е директно поставена в кратките критически материали, препоръчващи различни издания като сп. “Пробуда”, защото *списание от такъв характер е необходимо за нашия народ*

тъй назад останал в просветително отношение. В кн.2, 1905г. сп. “Пробуда” е определено като *списание за поука и просвета, помагало за вечерните училища, общообразователните курсове, вечеринки и за домашно четиво*. След обяснението за ползата от това списание редакцията на “Светулка” помества и информация за редакцията на сп.”Пробуда”, за настоятелите и за съдържанието на кн.1/1905г./

Анализ на парливи въпроси, тревожещи българското общество в началото на века, откриваме в статията “Сирачета на работа”/1908г./ Материалът изразява съчувствие към сирачетата в България и очита, че сиропиталища има само в София и Пловдив, *но те са съвсем недостатъчно, за да приберат всички сирачета от нашата родина*. Към критическитематериали в сп. “Светулка” бихме могли да включим и информацията, в която е поместен списъкът на дарителите за сирачетата на първия български народен и детски композитор Ем. Манолов /кн.2,3,4, 1909г./ В този списък са изредени както имената на дарителите, така и сумата, която те дават на българските сираци.

В кн.10, 1909г.е поместен кратък материал, озаглавен “Детски музикален курс в Сливен”. Към материала е поместена и снимка. Риторичният въпрос “кое ли дете не обича да пее” става смисловият център на текста. Автор на материала е учителят Д. Бойчев /Пловдив, 4 октомври 1909г./. Фактологията, с която е изпълнен този критически материал, има за цел да изясни практическата необходимост от този музикален курс. Авторът на текста определя целта си по следния начин – *да дам на децата нови и хубави песни и да ги поощря*. Според него детските *певчески дружества като нашата “Детска музикална китка” могат да се обединят в един съюз – детски български букет*.

Интересен е обширният критически материал от кн.10 /1905г./, в който редакцията публикува критически отзиви за “Светулка” от Ив. Арнаудов и Влайков. Според Ив. Арнаудов[102] : *единственото почти безукоризнено детско списание у нас… е “Светулка”, редактирано от Г. Стоянов*. Сходна е и преценката на Влайков[103]: *Светулка”, която се редактира от видния наш списател Г. Стоянов, обладающ доста силен белетристичен талант, е едно от най-добрите детски списания у нас*. Логичен е изводът, до който достига редакцията: *Тия печатни отзиви – на г-да Ив.*

[102] *Арнаудов, И., Какво трябва на детската душа – в.Съзнание, брой 20, 1905г.*

Арнаудов и Влайков, па и много други, които сме получили чрез лични писма до редакцията ни от родители, учители и ученици – ни карат да мислим, че "Светулка" е налучкала правия си път.[104] По отношение на критическите материали, редакцията на "Светулка" се изявява, от една страна, като взискателен критик, от друга, внимателно следи критиката за своята дейност. В едно свое интервю А. Босев казва: *За да бъдеш критик на детската литература, трябва да я обичаш, да я следиш, да четеш редовно произведенията за деца"* и още *"да имаш верен усет за истинските стойности на произведенията за деца*.[105] Трайните интереси на редакцията на "Светулка" се открояват в отношението, което списанието има към детската литература. То следи, преценява, чете, проучва, сравнява, анализира, изследва.

---

[103] *Влайков, рецензия в сп. Майка и дете, год.2, кн.4, 1905*
[104] *Светулка, кн.10, 1905*
[105] *Босев, А., Разговор с поета - сб. Въпроси на детската литература, С., 1982, с.104*

5. АВТОРИ

За да се очертае мястото на сп. “Светулка” за развитието на детската литература от началото на века до Първата световна война, трябва да се представят и авторите, които очертават неговия облик през призмата на жанровите им предпочитания.

В списанието публикуват творци, които са знакови за българската детска литература, а също и други, които днес са непознати за читателската аудитория – **Г. Стоянов, Ран Босилек, М. Влайков, В. Ив. Стоянов, К. Дечев, Ц. Церковски, Л. Бобевски, А. Илиев, А. Христов, Ц. Калчев, В. Русаков, А. Спасов, С. Чилингиров, Елин Пелин.** В навечерието на 1908г. редакцията на “Светулка” вече отчита, че *при настъпващата годишнина списанието разполага с подбран материал при сътрудничеството на видни наши писатели*. /кн.10, 1907г./. В кн.9-10, 1912г. например е поместено стихотворението “Топовете” от Иван Вазов, в кн.6, 1905г. откриваме стихотворения от П. Р. Славейков, както и информация за него. Като автори са привлечени учители и дори училищни инспектори. Приказката “Чучулига” /кн.3, 1912г./ е подписана така: *А. Борлаков /софийски училищен инспектор/.* А определеното като *четиво по естествознание”* - “Царевица” е от земеделският инспектор Ц. Анчев.

Георги Стоянов Вътев - Пейчовски е основател и пръв редактор на “Светулка и притурката - вестник "Слънчице". Там отпечатва 600 разказчета, приказки, стихотворения, басни. Подписва творбите си с различни псевдоними: **Георги Г. Зеленогоров, Дядо Здравец, Георги Зелен здравец, Калинка-Малинка, Кумчо Вълчо, Латинка, Пенка, Селянче, Г. Угорчен, Чичо Брумбарчо, Чичо Светлю, Чичо Българанчо, Дядо Невиделчо, Г. Ст. Пейчевски** и др.[106] **Александър Спасов** /1879 – 1969/[107] също е редактор на “Светулка” в продължение на почти 30 години, редактира и детската библиотека “Слънчеви лъчи”.

Любомир Бобевски е автор както на поетични, така и на прозаични материали в “Светулка” - *”Ноември”, “Иде”, “Привечер”, “Зима е”, “В гората”, “Проходил”,*

[106] *Пейчиновски - Вътев, Г., http://bg.wikipedia.org/wiki/*
[107] *Спасов, А., Регионална библиотека “Любен Каравелов” – Русе: Детски отдел , http://libruse.bg/bg/gallery/img_detailed*

“Майчина песен”. Псевдонимът **Горка Горчица** е често срещан в “Светулка”. Известно е, че *Елин Пелин се подписвал е фамилното си име Димитър Иванов и с различни, прости и предвзети псевдоними: Мито Йотов, Мито, Чер Чемер, Иван Коприван, Горка Горчица, както и с инициали*.[108] Тематичната сърцевина на детските творби на Горка Горчица в “Светулка” са природата, фолклорния празничен календар, училището – *“Коледарска песен”/1908г./, “Дядо и баба”/1908г./, “Какво струваме на нашите родители’ /кн.9-10, 1912г./* В списанието **Цанко Церковски** /1869-1926г./ *публикува “На орача”, “Събуди ме, мамо”* и чрез тези творби извежда образа на селското дете в детската поезия, **Вела Благоева** *–“Даначето”, “Кадъна – жабка”,* **М. Влайков** – *“Зимна буря”, “Яде ли магаре фасул?”*

Ран Босилек [109]/1886-1958г./ е псевдоним на Генчо Станчев Негенцов. Той работи като учител (1904-1908) и за своите малки ученици той пише първото си детско стихотворение[110] „На косичка”, което е публикувано в списание „Светулка” през 1906 г. На страниците на списанието в периода 1906 - 1915 се появяват още много негови творби *-”Младият цар”, ”Гора”, “Ранобудниче”, “Синът на врабчето”, “Майско хорце”, “Какво най-мразя”, “Отишли за нови”, “Какво ми е мъчно”.* Ран Босилек участва и в редактирането на списание „Светулка”. **Трайко Симеонов**[111] сътрудничи на "Светулка" с многобройни материали - стихове, авторски и авторизирани приказки /”Сирашка песен”, “Водопадче”/. **Стоян Стойков Русев** използва различни псевдоними като Дядо Рою, Нанин, Рою, но най-често се подписва с псевдонима **Дядо Благо**, с който го откриваме и в “Светулка”. **Цоньо Калчев** започва още през 1893 година да сътрудничи на детски периодични вестници със стихотворения, разкази, приказки, басни, гатанки, много от които са публикувани в “Светулка” - *”Без майка”, “Седнал Заю на тревата”, “Теменуга”, “Петлю пей”, “Гарванова песен”.* **Васил Ив. Стоянов** /1880-1962г./ помества в “Светулка” *“Кума Лиса”, “Земеделческа песен”, “Поточе”, “Охлювче”.* **Стоян Михайлов Попов** и от страниците на “Светулка” е известен с псевдонима **Чичо Стоян**. Детското му творчество е обстойно изследвано[112]. На страниците на

[108] *Пелин, Е., http://znam.bg/com/action/showBook?bookID=902&elementID=58256399&sectionID=5*
[109] *Хаджикосев, С. “Ран Босилек”, С., 1985 ; Хаджикосев, С. ,Завръщане в детството, С., 1980*
[110] *Янков, Н., Да пишеш за деца, С., 1980*
[111] *Касабова, Б., Трайко Симеонов, С., 1984*
[112] *Андонова, Н., Чичо Стоян, С. 1982 ; Константинова, Б., предговор към кн. Сърдитко, С., 1985*

списанието откриваме и материали за писатели като **Максим Горки, Лев Толстой**, **Д. Мамин – Сибиряк,** а също и материали от тях.

Някои от текстовете са подготвени от авторите специално за сп. “Светулка”. Такъв е разказът на Дядо Здравец /Г. Стоянов/ “Янка и котенце”, който започва така: *Янка си четяла от “Светулка” една много интересна приказчица*. Вмъкването на списанието в разказа дава указание, че авторът изгражда своя текст с точно определен адресат.

6. ДЕТСТВОТО В ХУДОЖЕСТВЕНОТО ПРОСТРАНСТВО НА "СВЕТУЛКА"

Детството е главен герой и в същото време е основна тема в текстовете, отпечатани в сп. "Светулка". Това се откроява при проследяване на **повествователната структура, проблемите на жанра, образната система и моделите, изграждащи тази система, идеите и мотивите, езика и стила, естетическите категории, както и механизмите за постигане на естетиката на авторите.** Стремежът на сп. "Светулка" е да улови вътрешните, духовните измерения на детското пространство. Постигането на детското щастие е нишката, която обединява всички жанрове, тематика и проблематика в сп. "Светулка". Но вътрешна промяна без създаването на външни условия няма. Типичен за материалите в списанието е интересът към външната реалност. За външните промени през периода на детството има естетически причини.

6.1. ТЕМИ, ПРОБЛЕМИ, МОТИВИ

Основните теми, проблеми и мотиви в романа са свързани с конкретно изобразеното общество, в което списанието изгражда своята читателска аудитория. Това са празници и обичаи, традиции, събития от съвременността. Потърсени са и материали от научнопопулярния кръг, които са полезни за децата и в същото време формират критериите им за книги, облекло, хранене, музика. Определено място на страниците на списанието заемат и социалните теми. Темите, които авторите на текстове поставят в списанието не са нови. Те са взети от неизменния свят на детството. Новото откриваме в основния тон, с който създателите на детска литература в "Светулка" разговарят с децата. Те откриват възможността за непринудено сливане с мисленето на детето, с неговата чувствителност и въображение.

Темата за обичаите и традициите в българската общност определя до голяма степен тематичния и жанров облик на списанието. Януарските броеве например включват винаги стихове и разкази за обичаите, свързани с Рождество Христово и посрещането на новата година. Разказът "През пости" /03. 1905г./, определен

като “смехория” е хумористичен текст за селския кмет и бирника, които не спазват постите преди Великден.

В детската възраст децата получават знания за света около себе си. В краткото разказче “Какво казали снежинките”[113] малките читатели на “Светулка” разбират каква е ползата от снежинките: *Не ни закачайте, мили деца! Ние падаме, за да запазим от мраза скритите в земята зрънца. Ние топлим всичко, що е легнало в земята. Ние сгряваме всички семена, от които щом пукне пролетта, ще никне зелената тревица, цветята, житото, па и всички други посеяни преди зимата растения*. Необходимостта от знание и наука може да бъде изведена дори и в заглавието на някои текстове – Искам наука[114]. Подзаглавието на този материал е *по З. Стоянов* и в светлината на това уточнение малките читатели се включват в своеобразен културен диалог между поколенията. Темата за знанията и науката е пряко свързана с темата за **борбата със суеверията**, която е актуална в българската детска литература в началото на века. Разказът “Кукумявка” /05.1909г./ утвърждава доверие в книгите и учителите, в необходимостта от познаването на заобикалящия ни свят. Познанието ще победи суеверието – такава е тезата, която защитава този разказ в две части. Първа част /Кукумявката уплашила Димитровата майка/ представя едно народно суеверие – *Тя, синко, щом кацне на някоя къща, там да знаеш ще умре някой*. Втора част /*Вредна ли е кукумявката*/ вече представя оборване на суеверието. Малкият Димитър се доверява на книгите и учителите си – *От книгите той беше чел много неща за кукумявката и знаеше с какво суеверие се отнасят простите хора спрямо това полезно животно*. Разказите с продължение под общото заглавие Суеверие[115] се спират на различни народни суеверия. Месечинката в тези суеверия живее като голяма млечна крава и *лоши жени постоянно я гонят да я издоят*. Детето пита баба си защо е притъмняла месечинката, а бабата решава, че *магьосница я е хванала сега и я дои*.

Темата за задружното семейство е поставена в материали като “Вълчият храненик” /Г. Пейчевски, 04.1908г./ Темата за възпитанието включва и предпазването на децата от някои вредни навици. Такива например са навиците им да тичат с изплезен език или да не обръщат достатъчно внимание на

[113] *Калинка-Малинка, Светулка, 02.2008*
[114] *Пейчевски, Искам наука – Светулка, 09. 1906*

хигиената на зъбите си. В “Приказка за езика” /02.1908г./ дядо Матейко обеснява на децата защо не трябва да тичат с изплезен език, а в “Приказка за зъбите” дядото разяснава на внучката си Дафинка колко е хубаво да имаш здрави зъби. Разказът “Истинският приятел”, определен жанрово като *преводен разказ* /04.1908г./, прибавя към темата за детските взаимоотношения проблема за милостта, състраданието, съчувствието, които трябва да присъстват в човешките отношения: *Има хора, които не ценят кучето за петаче, но ето едно куче, което е по-милостиво дори и от човека*. И както във “Вълчият храненик” /Г. Пейчевски, 04.1908г./ животните понякога се оказват по-милостиви от човека, така и в “Истинският приятел” кучето дава пример на децата за милост и съчувствие във взаимоотношенията на всички живи същества.

Необходимостта от труд и радостта от творчеството в труда присъства както в поетичните, така и в прозаичните текстове. Разказът “Коситба” /06. 1908г./ представя труда като неизменна част от човешкото битие. Голямата тема за природата е представена чрез творби за сезоните, природните явления и животните. Януарските броеве на списанието включват винаги текстове за зимата, февруарските започват със стихотворения като “Малък Сечко” /Драго, 02.1915г./ и т.н. Родолюбието като основна тема е директно изведено в лирическия разказ “Родина” /Г. Стоянов, 01.1914г./ - *Обичам родината мила, любя райската страна – с полята й красиви, плодородни, с звучните й песни народни*!

В кн.9-10.1912г. редакцията на “Светулка” предупреждава своите читатели за включването на една голяма тема, която вълнува през този период българското общество – темата за войната: *През идущата година ще поместим много интересни разкази и случки из войната. Ангажирали сме сътрудници, които са били очевидци на юнашките сражения, в които българските войници почудиха света*. Редакцията помества на последната страница на този брой обещанието: *Във всяка книжка ще има разкази за войната с интересни картинки*. Разказът “Ливадата на живота” /02.1914г./ образно обяснява на децата какво представлява войната – *Европа е цветуща ливада. Войната е безмилостен косач. Настала е най-черната косидба. Свирепее най-страшний резач!* Темата за войната откриваме в текстове като *“Българският войник /кн.9-10,1912г./, “На падналите”/кн.9-10,1912г./, “Храненичето на полка” /Мирчо Петров, 04.1915г./,*

---

[115] *Иванов, Ал., Суеверие – Светулка, кн.8., кн.9. 1905г*

“Над Одрин” /Паул Линденберг, кн.7-8,1915г./. Материалът *“Братски могили” /М. Симеонов, кн.7-8,1915г./* жанрово е определен като “спомен”.

Детството се втурва по страниците на списанието с присъщата детска поривност към откривателство, с детски усет за неприкритост. *Духът на всяка епоха е в постоянно движение*. -казва Юнг[116] -*Той е като река, която тече, невидимо, но сигурно*. Особено бързо и динамично е това движение през Детството, когато промяната се отнася до човешкото схващане за света. Детето открива красотата на природата и тялото, както и ползата от наука.

6.2. ОБРАЗЪТ НА ДЕТЕТО

Детските образи в “Светулка” са представени в цялото многообразие на детски съдби, които зависят от много и различни фактори. Детето е *човек, който се е научил да се отрича от фалшивият свят на “големите” – свят на раздути страхове, на самохвалковци и говорещи на едро, на хронично наплашените разпространители на слухове – и в известен смисъл да започва живота си пак отначало: с непоколебимата храброст да търси истината…и при това с нестихващ копнеж по един по-смирен, по-милостив, по-миролюбив и изобщо – по-справедлив свят*.[117] За по-милостив свят мечтае сиракът, който е един от най-често срещаните образи в списанието. В разказа “Станчо и Белица”[118] кучето Белица се оказва по-милостиво към сирачето Станчо – *Умно куче е Белица и милостиво повече от ония хора, които прибраха покъщнината и мълком се отдалечиха*. Творбите, в които централен е образът на сирачето, издигат призив към обществото за милосърдие към тези деца.

Основен обект е образът на детето, всички останали персонажи са споменати във връзка с него. Централен персонаж, неизменно свързан с образа на детето, е майката. Разказът “Майка” /Латинка, 09.1907г./ например представя майката тигрица, а “Птича майка” /Г. Стоянов, 09.1907г./ ни убеждава, че и майката на птичето закриля своята рожба. Текстовете внушават идеята, че и при животните, и при птиците, и при хората – майката е персонажът, който е най-пряко свързан с детето, полага грижи за него и му дава много обич. Разказът “Три майки” /в три части/ разкрива силата на майчиното чувство. Майките обичат децата си дори

[116] *Юнг, К., Човекът и неговите символи, Леге Артис, 2002, с.347*
[117] *Древерман ,О., Съществено е невидимото, Леге Артис, 2005г., с.17*
[118] *Стоянов, Г., Станчо и Белица – Светулка, 01.1906*

когато те са разбойници /*Първа част – "Майката на разбойника"/,* пияници /*Втора част – "Майката на пияницата"/* и може да полудеят в страданието си, ако детето им изчезне /Трета част – "Лудата"/. Поемата "Майки" от Чичо Светлю /кн.5, 1905г./ разказва за майки-работнички, които *търчаха/ напред към изгладнели деца,/ пълни с грижи мисли им бяха,/ туптят тревожни им сърца*. През военните години на страниците на "Светулка" образът на майката често се превръща в образ на вдовицата – "Вдовица" /П. Бонев, кн.10, 1915г./ Майката е централен персонаж както в авторски, така и в преводни творби. Приказката "Майката и смъртта" /*преводач от немски – Г. Дочев*/ разкрива обичта на майката към своите деца, независимо колко много са те. В този приказен текст майката е оставена без име, лишена е от конкретност. Образът й е превърнат в обобщен символ на майчината обич.

Образът на бащата е по-рядко срещан в разгледаните текстове. Той присъства в разкази като "Бащина тъга" /Ст. Стоянов, кн.6, 1915г./ и представя грозното, страшното лице на войната, която оставя децата без бащи – *Той умря и не видя скъпия си Василчо. Но сега, когато не е войник, когато няма да брани отечеството, свободният му дух лети над балкани и долини и довечера, в сън, ще целуне своето любимо дете. Ще го целуне и ще го напусне завинаги*!. Някои творби изграждат обобщен образ на родителите. Такъв е текстът от Горка Горчица "Какво струваме на нашите родители" /кн.9-10, 1912г./

Образите от текстовете, отпечатани в списанието, могат да се разгледат като символи и модели на детско поведение. Историята на символиката показва, че всичко може да приеме символно значение - *Всъщност целият космос е потенциален символ*[119] Човекът има склонност да създава символи, модели и образци за подражание. Историята, религията и изкуството предлагат безброй свидетелства и примери за тази човешка склонност. Особено отчетливо това се откроява в текстовете, в които списанието представя **образа на светулката**. Той е символичен по отношение името на това печатно издание и присъства във всички жанрови разновидности на текстовете. В кн.6, 1910г. например са поместени едновременно разказът "Светулки" /Чичо Светлю/ и стихотворението

[119] Юнг, К., Човекът и неговите символи, Леге Артис, 2002., с.281

“Искам да те хвана, светулчице” /Дядо Страдлю/. Този образ е смислово натоварен и в “Кукумявка и светулка” /Чичо Светлю, кн.1, 1909г./

Сп. “Светулка” изгражда два противоположни модела на детски образи – послушното и непослушното дете.

6.2.1. МОДЕЛЪТ НА ПОСЛУШНОТО ДЕТЕ

Послушното дете *никога не се противопоставя на това, което наистина мисли…не е мисловен тип и приема идеята, че животът е такъв*.[120] За някои автори този модел е скучен и неправдоподобен. В много от текстовете в “Светулка”, в които е представен, образите са схематични и откровено дидактично извеждат положителните черти. Моделът за послушно дете съдържа идеята за зависимостта на детето от възрастните. В текстовете от сп. “Светулка” детето е в помощ на своето семейство. То например се грижи за своето малко братче. В това ни убеждава разказът “Най-хубавият подарък” /02.1908г./ Но моделът за послушното дете присъства и при разглеждане образите на децата, които са без родители – сираците. Поемата на А. Илиев “Сираче” /10.1908г./ представя сираче, което е много трудолюбиво и с това си свое качество се превръща в радост за майката, която *от радост сълзи порони,/ милно си Радойчо погали/ и го по чело целуна;/ че Радойчо е пораснал/ и за майка си замислил/ от тегло да я отърве*. Трудолюбието е подчертано като основна черта на модела на послушното дете. Дори и сираче, то с труд изкарва хляба си: *Но една добра черта имаше у него…- той не подложи ръка да проси, а с работа изкарваше своя хляб*. /”Станчо и Белица”, Г. Стоянов, 01.1906г./. Янка от разказа с продължение “Слугинче”/1908г./ побира в себе си основните черти на положителния модел – привързаност към семейството и родното място, чувство за отговорност, трудолюбие, ученолюбие, скромност, добросърдечие. Янка слугува в града и изпраща парите си на село – *Моите пари, колкото и малко да са, нали все са една семейна помощ.* Иска братчето й да учи, защото е разбрала *– Нека ходи да се учи в училището. Много лошо било за оня човек, който не знае четмо и писмо*. Разказът “Цветана” /Зелен Здравец, 02.1907г./ утвърждава ученолюбието редом с трудолюбието. Малката Цветана е

ученолюбива и трудолюбива, след като си е научила уроците и прилежно си е написала домашните, тя бели картофи, за да помогне на майка си. Такова дете е радост за всички вкъщи – *Майка й се доближи до нея, прегърна я от сърце и я целуна по разцъфтялото лице*. Послушното дете е изпълнено с доброта към света около себе си – "Добър ли е Пенчо?"/04.1906г./

Моделът на послушното дете е разгледан в много по-малко текстове в сравнение с модела на непослушното дете. В своята контрастност двата модела взаимно се допълват и осветяват. Тяхната зависимост е в отношение позитив – негатив. Всичко, което се отрича от модела за непослушното дете, всъщност изгражда неговия положителен образ.

6.2.2. МОДЕЛЪТ НА НЕПОСЛУШНОТО ДЕТЕ

Появата на модела на непослушното дете в "Светулка" разчупва утвърдените до този момент модели. Неговият девиз напълно съвпада с един от житейските принципи на Марк Твен: *Да предполагаш е добре, но да се убедиш е още по-добре*[121]. Това дете е изобретателно и немирно. С неговия образ "Светулка" извежда естественият живот на детето в началото на 20 век. Разказът "Калинка" /Латинка, 01.1905г./ включва много черти от модела на малкия непослушник. Момичето *хвърля хляба*, *вечно е сърдита*, *не обича да я мият и решат, затуй всяка заран крещи, като че ли я колят*. Такова дете е мъка за своите родители – *Тъй постъпваше Калинка всеки ден и докарваше големи ядове на родителите си*. Непослушното дете е егоистично, то не се грижи за семейството си. Такива са братът и сестрата, които изоставят своето братче[122] и то се превърнало във вълк, защото го отгледала вълча глутница. А братът и сестрата *до самата си смърт се измъчвали, задето захвърлили братчето си и го оставили храненик на вълчата глутница*. В други текстове непослушното дете се подиграва на околните. Иванчо от разказа "В трена"/09.1908г./ се подиграва на лекаря, че спи във влака и *клюма глава като пиян*, но бащата на Иванчо му обяснява коло зле постъпва и *той разбра вината си*. Моделът на непослушното дете включва като отрицателно качество лъжата. В

---

[120] *фон Франц Мари-Луиз "Мотиви на избавлението във вълшебните приказки", Леге Артис, 2007г., с.51*

[121] *Твен, М.., Автобиография, Избрани творби в два тома, т.2, С., 1990,с.296*

[122] *Пейчевски, Г., Вълчият храненик – Светулка, 04.1908*

разказа “Кочо рибарчето” /Г. Пейчевски, 05, 1907г./ Кочо се хвали, че е хванал големи риби, децата се чудят и го молят и за тях да хване. Но ето че идва бай Мирчо и благодари на Кочо, че му е пазил торбата, а Кочо *потъна в земята от срам*. В този разказ е подчертана още една черта на непослушника – той често не иска да ходи на училище и предпочита забавления като риболова. Разказът “Всички на работа” /кн.5-6, 1912г./ завършва с директно обръщение към тези деца: *Запомнете: - почивката и игрите са приятни само след като си се потрудил и изработил всичко, което си бил длъжен да направиш*.

Кражбата е също част от характеристиката на непослушниците. Сценката, в която участват Милка и Невенка /”Детска забава”, Ал. Иванов, 06.1907г./ представя края на дружбата между две приятелки, защото едната откраднва парченце плат от другата. Милка е решила да ушие от този плат рокля за куклата си, но Невенка скрива плата в обувката си и лъже, че не знае къде е. Така до кражбата се нареждат лъжата и неосъзнатата вина. *Как не те досрамя да крадеш?* – пита Милка. Невенка отговаря : *Аз го намерих. Не ми ли вярваш. Няма да играя с тебе. Сбогом*. Неразрешим се оказва проблемът за кражбата, когато родителите насърчават децата. В разказа “Крадец” /09.1906г./ Цвятко краде от магазина, *а майка му прибираше крадените неща и го насърчаваше* Той започва от иглата, а после *днес кокошка открадне, утре – овца, друг ден – вол. После вече взе големи складове да обира, а хората, които го изказваха – да убива*.

Разказът “Глупавото рибарче”/02.2008г./ представя дете, което се опива да лови риба с *хубаво свирене*. Колкото и да свирило то край реката, рибите все не идвали. Накрая с мрежата си успява да ги хване, а на земята рибите шавали с опашки и подскачали. Рибарчето, което в рзказа е оставено без име, решава, че рибите подскачат и играят, защото са глупави – *Ах, вие негодници! Когато ви свирих със свирчицата, не искахте и да ме знаете, а сега и без свирка играете*. Малките читатели на текста са оставени сами да преценят кой е глупав – рибите или рибарчето.

Непослушното дете може да пие ракия. Един учител /“Проклето пиянство” /09.1904г./, който търси причината за слабия успех на своя ученик, я открива в пиянството. Станко помага на баща си на казана, вари ракия и пие всеки ден –

Ето защо Станко е глупав и не помни. До текста на този разказ е поместена рисунка със заглавие “Смъртта на един пияница”.

Немирниците най-често са наказани и поуката е както за тях, така и за многобройните малки читатели. Например в разказа “Зло куче” /03.1906г./ Петко дразни кучето, хвърля по него камъни и дървета, но един ден кучето го наказва – *раздразненото куче още продължаваше да го хапе*. След тази случка *Петко стана тих, мирен, като агне*. Понякога наказанието за непослушника е твърде жестоко – “Грозна смърт”/кн.5-6, 1912г./

Детето е *образ на необратимото минало и на очакване на бъдещо развитие*[123] В този смисъл моделът на непослушното дете се формира от гледна точка на очакванията. То става непослушно, ако поведението му не съответства на очакванията, които обществото има към него. Моделът на непослушното дете разкрива убеждението, че всяко дете, подобно на възрастните, има власт над живота си и само пише своя “разказ”. Детето има пълното право да каже: *И аз съм част от света, един невероятно важен милиграм, без който бог напразно е създал света си.*[124] В текстовете в сп. “Светулка” моделите на послушното и непослушното дете формират подредено детско пространство по един точен начин. Творците във всички времена са инструменти и говорители на своята среда. Осъзнато или не, те придават форма на детското пространство и на ценностите, които от своя страна го формират. Срещат ни с различни типове на детско поведение. Разглежданите в настоящата работа модели имат символно значение по отношение осветяването на детското пространство в началото на 20 век.

6.3. ИДЕАЛ, МЕХАНИЗМИ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ЕСТЕТИЧЕСКИ ЕФЕКТ

Списанието утвърждава позицията, че *Детето на Човека е вечният Мойсей, залогът за спасението, изходът в Обетованата земя на бъдещето…*[125]. И щастливият вик, и викът за помощ на детето трябва да бъдат чути. За хората трябва да се съди по тяхната отговорност към децата. Изследвайки човешките

[123] *Анчев, А., Юнгиански подход към българския фолклор, Леге Артис, 2007., с.159*
[124] *Юнг, К.., Сто писма, Плевен, 2006*

взаимоотношения и възможности през различните приключения на героите в текстовете, списанието ни внушава преклонение пред живота и благослов на детето. Всички текстове изграждат системата от естетически категории на списанието, на неговите страници откриваме обобщен образ на тази система. Текстовете са насочени срещу мързела на младежта и нейния стремеж към лек живот, срещу претенциозността, срещу скъперничеството, срещу майките, които изпадат в паника и при най-малкото неразположение на своите деца. Естетическите ценности в текстовете са изведени чрез разгръщането на смисловите опозиции – детски-възрастен, естествен-фалшив, искрен-лицемерен, природа-цивилизация и изключват лицемерието, предразсъдъците, суеверията, еснафщината, снобизма. Естетическите възгледи на "Светулка" са формулирани в кратък критически материал, в който редакцията по повод седмата годишнина на списанието обещава на своите читатели, че *ще се стреми да буди в детето чувства към доброто и прекрасното, да поддържа интерес към науката и стремежи към полезния човешки умствен и физически труд, ще вдъхва любов към саморазвитие и вяра в добрите страни на човешката природа*. /09.1909г./ Тези естетически възгледи могат да бъдат открити и в новогодишните пожелания на реакцията до децата. Януарският брой на "Светулка" за 1906г. например им пожелава трудолюбие /*Белите ви ръчици да пипат всяка работа стройно и гиздаво, като трудолюбиви пчелици"/,* стремеж към ум и знание */"умът ви да се развива, като пълни класове на нива, като ябълка в градин, като цъфнала латинка*/, сговор, обич, разбирателство и позитивно отношение към света /*дружно и весело си живейте*/. До обобщението, че трудолюбието е основна черта на българина се стига в разказа "Работен си ти, българино"/01.1906г., *разказва буля Гана*/. Само по себе си говори и заглавието на разказа "Трудът прави човека умен и доволен" /03.1906г., *разказва един военен лекар*/. Разказът "За свободата и слънцето /май, 1914г.- по Х. Шарелман, превод от немски Г. Дочев/ извежда още с първите си изречения свободата като основна естетическа категория – *Цената на здравето знае само болният, цената на богатството – бедният, а цената на свободата – затворникът. Свобода! Който те има, често не те уважава, а който те няма, често би решил и живота си да даде за тебе*. Срещу негативни черти като гордостта и глупостта са отправени

[125] *Звезданов, Н., Неосветените дворове на душата, С., 1987, с.120*

текстове като баснята “Юнашка дружина”/Чичо Бръмбарчо”, 02.1907г./ Текстът “Завистливци’/03.1912г./ представя завистливите птици и отношението им към красивия паун. По този начин се отрича завистта като негативна човешка черта.

Да се разгледат етическите категории в сп. “Светулка” означава да се постави въпросът доколко в нашия нехуманен под различни форми век има място за идеалите на детството – *Ясно усещаме, че живеем сред една разрастваща се до безкрай пустиня, но дали тя крие в себе си кладенец и къде е той – това е въпросът*.[126] Поривът към свобода в “Светулка” е утвърден в разкази като “Птичка”.[127] Едно по-голямо момиченце предлага на децата да излекуват тъжната птичка като я пуснат на свобода. Децата сами стигат до извода за необходимостта от свобода и на финала на разказа този извод отново е подчертан от автора – *Сега за първи път от дълго време насам чуруликала пуснатата на свобода птичка* /“Птичка”, Виктор Русаков, кн.1, 1908г./ Духовното пространство в света на сп. “Светулка” е изпълнено с човечност. Текстовете утвърждават добротата. Царят в ирландската приказка “Царкинята готвачка” /1908г./ иска да остави *един спомен – награда за добротата на дъщеря си*. *Той заповядал да построят едно голямо здание – палат, и го нарекъл: “Дом за бедните”. Там намирали подслон и жилище всички бедни и нещастни хора от цялото царство*. Ето как в лирическа миниатюра Ран Босилек представя детския идеал: *Мразя пръчки жилавички/ и другар плачлив;/ книги мразя без картинки,/ молив слаб, чуплив./ Не обичам още:/ къщи без дворове…/ Но от всичко най-мразя / гащи без джобове.*

Етическият идеал на сп. “Светулка” е обусловен от времето, но универсалните ценности, които защитават авторите, правят неговия идеал актуален и днес. Художественото мислене в сп. “Светулка” трябва да се свърже не само с литературната традиция, но и с образа на времето, което го създава. Така можем да открием основните тенденции и механизмите за постигането на тези тенденции. Авторите търсят обяснението на промените по отношение на мястото на детето при корените на неговото индивидуално и социално битие. Появява се стремежът към детайлност на изображението. Характерно за авторовите разкази е и засилването на сюжетните елементи. При изобразяване

[126] *Древерман, О., Съществено е невидимото, Леге Артис, 2005, с.13*
[127] *Русаков, В., Птичка – Светулка, кн.1, 1908*

на характерите авторите все по-често започват да постигат индивидуализация на образите. Образите на децата в текстовете са стъпка напред по отношение на неизбежното развитие на изкуството в посока на индивидуализация на детската личност.

Маниер на типизация в "Светулка" е включването на героите в картини на цялостно пресъздаване на битови действия, които са обобщаващи. Така се типизира персонажа, обвързва се с черти, които надхвърлят индивидуалното и конкретното. Авторите не копират, не възпроизвеждат само действителност, реалност, а творят нови типове, нови модели. Епистоларният жанр също е механизъм за утвърждаване на определена естетика в "Светулка" - *Епистоларната формула се вписва в изграждането на една нова естетика, в която фикционалната истина не противоречи повече на истината на живота*.[128] Други механизми за постигане на естетиката в някои текстове са и похватите на приключенско-авантюристичната литература. Сюжетът е изпълнен с превратности и тайнственост. Авторите на текстовете в "Светулка" не говорят директно за връзката между белите, които децата вършат, и наказанията, които ще последват. Разказва се например, че котето е направило пакост и после слугинята с една тънка пръчица хубавичко ме нашиба по гърба /"Писмо от котето Драсканчо до сестра му Красивка", 09.1908г./ Така малките читатели сами трябва да открият връзката между пакостите и наказанията, между причината и следствието.

В някои от разказите е потърсен разказвач, който е различен от автора и указание за това се дава веднага след заглавието. Например в скоби след заглавието "Караман"[129] е поставено подзаглавие – *разказва едно овчарче.* Хуморът е често срещан механизъм за постигане на естетиката на списанието. Хумористичните текстове се определят като *смехории*. Често към тях има и подходяща картинка. В кн.7-8, 1915г. е поместена *смехория по Буш* – "Вранешко гнездо"/Чичо Брумбарчо/. След всяка картинка е поставен кратък текст /*Ето немирници двама/ как помъкнали стълба*/. Текстът е изграден от 11 двустишия, които са поместени след 11 картинки. Като механизми за постигане на определен вид

[128] *Серафимова, М., Жанрови идентификации на писмото, http://www.slovo.bg/old/lit-mis/199902/mserafimova.htm*
[129] *Стоев, М., Караман – Светулка, 09.1907*

естетика можем да приемем и честите обръщения на редакцията към читателите по повод различни празници. Ето как в брой 4, 1905г. редакцията честити на децата Великден: *Честити ви, деца, червени яйца, още по-червени лица и весели сърца!*

7. ЧИТАТЕЛСКА АУДИТОРИЯ

Според информация в сп. "Детска радост" през 1912/13 учебна година в основните училища на страната учат около 400 000 ученици. Това са потенциални читатели на детските книги. От тях едва 1/10 от тях могат да се радват на литература, специално създадена за децата, защото толкова е общият тираж на всички разпространявани списания за деца през този период. Книгите са все още лукс за много българи.[130] Първата книжка на "Светулка" за 1907г. /януарски брой/ излиза с обръщение на редакцията към читателската аудитория*: Драги момиченца и момченца! Внимателно разгръщайте моите листенца; учете песнички, гледайте картинки, прочитайте с интерес моите реденца от корица до корица. Аз нося ум и радост за мили дечица*.[131] В това обръщение са посочени както нечетящите читатели /"гледайте картинки"/, така и четящите /"прочитайте с интерес"/. По повод новата 1908г. редакцията отново излиза с поздрав към своите читатели, в който определя числеността на своята читателска аудитория*: "Светулка" се получава в **много хиляди** екземпляри във всичките села и градове*. "Много хиляди" е подчертано с две черти и различен шрифт, за да се открои числеността от останалия текст. Списанието търси широка детска аудитория и това е една от причините да превърне своите читатели в автори. Брой 02.1908г. например предлага разказ от Георги Ив. Георгиев, ученик от трето отделение със заглавие "Митю немирника". Към обхвата на читателската аудитория ни насочва и обемът на поместените текстове. Кратките стихотворения, състоящи се от две строфи и малките разказчета от два абзаца са насочени към най-малките читатели. Разказите с продължение обаче са предназначени за редовните читатели от по-голяма възрастова група. За голямата читателска аудитория на списанието разказва един от неговите читатели: *Всяко поколение деца расте със своите списания. В моето детство и юношество най-популярни списания за тази категория граждани на София бяха „Светулка", „Детска радост", „Венец" и „Природа". Техните абонаменти не бяха високи и хиляди деца на хора от средна ръка ги получаваха. А чрез тях те обикаляха и техните другарчета, така че ставаха достояние на най-широк кръг от деца и юноши*[132].

---

[130] *Стоянова, Т., Издателската политика на "Хемус" по отношение на детската литература , http://www.shadowdance.info*

[131] *Светулка, 01.1907*

[132] *Тенев, Д.,Тристахилядна София и аз между двете войни, С., 1997, http://www.omda.bg/BULG/urban_rural*

7.1. ВЪЗРАСТОВИ ГРУПИ

В настоящата работа приемаме мнението, че всяко деление на литературата на детска и за възрастни е условно и е свързано предимно с тематиката. Хубавото произведение, което е написано за деца, може да въздейства и върху възрастните. Три са основните дейности, които доминират през различните етапи на детството и определят както възрастовата група, така и преобладаващите жанрови разновидности в "Светулка". Тези дейности са игра, учене и труд – *Играта е доминиращата дейност през най-ранния период на развитие, който можем да означим като предучилищен период в широк смисъл на думата. Когато ученето придобива доминиращо значение имаме училищен период, а трудът характеризира младежката и зрялата възраст*.[133] Разбира се, тези периоди се преплитат, защото в играта има учене и труд, а в ученето - игра, както и трудът може да бъде учене. Точно това преплитане допринася за разнообразието на жанровите материали в списанието и сближаването на литературата за деца и литературата за възрастни.

7.2. ДЕТЕТО КАТО ВЪЗПРИЕМАТЕЛ

Вниманието на нечетящите читатели е насочено върху въпросите как да общуват и опознават света. Веселите шеги, задачите за досетливост, гатанките и скоропоговорките са подходящи за най-малките читатели. За нечетящия читател е характерен стремеж *към опознаване на живота, към истината, правдата и красотата, а любимите образи са на мама и татко, братчето и сестричето, дядо и баба*.[134] Формите и похватите при общуването с нечетящите читатели създават атмосфера на откровен разговор за впечатленията от текста. Въпросите, които си задават най-малките, също са намерили място на страниците на списанието. Такъв въпрос например е "Кого мама повече обича?" Така е озаглавен и разказът на В. Русаков /10.1908г./ Спорът между братчетата приключва с очаквания отговор от майката: *И двама ви аз обичам*. Към нечетящата аудитория са адресирани кратки стихчета. Такова е "Котана" /Цвятко, 01.1907г./: *Писи, писи,/ котано,/ със кожухче/ съдрано*. "Люлчини песни" /05.1914г./ извежда основни мотиви

[133] *Пирьов, Г., Детска психология, С., 1960., с.79*

от приспивните народни песни за деца: *Сънчо люлка ще ти върже/ над поточенце красиво,/ липа клони ще си свежда/ по лицето ти красиво*. В стихотворна форма може да бъде изразена и радостта от прохождането на малкото дете – *Хайде, Милчо, хайде, кака/ стъпчица след стъпка*. /"Първи стъпки", Л. Бобевски/ Това събитие в българската традиция е свързано с обичая прощапалник: *Ще му месят прищапалник/ още тази седмица*. /"Проходил", Л. Бобевски, 08.1907г./ На същата тема е и краткото разказче "Първите крачки" /Калинка-Малинка, 08.1909г./ Нарисувана с думи е картината, на която малкият Василчо *събира сили, изправя се на крака, закрачва към майка си и простира ръце към хубавите и вкусни вишни*. Първите стъпки и първата дума са важни събития в живота на детето. "Първа дума" /Хр. Иванов, 05.1915г./ разказва за първата дума – мама, която казва малката Лиляна. За най-малките е и стихотворението "Зъбки му порасли" /М. Симеонов, 09.1907г./. В тези кратки стихове успешно е потърсено и намерено световъзприемането на най-малките. Разказчето "В забавачницата" е за деца *от три до шестгодишна възраст*. В него Марийка разказва за първия си ден в забавачницата. Текстът убеждава нечетящите читатели колко приятно и интересно е там. Целта е решението на Марийка да стигне и до другите деца – *О, аз всеки ден ще ходя в забавачницата*.

Разказът "Пенка чете "Светулка" /Чичо Светлю, 01.1914г./ започва с описание на играчките на Пенка, след което идва пояснението, че Пенка им *чете гладко, сладко от страниците на обичната "Светулка"*. Стремежът на списанието е да обхване всички четящи деца – от първолаците до децата в отделенията. Стихотворениета, адресирани към първокласниците, ги окуражават в техните първи стъпки в училище: *На школо как ходя/ шест дни вече стават, -/ никак не е страшно,/ както го разправят*. /"Какво ми е мъчно", Ран Босилек, кн.1, 1912г./. Написан с познавателна цел и разширяващ знанията на децата за обкръжаващия ги свят, разказът "Чучулига и ястреби" от А. Христов /кн.9, 1908г./ започва с обръщение към малките четящи читатели*: Деца, вие познавате чучулигата и ястреба*. Разговорът между читателите и автора продължава: *Слушайте сега да ви разправя какво се случи между една чучулига и два ястреба*. Глаголът "слушайте" в

---

[134] *Йорданова, Л.,Предговор към сб. Изворче /творби за деца от предучилищна възраст/,С., 1975, с.5*

текста неусетно размива границите между четящите и нечетящите читатели на списанието, показвайки, че разказът е предназначен за възможно най-широката аудитория. Текстът завършва отново с обръщение към читателите: *Така, малки приятели, аз спасих живота на една мила и хубава чучулига*. Четящите читатели се превръщат в автори. В априлския брой на списанието за 1911г. автор на разказа с продължение "Екскурзия до Мусала" е Атанас Атанасов, ученик от 4-то отделение, гр. Самоков. Автор на приказката "Пиперко и Султанка" е Асен Щилянов, ученик от 3-то отделение. Също от 3-то отделение е Владимир Дафинов, който е включен в юнския брой за 1911г. с разказа – описание "Град Елена".

7. 3. ВЪЗРАСТНИ ЧИТАТЕЛИ

Авторите на детска литература подчиняват своя език на широка аудитория, включваща както децата, така и възрастните. Марк Твен е обичал например да казва, че "Приключенията на Том Сойер" е книга и за възрастни. В предговора той пише: *Надявам се, че тя няма да бъде отмината и от възрастните, защото между другото съм искал да ги накарам да си припомнят с удоволствие какви са били те самите преди години, как са се чувствали, мислели и говорели.*[135]". Сп. "Светулка" също припомня на своите възрастни читатели какви са били, какво са чувствали и мислели. Срещата на възрастния с детските текстове може да му помогне *да промени своята деформирана същност и да намери обратния път към самия себе си, към своята чистосърдечност, обусловена от връзките с Първоизточника*.[136] В групата на възрастните читатели на "Светулка" са родителите и учителите. В кн.10.1907г. редакцията започва с обръщение към тях: *Уважаеми родители и учители…* Поканите за записване на абонати на списанието започват точно с това обръщение. Кн.5, 1907г. препоръчва на своите възрастни читатели издания на Учителска библиотека – *"Душевните аномалии у учениците", "Методика на езикознанието", "Висшите принципи на етиката", "Викът на детето".* Учителят е оценен като незаменим помощник и редовен читател на списанието и в отговор на това редакцията препоръчва списания като "Учител" /педагогическо – обществено

[135] *Твен, М., Приключенията на Том Сойер, предговор от автора, Избрани творби в два тома, т.2, С., 1990*

списание/. По повод петата си годишнина “Светулка” благодари на своите възрастни читатели: *С голяма услужливост нашите колеги – народните учители – ни се притичаха на помощ, с голяма готовност родителите записваха децата си*.

Някои текстове разказват за живота на възрастните. Такъв е разказът на А. Христов /03.1907г./ “Зимата е беда за работника”. Финалът на разказа: *Тежък е сиромашкият живот* извежда социалната насоченост на текста. Сиромашията е еднакво тежка за деца и за възрастни. Социалните обобщения в този разказ разширяват възрастовата рамка на читателската аудитория. В “Светулка” откриваме началото на тенденцията на *обективно сближение, поне в основните параметри, между детската литература и тази за възрастни. Развитието е характерно не само за нашия литературен процес, но се наблюдава и в глобален план*[137].

---

[136] *Древерман, О., Съществено е невидимото, Леге Артис, 2005, с.17*

[137] *Трендафилов, В., Накъде тече детската литература, или кой /все по-нарядко/ се страхува от Ханс Кристиан Андерсен, http://liternet.bg/publish8/vtrendafilov/nakyde.htm*

8. ОСНОВНИ ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА СП.“СВЕТУЛКА”

Жанровата характеристика на списанието очертава основните тенденции в неговото развитие - преход от поезията към прозата, развитие от по-къси към по-дълги четива, постепенно езиково и стилово сближаване между литературата за деца и тази за възрастни, подчертана авторизация и персонализация за сметка на фолклорно наподобителната анонимност, макар че фолклорът си остава основният строителен материал за детските четива, тенденция към засилване на социалните мотиви, увеличаване на творбите, в които присъства образът на детето като рожба на своето време, превръщане на детето в автор на текстове, навлизане на темата за науката и техниката, уплътняване на темата за града и градското пространство, поставяне на въпроса за критиката при четенето, стремеж към все по-голямо разнообразие на тематиката и проблематиката, оформяне на идеала и основните модели на детския образ съобразно естетическите категории на времето, разширяване на механизмите за постигане на естетиката, стремеж списанието да бъде евтино и достъпно за широка аудитория.

В основата на всички тия развития отчасти лежи обективен социокултурен процес: организацията на българското образование и съответно снижаването на статистическата неграмотност, съчетано с вдигането на качествения праг на грамотността. Това последното обстоятелство се изразява в развиването на все по-добри и трайни навици за четене[138]. Повишаването на грамотността е важен фактор за увеличаването на читателската аудитория на “Светулка”. Друг определящ фактор е стремежът на редакцията да направи списанието достъпно и евтино. Последният брой за 1905г. съдържа критически материал, в който се отбелязват условията “Светулка” да стане *най-евтиното детско списание*. В навечерието на петата си годишнина /1908г./ редакцията отбелязва, че запазва своята програма и основната си задача *да доставиш идеално приятна и полезна храна на младата и развиваща се като пролетно цвете детска душа*. Списанието се определя вече не само като *най-обичаното*, а и като *най-евтиното*. И в същото време отправя призив към учителите за *проагитирване между ученици и родители, защото едно тъй евтино*

[138] *Трендафилов, В., Накъде тече детската литература, или кой /все по-нарядко/ се страхува от Ханс Кристиан Андерсен, http://liternet.bg/publish8/vtrendafilov/nakyde.htm*

илюстровано списание, с толкова много и тъй скъпи подаръци, може да се крепи само при голям брой абонати. Редакцията търси подкрепа от родители, учители, дори и от министерството – *Списанието е одобрено от Министерството на Народното Просвещение. Молим учителите и инспекторите да го абонират за училищните библиотеки*. В развитието на списанието засилено се включват ученически текстове. През 1911г. на страниците на "Светулка" са намерили място четири ученически текста. В "Писма на мечката до редакцията" /09.1911г./ думата е дадена на мечката: *Мен най ме заинтересоваха писъмцата на малките абонати на последната страница*. Така мечката от името на редакцията разкрива, че включването на малките читатели е важно за развитието на списанието. Сближават се езиково и стилово текстовете за деца и възрастни.

Фолклорът предшества литературата за деца и й въздейства. Развитието на българското литературно творчество за деца в това отношение следва пътя на световната тенденция: фолклор – учебни книги – художествена литература. Тази тенденция се откроява на страниците на сп. "Светулка". Разширяват се механизмите за постигане на естетиката на списанието. Тъй като хуморът е такъв механизъм, увеличава се броят на развлекателните хумористични материали, определени като *смехория*. Такъв текст е например "Речта на една бълха" /1911г./ Тенденцията към засилване на социалните мотиви може да се илюстрира с разкази като "Едно нещастие" /Водски, 06.1911г./, който е определен като *истински*. Историята на Милка, която е дете, но работи във фабриката нощем, напомня за съдбата на всички бедни деца, принудени да работят – *тя не може да си поспи, когато всички хора спят*. Нещастието, което й се случва, само за минути спира работния процес*. Гръмливият глас на надзирателя* призовава останалите работници отново да заемат местата си – *Малките момиченца завъртяха чекръчетата и им се стори, че през сълзите си виждат преждата да става алена, алена – също като кръвта, що капеше от главата на Милка*. Несъгласието със съдбата на малките деца, принудени да работят, авторът изразява като не прикрива своето съчувствие. Насочването на вниманието към тематика, взета от съвременността, битоописанието и образната система говорят за наслагването

на реалистични щрихи в тези текстове. Реализмът в изображението може да се открие във вярната битова обстановка и реалистичния пейзаж.

Добро впечатление прави новото отношение на “Светулка” към рекламата, което също има отношение към читателския интерес. Последната страница много често е отделена за реклама на това, което предлага или за препоръчваните от списанието книги. Има информация за цената и за съответната отстъпка при цялостен абонамент, което е допълнителен гарант за добрата реализация. Материалите в **Приложение 1** и **Приложение 2** дават нагледна представа за мястото на рекламата в списанието. Редакцията на списанието е особено взискателна към техническата страна и оформлението. В кн.9/1909г. четем: *Всички четива в “Светулка” ще бъдат накичени с изящни винетки. Картинките са черпени от любими детски сюжети на прочути художници. “Светулка” и по своята техническа страна ще гледа да задоволи любознателното око на четеца*. В кн.9, 1915г. редакцията уведомява своите читатели, че *в течение на изминалите 11 години “Светулка” “биде обикната от децата и харесана от техните родители и учители*. Списанието се е превърнало в *най-разпространеното детско издание* и това обстоятелство *заставя редакцията да вниса постоянни подобрения в своето любимо дело*.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Чрез осъществения подбор на текстове, цитати и факти, е направен опит да се очертае мястото на сп. “Светулка” в българката литература от началото на 20 век до Първата световна война, засягайки жанровото разнообразие, тематиката, проблематиката на текстовете и читателската аудитория. Могат да бъдат направени следните ***ОБОБЩЕНИЯ*****:** 1.Детското пространство, осветено от страниците на сп. “Светулка” е все още недостатъчно разгледана област на педагогическата теория и практика, въпреки излезлите през годините отделни критически статии; 2.Тенденциите в развитието на списанието, насочени към преориентиране на текстовете в посока повече творчество и по-голяма обща култура съвпадат с общите тенденции от развоя на родната детска литература; 3.Проучването на жанровото разнообразие на списанието разкрива общата жанрова характеристика на детската литература в периода от началото на века до Първата световна война; 4.Проследяването на определена жанрова активност и пасивност, отвежда към причините, които ги предизвикват и разкрива взаимообвързаността между литературни, социални и исторически фактори при очертаване на детското художествено пространство, защото *Жанрът съществува като социално овладян инструмент за общуване, предполагащ определен модел на писане от страна на автора и определен модел на четене от страна на читателя*[139]*;* 5.Сп. “Светулка” като част от детския периодичен печат развива съзнание за проблемите на детето като иманентно присъщи на системата “общуване” между поколенията. Това списание има своята роля в преустройството на цялостната система в съответствие с приоритетите на настоящето; 6.Текстовете в списанието в цялото им жанрово разнообразие съдействат за изграждане на система от отношения към човека в познавателен, нравствен, ценностен, естетически, етически и дейностен план; 7.Подборът на художествени текстове и жанрови разновидности в “Светулка” се структурира по училищни степени в зависимост от възрастта на децата и натрупания образователен опит; 8.Към читателската аудитория се включват нечетящите

[139] *Серафимова, М., Жанрови идентификации на писмото, http://www.slovo.bg/old/lit-mis/199902/mserafimova.htm*

читатели и възрастните, които определят посоката на детското четене; 9.Моделът на жанра в “Светулка”, разглеждан в това изследване, е основно описателен. Той позволява статистически анализ и извеждането на точни резултати.

В изследователската работа са разкрити проблемите на жанра в сп. “Светулка”, разгледани и съпоставени са поезия, проза, фолклорни материали, критически статии и забавни жанрове. Представено е разнообразието от жанрови разновидности, което се възприема като допълнителна ценност към съответните идентичности. *Всяко изкуство е творчески израз…Другото е: Действителност: не изкуство*[140] - ни напомня Гео Милев. Творческият израз на детските писатели откриваме в техните предпочитания към жанр, тематика и проблематика. Особено важна е ролята на редактора, който осъществява подбор на художествените текстове. Децата често отдават предпочитание на определени истории и молят родителите си да им ги разказват безброй пъти. Именно тези любими истории са водещи по отношение на детската логика, която определя избора на твореца и редактора в сп.”Светулка”. В един анекдот Марк Твен разказва, *че децата преследват майката и я молят да им разкаже приказката за Трите мечета. Майката казва, че е много заета и че не може да им разкаже приказката. Децата настояват: "Мамо, разкажи ни приказката за Трите мечета". Майката отказва, сцената се повтаря неопределен брой пъти и накрая едно от децата й казва: "Мамо, ще ти разкажем приказката за Трите мечета...*[141] Удоволствието от многократните срещи с любимия текст може да открием при различните варианти на дадена тема дори и в един и същ брой на списанието.

В изследването са включени не само специфично литературни, а и културни, и нравствени проблеми. Логиката на изследването е в следната последователност: проследяване на литературата за деца в периода от началото на 20 век до Първата световна война и откроряване на сп.”Светулка” през този период, разглеждане на структурата и проблемите на жанра, съпоставяне на поетически, прозаични, фолклорни, критически материали, извеждане на темите, проблемите, образите и моделите в детското пространство, откриване на идеала, естетическите категории и механизмите за

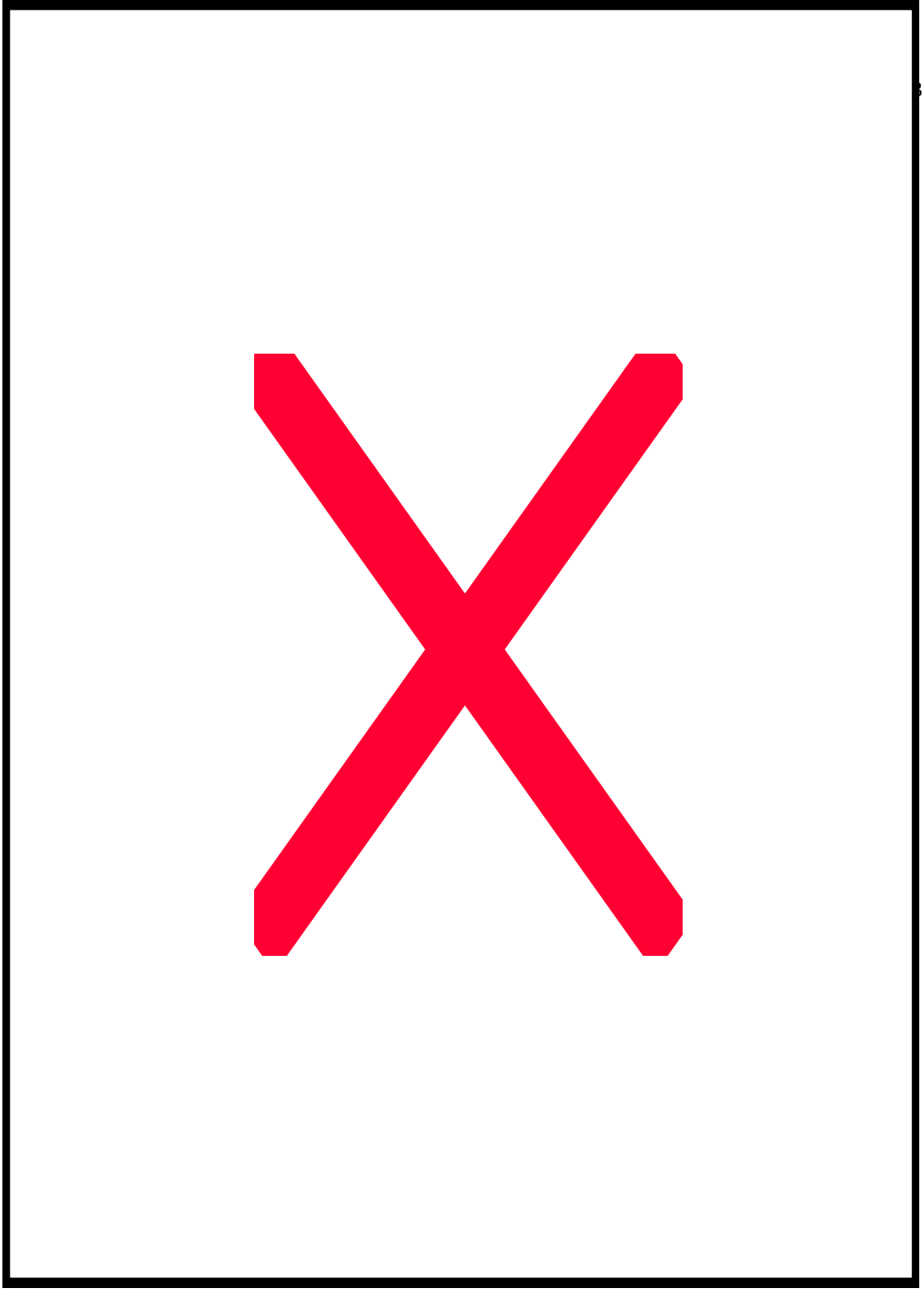
[140] *Милев, Г., Небето - Стихотворения, поеми, критика, С., 1980, с.290*
[141] *Борхес, Л., Моята проза, http://www.litclub.com/library/prev/borges/prose.html/*

постигане на естетиката, проследяване на читателската аудитория по възрастови групи и откриване на основните тенденции в развитието на списанието. В заключение, освен всичко друго, трябва да отбележим, че в степента, в която българската общност заявява своята принадлежност към европейските културни ценности, трябва да продължава да търси ценния опит на миналото, осветявайки детското пространство. Страниците на сп. “Светулка” ни напомнят, че всяко ново поколение внася свои блянове, живее по свой начин, създава психология, която е чужда на идващата генерация. Актьорът проф. Петър Петров си спомня: *първите ми спомени са свързани с буквари, "Златната книга" на чичо Стоян, прекрасните детски списания "Детска радост и "Светулка"...*[142] Вглеждайки се в пътя, по който са минали читателите, създателите на това списание и авторите на детските текстове, ние можем да открием моделите, които вземат надмощие, които не остаряват, защото са с най-богата духовност. *Не съм виждал на живо светулка от много много години… (усещам че ужасно ми липсва това). Как мога да покажа на децата си какво е това светулка?”* [143] - казва съвременният родител. Днес например излиза сп. "Моята светулка" /*Месечно списание за деца от 5 до 7 г. В него ще намерите много приказки, занимателни и образователни игри*./[144]

Ще завършим с думите на един от читателите на сп. “Светулка”: *В моето детство и юношество най-популярни списания …бяха „Светулка", „Детска радост", „Венец" и „Природа"… Днес и четирите списания …повече не излизат. За съжаление и ние, тогавашните им читатели, които ги четяхме жадно, също сме остарели безнадеждно. Но в историята на българската периодика за деца и юноши техните заглавия ще останат завинаги на едни от най-почетните места*[145]*.* Сп.”Светулка” буди и днес *уважение към труда на писателя, преводача, редактора*[146] и напомня на своите читатели колко интересно и прекрасно е да си дете. А очарованието от детството може да продължи да живее у възрастните. Защото уникалността на днешното детско съзнание се слива с неговото минало. Ако сме открили и представили

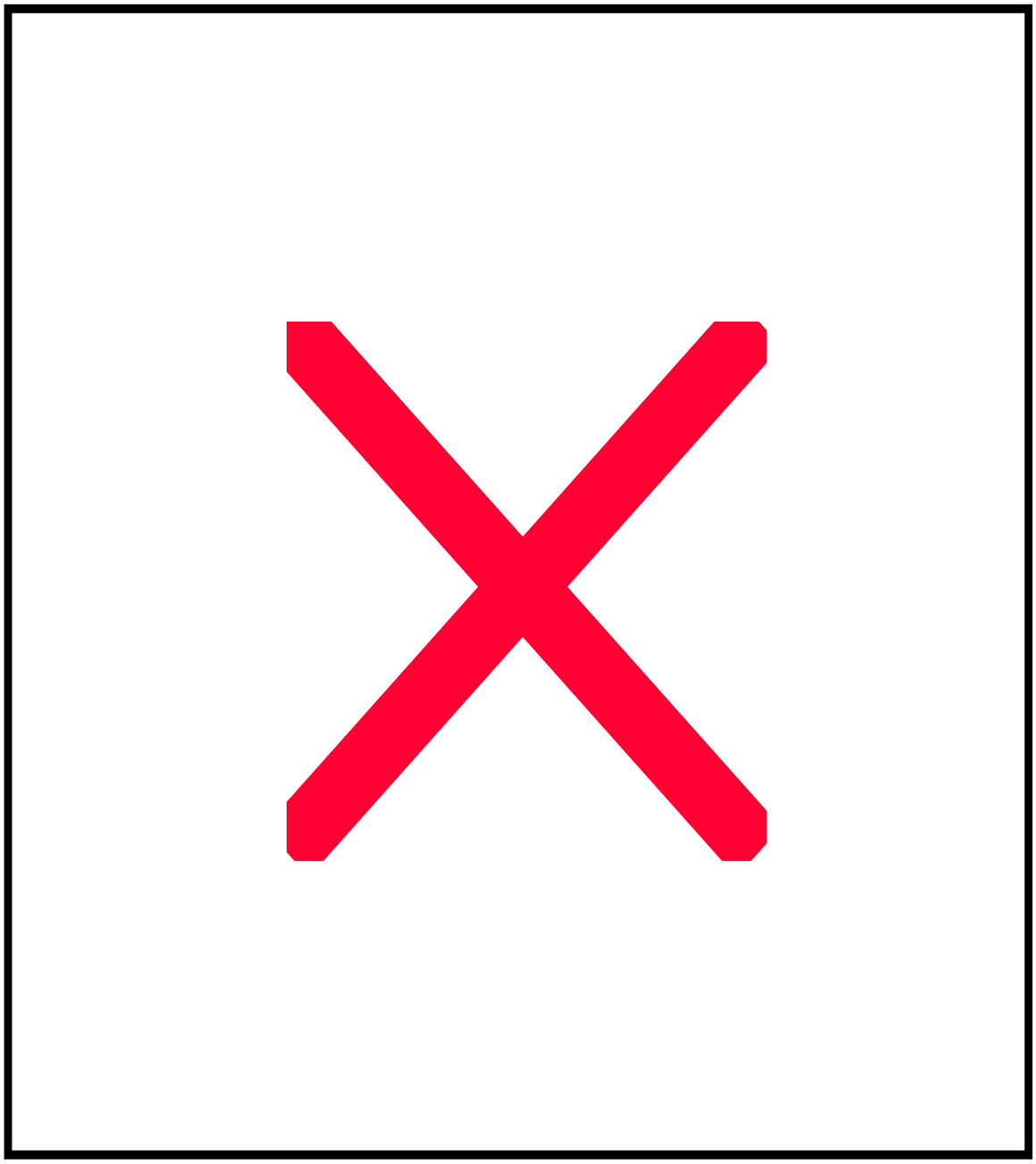
[142] *Петров, П., Имах щастието, http://www.blitz.bg/article/14413*
[143] *Стефанова, Л., http://www.ambientdefocus.com/weblog/?p=1138*
[144] *сп.Моята светулка, http://www.zadecata.com/index.php?page=0_14_9/*
[145] *Тенев, Д., Тристахилядна София и аз между двете войни, София, Български писател, 1997, http://www.omda.bg/BULG/urban_rural*
[146] *Ковачева, Н., Детски списания от миналото, сп. Български език и литература, кн.6, 1996, с.59*

убедителни доказателства за това от страниците на сп. “Светулка”, то целта на настоящата работа би била изпълнена.

Приложение 1

Приложение 2

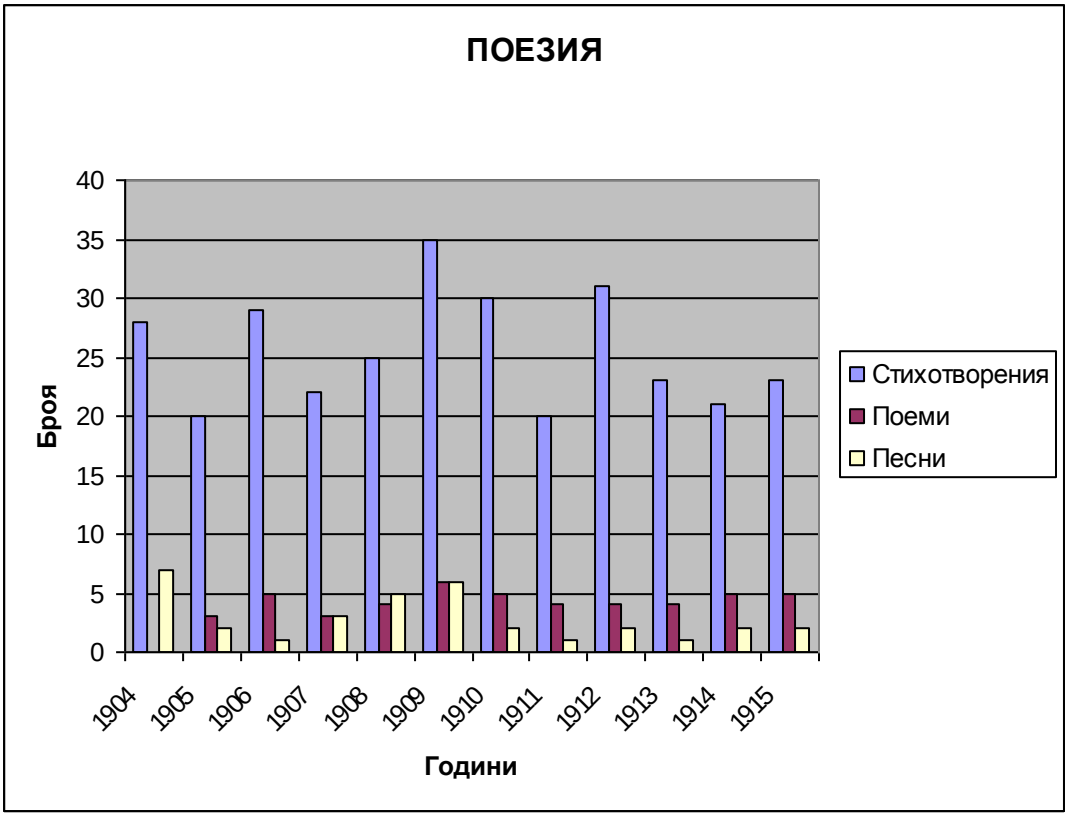

Приложение 3 Обща жанрова характеристика

Поезия	Проза	Фолклорни материали	Критически с	Забавни жанр
354	553	148	27	85

Приложение 4 Поезия

Година	Стихотворения	Поеми	Песни
1904	28	-	7
1905	20	3	2
1906	29	5	1
1907	22	3	3
1908	25	4	5
1909	35	6	6
1910	30	5	2
1911	20	4	1
1912	31	4	2
1913	23	4	1
1914	21	5	2
1915	23	5	2

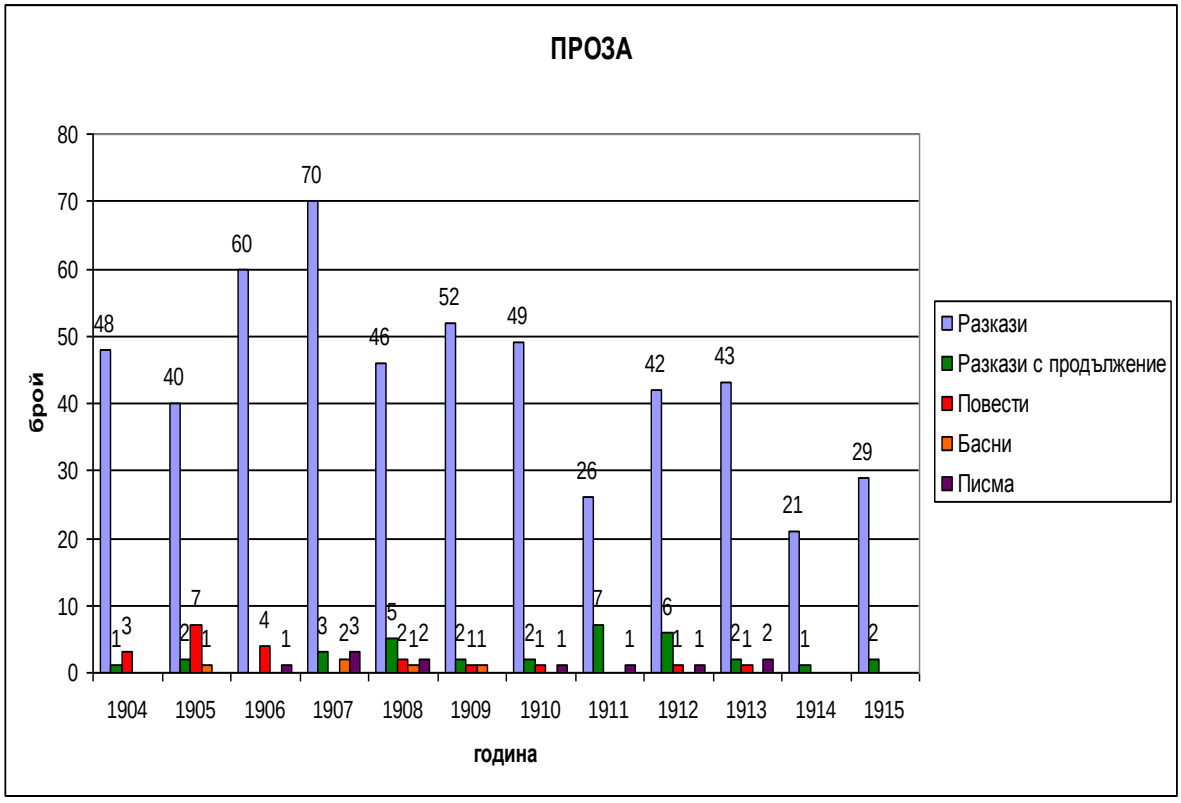

Приложение 5 Поезия – сравнителна жанрова характеристика

Стихотворения	Поеми	Песни
272	48	34

Приложение 6
Проза

	Разкази	Разкази с продължени	Повести	Басни	Писма
1904	48	1	3	-	-
1905	40	2	7	1	-
1906	60	-	4	-	1
1907	70	3	-	2	3
1908	46	5	2	1	2
1909	52	2	1	1	-
1910	49	2	1	-	1
1911	26	7	-	-	1
1912	42	6	1	-	1
1913	43	2	1	-	2
1914	21	1	-	-	-
1915	29	2	-	-	-

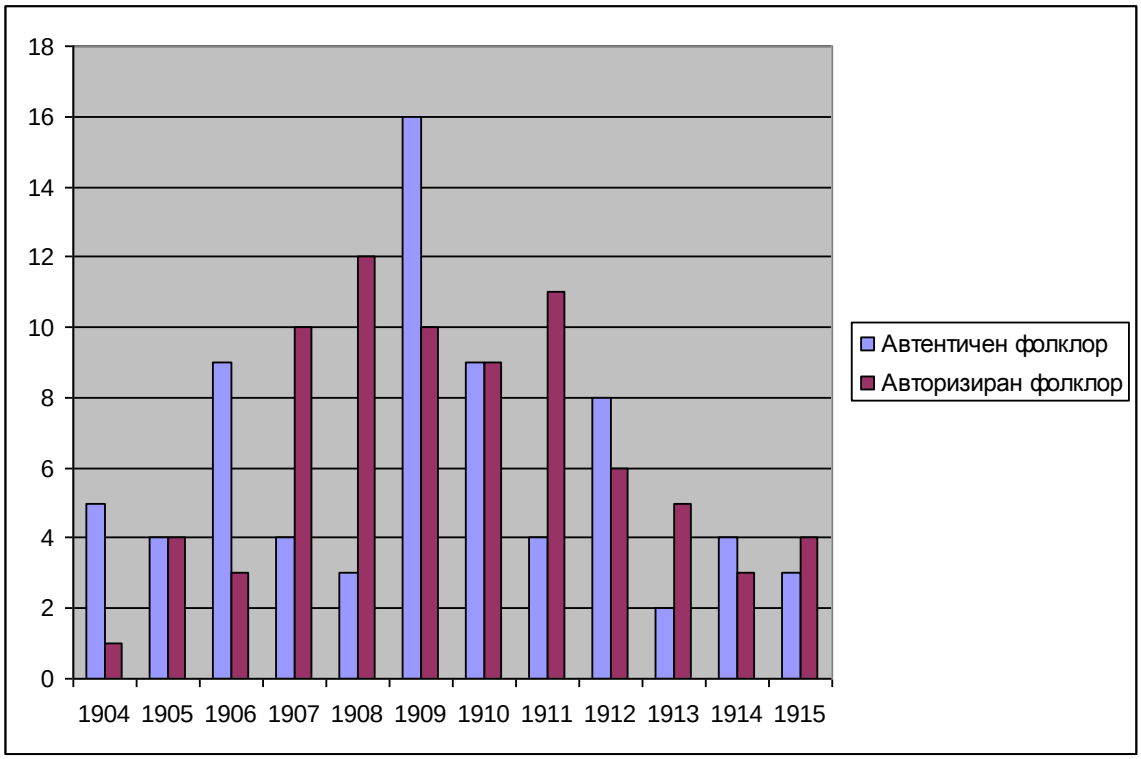

Приложение 7 Проза – сравнителна жанрова характеристика

Разкази	Разкази с продължение	Повести	Басни	Писма
516	33	19	5	11

Приложение 8
Фолклорни материали

	Автентичен фолклор	Авторизиран фолклор
1904	5	1
1905	4	4
1906	9	3
1907	4	10
1908	3	12
1909	16	10
1910	9	9
1911	4	11
1912	8	6
1913	2	5
1914	4	3
1915	3	4

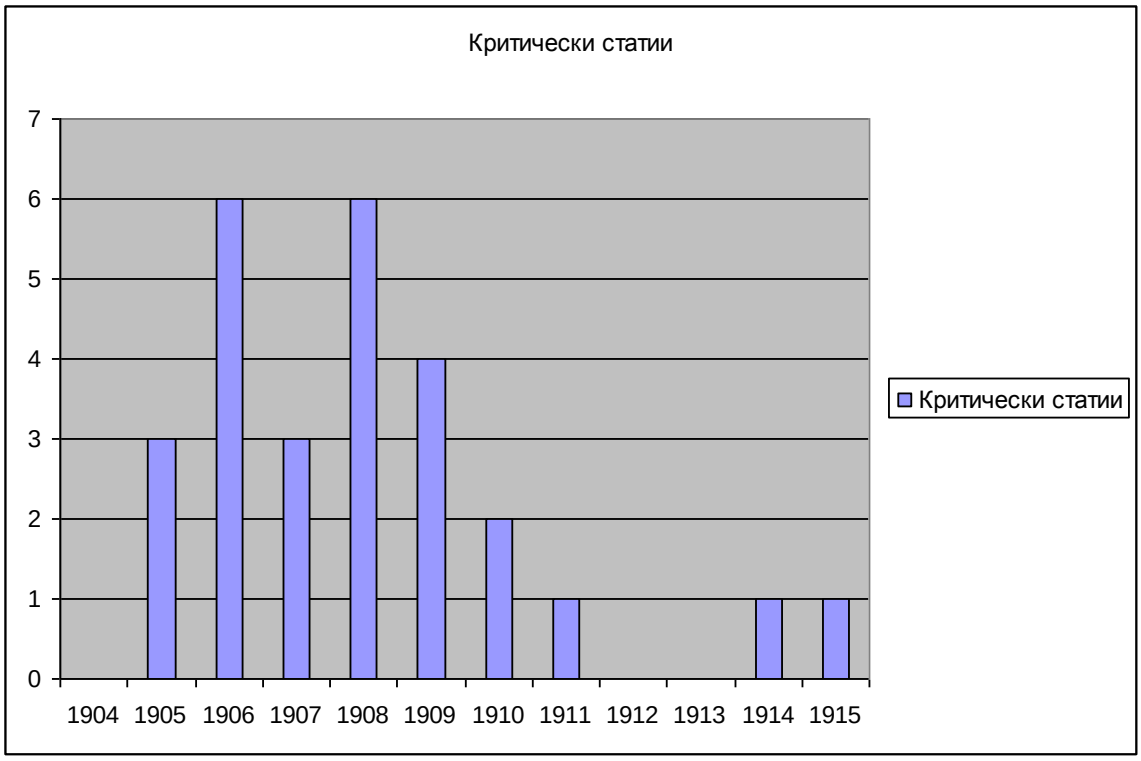

Приложение 9
Фолклорни материали - сравнителна жанрова характеристика

Автентичен фолклор	Авторизиран фолклор
70	78

Приложение 10
Критически статии

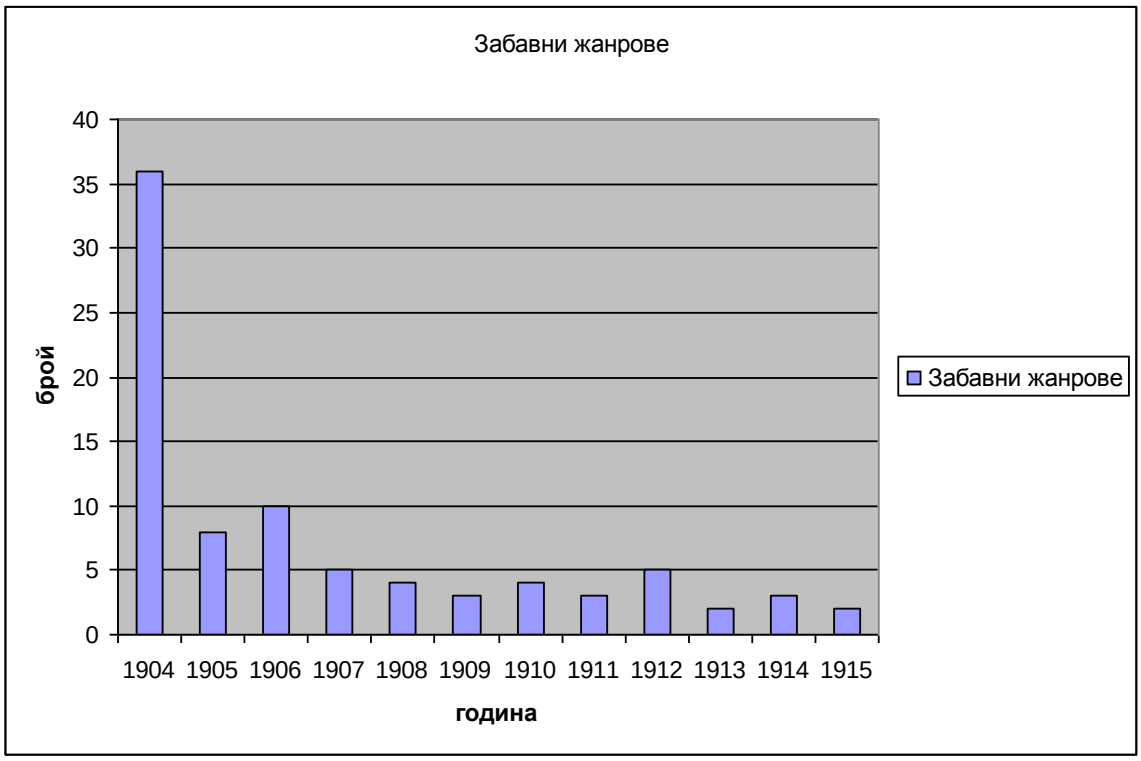
1904	-
1905	3
1906	6
1907	3
1908	6
1909	4
1910	2
1911	1
1912	-
1913	-
1914	1
1915	1

Приложение 11

Забавни жанрове – картинки за рисуване, приказки в картинки, игри, сценки, ребуси, гатанки и задачи

1904	36
1905	8
1906	10
1907	5
1908	4
1909	3
1910	4
1911	3
1912	5
1913	2
1914	3
1915	2

БИБЛИОГРАФИЯ

1.Авджиев, Ж., Българската литература след Освобождението, С., 1985, с.36-37

2.Акимов, Акимова, Актуални проблеми на литературата за деца" - кн. За литературата за деца, Ленинград, 1987

3.Алексиева, С., Арсова, Б. Гатанки ще ти задам, С., 1989, с.3

4.Анчев, А., Юнгиански подход към българския фолклор, Леге Артис, 2007г., стр.65, с.159

5.Андонова, Н., Чичо Стоян, С. 1982.,

6.Аргирова-Герасимова, М., и Йорданка, Б., Българската периодика до средата на 20 век във фондовете на БАН, http://cl.bas.bg/about-central-library/bulletin-of-central-library-of-bas/09/09_4.pdf

7. Арнаудов, М., Български народни приказки, 1938

8.Арнаудов, М., Мит и поезия - Христоматия по българска фолклористика, С., 1977, с.140

9.Атанасов, В.,Литературно образование и критика - Български език и литература, кн2-3, 1999

10.Баева, С., Петко Славейков, С., 1980

11.Бодаков, М., Българската литература на 90-те: прелитане над хаоса, http://www.kultura.bg/media/my_html/2156/blit.htm

12.Борхес, Л., Моята проза, http://www.litclub.com/library/prev/borges/prose.html/

13.Босев, А., Разговор с поета - сб. Въпроси на детската литература, С.1982

14.Василев, М., Българска детска проза, С., 1987

15.Венути, Л., Как да четем преводна литература, http://liternet.bg/publish12/l_venuti/kak.htm

16.Влайков, рецензия за сп.Светулка - сп.Майка и дете, год.2, кн.4, 1905

17.Горчева, М., "Срив на детското четене", http://www.kultura.bg/media/my_html/2008/dete.htm

18.Димитров, Ем., Поемата - сб. Литературната задруга Хиперион, Велико Търново, 1996, с.57

19.Димитров-Рудар, П., Детската литература и нейните творци, т.1

20.Динеков, П., Фолклор и литература - сб. Българско народно творчество, С., 1993, с.273

21.Домусчиев, П., Каква е и каква трябва да бъде нашата детска литература, год.4, ноември 1906, кн.3, с.21

22.Древерман, О., Съществено е невидимото, Леге Артис, 2005, с.13-17

23.Замбова, А., Нови комуникативни стратегии в съвременния български печат в сп. Български език и литература, кн.1, 1993

24.Звезданов, Н., Неосветените дворове на душата, С., 1987,с.7, с.120

25.Иванов, Ал., Суеверие – Светулка, кн.8., кн.9. 1905

26.Игов, С., Кратка история на българската литература, С., 1996, с.345, с.380

27.Й-ва, Р.,рецензия за сп. Светулка в Книжнина, год.7, 01.1904г, кн.1, с.55

28.Йорданов, Ю., Път през детските книги, С., 1981

29.Йорданова, Л., Предговор към сб. Изворче /литературни творби за деца от предучилищна възраст/, С., 1975, с.5

30.Калинка-Малинка, Светулка, 02.1908

31.Калчева, К., Приобщаване на учениците от средния курс към детските периодични издания - сп. Български език и литература, кн.2, 1990

32.Каравелов, Л., Четете и образовайте се! - Събрани съчинения, т.5, С., 1985, с.107-109

33.Касабова, Б., От съвременни позиции – сб. Въпроси на детската литература, С., 1982

34.Касабова, Б., Трайко Симеонов, С., 1984

35.Ковачева, Н., Детски списания от миналото в сп.Български език и литература, 1991, кн.6, с.59

36.Колев, Н., Българска етнография, http://www.promacedonia.org/nk_etno/nk_2.htm/

37.Колева, В., Образът на Крали Марко – свръхестествен, хиперболизиран, и все пак – реален, земен - сп. Български език и литература, кн.3, 1993

38.Константинова, Б., Българската литература за деца през Възраждането - сб. Въпроси на детската литература, С., 1984, с.67

39.Константинова, Б., предговор към кн.Сърдитко, С., 1985

40.Константинова, Е., Българският разказ от вчера и днес, С., 1987

41.Крилов, Басни, С., 1986, Бележки на преводача

42.Лазаркевич, Вадим – син, Списанието ставаше пред очите ми - Литературен форум, http://www.slovo.bg/old/litforum/103/vd-s.htm

43.Майзел, П., Този всекидневен необикновен свят - сб. Въпроси на детската литература, С., 1982

44.Македонска, Ц., Три признания - Българско народно творчество , С., 1993, с.269

45.Милев, Г., Небето - Стихотворения, поеми, критика, С., 1980, с.290

46.Национален център за информация и документация - http://mail.nacid.bg/newdesign/bg/index.php?id=17

47.Павлов, Б., Разчетени послания, http://liternet.bg/publish10/bpavlov/kmihailov.htm/

48.Пейчевски, Искам наука – Светулка, 09. 1906

49.Пейчевски, Г., Вълчият храненик – Светулка, 04.1908

50.Пейчиновски - Вътев, Г., http://bg.wikipedia.org/wiki/

51.Пелин, Е., Нашите литературни списания - сб. Тяхното слово, Варна, 1977

52.Пелин, Е., Към малките читатели - сб. Тяхното слово, Варна, 1977, с.17

53.Пелин, Е., http://znam.bg/com/action/showBook?bookID=902&elementID=58256399&sectionID=5

54.Пенкова, Р., Тенденции в стилно-езиковото оформяне на текстовете в детско-юношеския периодичен печат - сп. Български език и литература, кн2., 1991

55.Петров, П., Имах щастието, http://www.blitz.bg/article/14413

56.Пирьов, Д., Детска психология, С., 1960, с.79

57.Пропп, В., Морфология на приказката, М., 1969

58.Радославов, И., Настояще и перспективи - сб. Литературната задруга Хиперион, Велико Търново, 1996, с.65 - 67

59.Раковски, Г., Събрани съчинения, т.1, С., 1988

60.Регионална библиотека "Любен Каравелов" – Русе: Детски отдел, http://children.libruse.bg/bio/details.php?id_bio=203

61.Речник на литературните термини, С., 1980, с.269, с.537

62.Родари, Д., Граматика на фантазията, М., 1978

63.Романска, Ц., Принос към проучването на българските народни песни – сп. Език и литература, бр. 5/1959

64..Романска, Ц., Български детски фолклор - сб. Христоматия по българска фолклористика, С., 1977

65.Романска, Ц., Народното поетическо творчество на южните славяни, - сб. Христоматия по българска фолклористика, С., 1977

66.Русаков, В., Птичка – Светулка, кн.1, 1908

67.Светулка, кн.2, 1904; кн.10, 1905; 01,1907; кн.10, 1907; кн.9, 1909; кн.2, 1914

68.Серафимов, И., Фолклорът като фантастика - сп. Родна реч, кн.1, 1982

69.Серафимова, М., Жанрови идентификации на писмото, http://www.slovo.bg/old/lit-mis/199902/mserafimova.htm

70.Симеонов, И., Фолклорната и литературната приказка, http://liternet.bg/publish8/isimeonov/folklornata.htm/

71.Славейков, П. П., Българската народна песен - сб. Българско народно творчество, С., 1993, с.269

72.Спасов, А., Регионална библиотека "Любен Каравелов" – Русе: Детски отдел , http://libruse.bg/bg/gallery/img_detailed

73.Стефанова, Л., http://www.ambientdefocus.com/weblog/?p=1138

74.Стоев, М., Караман – Светулка, 09.1907

75.Стойкова, С., Българска народна поезия и проза в 7 тома, С., 1983

76.Стойкова, С., Български народни гатанки, С., 1961

77.Стоянов, Г., Детското списание "Светулка" /отговор на рецензията в сп. "Учител", год.11, кн.3/, Книжнина,год.7, май 1904, кн.5, с.343

78.Стоянов, Г., Какво трябва на детската душа, в. Съзнание, брой 20, 1905г.

79.Стоянов, Г., Станчо и Белица – Светулка, 01.1906

80.Стоянова, Т., Издателската политика на "Хемус" по отношение на детската литература, http://www.shadowdance.info

81.Твен, М., Приключенията на Том Сойер, Избрани творби в два тома, т.2, С., 1990

82.Твен, М., Автобиография, Избрани творби в два тома, т.2, С., 1990, с.296

83.Тенев, Д., Тристахилядна София и аз между двете войни, С., 1997, http://www.omda.bg/BULG/urban_rural_communities_history/stara_sofia_detza_detski_igri_igrachki.htm

84.Терзиева, М., Приносът на българските толстоисти за рецепцията на произведенията на Лев Толстой за деца у нас, http://liternet.bg/publish16/m_terzieva/tolstoj.htm/

85.Трендафилов, В., Накъде тече детската литература, или кой /все по-нарядко/ се страхува от Ханс Кристиан Андерсен, http://liternet.bg/publish8/vtrendafilov/nakyde.htm

86.Филчев, П., Литература и детско-юношески театър, С., 1981

87.Франц, Мари-Луиз, Анимус и анима във вълшебните приказки, Леге Артис, 2004, с.11

88.Франц, Мари-Луиз, Мотиви на избавлението във вълшебните приказки, Леге Артис, 2007, с.51

89.Хаджикосев, С., Ран Босилек, С., 1985

90.Хаджикосев, С., Завръщане в детството, С., 1980

91.Юнг, К., Човекът и неговите символи, Леге Артис, 2002, с.281, с.347

92.Юнг, К., Сто писма, Плевен, 2006

93.Янев, С., Българска детско-юношеска проза, С., 1987

94.Янков, Н., Да пишеш за деца, С., 1980

Съдържание

Увод ……стр. 2
1. Литературата за деца в периода от началото на 20 век до Първата световна война….. стр.7
2. Критика за сп. "Светулка" ……стр.12
3. Списание "Светулка" – структура, проблеми на жанра……...стр.14
3.1.Поезия ……...стр.18
3.1.1.Поеми ……стр.20
3.1.2.Песни ……...стр.22
3.1.3.Стихотворения ……стр.25
3.2.Проза ……стр.26
3.2.1.Разкази……стр.29
3.2.2.Разкази с продължение…….. стр.33
3.2.3.Повести ……стр.34
3.2.4.Басни ……...стр.35
3.2.5.Епистоларен жанр …….. стр.36
3.3.Фолклорни материали ……...стр.39
3.3.1.Автентичен фолклор ……стр.41
3.3.2.Авторизиран фолклор ……...стр.44
3.4. Забавни жанрове ……...стр.47
4. Критически статии и бележки, поместени на страниците на "Светулка" ……...стр.51
5. Автори ……стр.55
6.Детството в художественото пространство на "Светулка"……стр.58
6.1. Теми, проблеми, мотиви …….. стр.58
6.2. Образът на детето …….. стр.61
6.2.1. Моделът на послушното дете ……..стр.63
6.2.2. Моделът на непослушното дете……..стр.64
6.3. Идеал, механизми за постигане на естетически ефект ……..стр.66
7. Читателска аудитория …….. стр.71
7.1. Възрастови групи …….. стр.72
7.2. Детето като възприемател ……стр.72
7.3. Възрастни читатели ……...стр.74
8. Основни тенденции в рзвитието на сп. "Светулка"……..стр.76
Заключение ……стр.79
9. Приложения ……...стр.83
10. Библиография ……стр.90